

**DIE BYDRAE VAN DIE RANDFONTEINSE OPENBARE BIBLIOTEEK TOT DIE
HEROPBOU- EN ONTWIKKELINGSPROGRAM**

deur

ETHEL HELMINE VAN DER WESTHUIZEN

VERHANDELING

voorgelê ter vervulling van die vereistes vir die graad

in die

FAKULITEIT LETTERE EN WYSBEGEERTE

aan die

RANDSE AFRIKAANSE UNIVERSITEIT

STUDIELEIER: PROF. M. BESTER

JOHANNESBURG

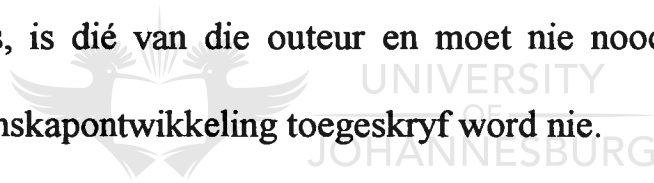
NOVEMBER 1998

**DIE BYDRAE VAN DIE RANDFONTEINSE
OPENBARE BIBLIOTEEK TOT DIE
HEROPBOU- EN ONTWIKKELINGSPROGRAM**

UNIVERSITY
OF
JOHANNESBURG

Geldelike bystand gelewer deur die Sentrum vir Wetenskapontwikkeling vir hierdie navorsing word erken. Menings uitgespreek en gevolgtrekkings waartoe geraak is, is dié van die outeur en moet nie noodwendig aan die Sentrum vir Wetenskapontwikkeling toegeskryf word nie.

ERKENNINGS

Hierdie navorsing word opgedra aan almal wat dit vir my moontlik gemaak het en wat my getrou bygestaan en deur hulle volgehoue ondersteuning bemoedig het.

Besondere dank aan:

- my God wat my die nodige vermoë geskenk het;
- my pa en ma wat vir my geleentheid geskep het;
- my suster, Bittie, wat die taalversorging gedoen het;
- my kinders, Nadine en Jacqueline, wat dikwels na hulself moes omsien;
- my vriende;
- my kollegas, met spesifieke verwysing na Sandra, Joe, Jacques, Bettie en Billy;
- my studieleier, prof. M. Bester, vir haar vriendelike en professionele leiding;
- Die Sentrum vir Wetenskapontwikkeling, die Randse Afrikaanse Universiteit en die Randfonteinse Oorgangsraad wat hierdie navorsing deur beurse/studieleninge gefinansier het.

SUMMARY

The Reconstruction and Development Programme (RDP) is an integrated, coherent socio-economic policy framework that seeks to mobilise all people and resources towards the final eradication of apartheid and the building of a democratic, non-racial and non-sexist future. It is clearly indicated in this policy document that the government is serious about the delivery of services to all people in South Africa. However, mention of library services is made only casually in the document, with libraries and information never being referred to in the same context. Information workers generally are nevertheless convinced that there are many areas in which library and information services can make a significant contribution to the success of the RDP.

The purpose of the study was to determine whether the public library, with specific reference to the Randfontein Public Library, can make a contribution to the success of the RDP of South Africa.

Data collection methods used included a study of literature and personal interviews with roleplayers.

During the analysis phase a brief overview was given of the South African history. The influence of this on the development of public libraries was researched, with special emphasis on the impact of the historical policy of separate development on libraries. It was found that, in the predemocratic era (before the 1994 elections), the Randfontein Public

Library had indeed been influenced by apartheid laws, which resulted in inferior library services being provided to the previously disadvantaged groups in Randfontein.

A chronological description of the transformation process within the library and information profession, including the guidelines of the national policy document, was given. It was found that information workers generally were aware of their responsibility towards the development of the previously disadvantaged groups, but that they lacked implementation guidelines.

A demographic analysis of the Randfontein Magisterial District and a situation analysis of current Randfontein Public Library services were made to determine whether it was possible to make a contribution to the RDP.

To determine the services that should be rendered by the Randfontein Public Library typical public library objectives in relation to RDP objectives were investigated. Both sets of objectives place high priority on development and therefore it was concluded that specific functions were to be performed to reach the identified development objectives.

A distinction was made between primary and secondary functions. For the purpose of this study primary functions were defined as those performed to contribute towards RDP objectives, while secondary functions were deemed as those complementing the aforementioned.

In conclusion it was found that the Randfontein Public Library can make a contribution towards the actualisation of the RDP through prioritising primary functions and establishing links with organisations and individuals in the Randfontein community.

LYS VAN AFKORTINGS EN AKRONIEME

ACTAG	Arts and Culture Task Group
ACTAG - LIS	Arts and Culture Task Group - Libraries and Information Services
ALASA	African Library Association of South Africa
ANC	African National Congress
CEPD	Centre for Education Policy Development
COLIS	Community Library and Information Services
HOP	Heropbou- en Ontwikkelingsprogram
IFLA	International Federation of Library Associations
LIASA	Library and Information Association of South Africa
LISDESA	Library and Information Services in Developing South Africa
LIWO	Library and Information Workers Organisation
NECC	National Education Co-ordinating Committee
NEPI	National Education Policy Investigation
NETF	National Education and Training Forum
PAC	Pan African Congress
SABV	Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging
SAIBI	Suid-Afrikaanse Instituut vir Biblioteek- en Inligtingwese
SAKP	Suid-Afrikaanse Kommunisteparty

TPA	Transvaalse Provinsiale Administrasie
TRANSLIS	Transforming our Library and Information Services
ULIS	Unification of Library and Information Stakeholders
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation
UNISA	Universiteit van Suid-Afrika

INHOUDSOPGAWE

Bladsy

ERKENNINGS

OPSOMMING IN ENGELS

LYS VAN AFKORTINGS EN AKRONIEME

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1

INLEIDING TOT DIE NAVORSING

1.1	Inleiding	1
1.2	Stand van die navorsing	2
1.3	Probleemstelling	2
1.4	Die doel van die navorsing	3
1.5	Navorsingsmetodologie	3
1.6	Navorsingsplan	4

HOOFSTUK 2

DIE GESKIEDENIS VAN SUID-AFRIKAANSE OPENBARE BIBLIOTEKE

2.1	Inleiding	6
2.2	Suid-Afrikaanse politieke geskiedenis	6
2.3	Openbare biblioteekdienste in Suid-Afrika	10
2.3.1	Die eerste fase, 1761-1874	10
2.3.1.1	Von Dessin-versameling, 1761	10
2.3.1.2	Lord Charles Somerset, 1818	10
2.3.1.3	Subskripsiebiblioteke, 1818-1874	12
2.3.1.4	Lovedale-biblioteek, 1841	12

2.3.2	Die tweede fase, 1874-1927	12
2.3.2.1	Die Molteno-regulasies, 1874	13
2.3.2.2	Finansiële Verhoudingswet, 1913 (Wet 10 van 1913)	13
2.3.2.3	Die stigting van biblioteke vir swartes, 1916-1927	13
2.3.3	Die derde fase, 1928-1937	14
2.3.3.1	S. A. Pitt	14
2.3.3.2	M. J. Ferguson	14
2.3.3.3	Die Bloemfontein-konferensie, 1928	15
2.3.3.4	Die stigting van 'n biblioteekvereniging, 1930	16
2.3.3.5	Die ontwikkeling van biblioteke vir swartes	17
2.3.3.6	Interdepartementele komitee oor biblioteke in die Unie van Suid-Afrika, 1936-1937	18
2.3.4	Die vierde fase, 1938 tot op hede	18
2.4	Die geskiedenis van die Randfonteinse Openbare Biblioteek	21
2.4.1	Die hoofbiblioteek	21
2.4.2	Kocksoord-takbiblioteek	26
2.4.3	Toekomsrus-takbiblioteek	27
2.4.4	Mohlakeng-takbiblioteek	27
2.4.5	Randgate-takbiblioteek	32
2.5	Samevatting	32

HOOFSTUK 3

SUID-AFRIKAANSE OPENBARE BIBLIOTEKE EN VERANDERING

3.1	Inleiding	33
3.2	Die Zaaiman-verslag	37
3.3	Die NEPI-verslag	42
3.4	TRANSLIS	44
3.5	COLIS	45

3.6	Die HOP-dokument	47
3.6.1	Die grondrede vir die HOP	48
3.6.2	Die ses basiese beginsels	49
3.6.3	Basiese behoeftes	49
3.6.4	Menslike hulpbronne	50
3.6.5	Opbou van die ekonomie	51
3.6.6	Demokratiesing van die staat en die samelewing	53
3.6.7	Implementering van die HOP	54
3.7	LISDESA	55
3.8	ULIS	56
3.9	LIASA	58
3.10	Die ACTAG-dokument	59
3.11	Bronnesentrums en gemeenskapsbiblioteke	61
3.12	Samevatting	62

HOOFSTUK 4

UNIVERSITY
OF
JOHANNESBURG

DEMOGRAFIESE ANALISE VAN DIE RANDFONTEINSE LANDDROSDISTRIK

4.1	Inleiding	63
4.2	Randfontein: situasie-analise	63
4.3	Demografiese gegewens	66
4.3.1	Bevolkingsamestelling	66
4.3.2	Bevolkingsverspreiding volgens ouderdom	67
4.3.3	Onderwyspeil	67
4.3.4	Opvoedkundige instansies	68
4.3.4.1	Tersiêre onderwys	68
4.3.4.2	Sekondêre, primêre en pre-primêre onderwys	69
4.3.5	Taalverspreiding	70

4.4	Die Randfonteinse Openbare Biblioteek: situasie-analise	70
4.4.1	Dienspunte	70
4.4.2	Openbare biblioteekstandaarde: vloeroppervlaktes en voorrade	71
4.4.3	Openbare biblioteekstandaarde: personeel en ure	72
4.4.4	Biblioteekgebruik	73
4.4.4.1	Geregistreeerde lede	74
4.4.4.2	Studente	74
4.4.4.3	Geleentheidsgebruikers: fotostate, fakse	75
4.4.4.4	Bywoning van uitbreidingsprogramme	75
4.4.5	Voorraad	75
4.4.6	Sirkulasiesyfers	76
4.5	Samevatting	77

HOOFSTUK 5

DIE OPENBARE BIBLIOTEK EN DIE HOP

5.1	Inleiding	78
5.2	Die aard van die openbare biblioteek	79
5.3	Die aard van die gemeenskapsbiblioteek	82
5.4	Opvoedingsdoelwit	85
5.4.1	Nie-formele onderrig (volwasse basiese onderrig)	86
5.4.2	Formele onderwys: ondersteuningsdoelwit	87
5.4.3	Informele onderrig	88
5.5	Inligtingverskaffingsdoelwit	88
5.5.1	Gemeenskapsinligting	89
5.6	Kulturele doelwit	91
5.7	Ontspanningsdoelwit	91
5.8	Ontwikkelingsdoelwit	92
5.9	HOP-doelstellings	94

5.9.1	Agtergrond	94
5.9.2	Sleutelprogramme van die HOP	94
5.9.2.1	Voorsiening in basiese behoeftes	94
5.9.2.2	Die ontwikkeling van menslike hulpbronne	95
5.9.2.3	Die opbouing van die ekonomie	96
5.9.2.4	Demokratisering van die staat en samelewing	97
5.9.2.5	Implementering van die HOP	98
5.10	HOP-doelstellings met betrekking tot openbare biblioteekdoelstellings	99
5.10.1	Basiese behoeftes	100
5.10.2	Ontwikkeling van menslike hulpbronne	100
5.10.3	Opbouing van die ekonomie	101
5.10.4	Demokratisering van die staat en die samelewing	101
5.10.5	Implementering van die HOP	102
5.11	Samevatting	102

HOOFSTUK 6

UNIVERSITY
OF
JOHANNESBURG

EVALUERING VAN DIE RANDFONTEINSE OPENBARE BIBLIOTEEK

6.1	Inleiding	103
6.2	Openbare biblioteekfunksies met verwysing na Randfontein	103
6.2.1	Primêre funksies	103
6.2.1.1	Voorsiening in onderrigbehoefte	105
6.2.1.2	Verskaffing van studieruimtes	106
6.2.1.3	Onderrig in studiemetodes	107
6.2.1.4	Studieverrykingsprogramme vir studente en skoolleerlinge	107
6.2.1.5	Beroepsvoorligting	108
6.2.1.6	Inligtingherwinning en -verskaffing	109
6.2.1.7	Gemeenskapsinligtingverskaffing	113
6.2.1.8	Geletterdheidsbevordering en volwasse basiese onderrig	116

6.2.1.9	Dienslewering aan volwasse nuutgeletterdes	118
6.2.1.10	Bevordering van skool-, lees- en leergereedheid	119
6.2.2	Sekondêre funksies	123
6.2.2.1	Voorraadbou	123
6.2.2.2	Voorraadbou volgens HOP-beginsels	125
6.2.2.3	Analise van leemtes, keuring- en aanskaaffunksies	130
6.2.2.4	Prosesseringsfunksie	131
6.2.2.5	Bewaringsfunksie	131
6.2.2.6	Bergingsfunksie	131
6.2.2.7	Uitdunning	132
6.2.2.8	Restourering	132
6.2.2.9	Beskikbaarstelling	133
6.3	Samevatting	136

HOOFSTUK 7

UNIVERSITY
OF
JOHANNESBURG

BEVINDINGS EN AANBEVELINGS

137

BYLAES

BIBLIOGRAFIE

HOOFSTUK 1

INLEIDING TOT DIE NAVORSING

1.1 INLEIDING

"The scourges of poverty, unemployment and low skills are barriers, not only to opportunities for people, but to the creation of a dynamic and prosperous society. It is simply unacceptable to continue to waste our most precious resource – the extraordinary skills and talents of ordinary people"

(Commission on Social Justice, 1994).

Die openbare biblioteek as sosiale instelling se primêre taak is om 'n bydrae te lewer om bogenoemde situasie, wat toenemend oral in die wêreld voorkom, aan te pak. Uit die literatuur word daar afgelei dat daar 'n herbesinning is oor die rol van die openbare biblioteek (Kerslake & Kinnell, 1998:3) en daar skyn konsensus te wees dat openbare biblioteke 'n sterk impak op gemeenskappe kan hê (Department for National Heritage, 1997:12). Om egter hierdie bydrae te lewer is 'n nuwe model vir die openbare biblioteek nodig (Vavrek, 1996:11). Laasgenoemde navorser stel dat *"societal and demographic trends are being ignored in a business as usual mentality"*. Suid-Afrikaanse openbare biblioteke kan ter wille van voortbestaan nie bekostig om hulle hieraan skuldig te maak nie. Die politieke verandering in Suid-Afrika sedert 1990 het egter tot ingrypende verandering in die meeste individue en organisasies se benadering tot dienslewering aan die gemeenskap gelei (Witbooi, 1994:13; Lor, 1994:128). Hierdie houdingsverandering is ook in die openbare biblioteekgemeenskap waarneembaar. Die HOP (ANC, 1994:1/147) wat in 1994 deur die regering ingestel is, het ongetwyfeld hiertoe bygedra en daar word allerweë gemeen dat openbare biblioteke 'n belangrike rol in hulle gemeenskappe kan speel.

1.2 STAND VAN DIE NAVORSING

Verskeie uitstekende navorsingsprojekte oor die openbare biblioteek in Suid-Afrika is gedurende die laaste dekade onderneem. Kalley (1994:1/251) het historiese navorsing gedoen oor die impak van die Suid-Afrikaanse apartheidsgeskiedenis op die lewering van openbare biblioteekdienste en Barnes (1994:1/189) het biblioteekuitreikingsprogramme in die ontwikkeling van agtergeblewe gemeenskappe ondersoek. Von Beck (1998:1/267) het die rol van die openbare biblioteek in die ondersteuning van swart volwasse geletterdes in stedelike gebiede nagegaan. Hoewel al voorafgaande navorsing vir oriëntering en begrip van die historiese verloop van die openbare biblioteekwese in Suid-Afrika besonder waardevol was, was dit die navorsing van Stilwell (1991:1/321) wat as inspirasie vir die onderhawige navorsing gedien het. In haar proefskrif bespreek sy die aard en omvang van gemeenskapsbiblioteke op internasionale sowel as plaaslike vlak en die gedagte het ontstaan om haar beginsels van gemeenskapsgeoriënteerde biblioteke in samehang met die aanbevelings van Barnes (1994:1/189) toe te pas.

Verskeie relevante artikels oor die huidige en verwagte rol van die openbare biblioteek kon ook in die Suid-Afrikaanse tydskrifliteratuur opgespoor word. Al hierdie resente navorsing is gebruik en toegepas op die unieke omstandighede van die Randfonteinse Openbare Biblioteek.

1.3 PROBLEEMSTELLING

Die HOP wys duidelik dat dit vir die Suid-Afrikaanse regering werklik erns is om dienste tot by die laagste vlak van die samelewing uit te brei. Die probleem is egter dat die HOP baie min oor biblioteke bevat (Lor, 1994:128). Tog word daar aanvaar dat biblioteke 'n besonder belangrike bydrae kan lewer.

Omdat biblioteke so min aandag in die HOP geniet, is die spesifieke probleem van hierdie navorsing om vas te stel watter bydrae openbare biblioteke, met spesifieke verwysing na die Randfonteinse Openbare Biblioteek, wel kan lewer.

1.4 DIE DOEL VAN DIE NAVORSING

Sover vasgestel kon word, is dit die eerste navorsingsprojek waarmee gepoog word om die bydrae van 'n spesifieke openbare biblioteek tot die HOP te ondersoek. Die doel van hierdie navorsing is om:

- ter wille van perspektief 'n oorsig te gee oor die geskiedenis, ontwikkeling en veranderde rol van openbare biblioteke in Suid-Afrika;
- die inhoud van die HOP te analiseer;
- 'n demografiese analise van die Randfonteinse Landdrosdistrik te doen;
- die huidige dienste van die Randfonteinse Openbare Biblioteek te analiseer;
- openbare biblioteekdoelwitte met betrekking tot HOP-doelwitte te ondersoek;
- die aard en funksies van die openbare- en gemeenskapsbiblioteek na te gaan;
- in die lig van die verkreeë inligting afleidings te maak en moontlike bydraes tot die HOP te identifiseer.

1.5 NAVORSINGMETODOLOGIE

Die ondersoekmetode wat in hierdie navorsing gebruik sal word om die probleemstelling toe te lig, berus primêr op literatuurstudie. Vir die doel van hierdie studie is 'n uitgebreide literatuursoektog in internasionale sowel as plaaslike databasisse gedoen. Soektogte is ook op databasisse van die Sentrum vir Wetenskapontwikkeling gedoen om afgehandelde navorsing te identifiseer. Versamelde inligting is geanaliseer en in die navorsing verwerk.

Eerstens is 'n oorsig oor die Suid-Afrikaanse politieke geskiedenis in samehang met die noodwendige invloed daarvan op die historiese verloop van openbare biblioteekdienste in Suid-Afrika en met spesifieke verwysing na die omstandighede in Randfontein gedokumenteer. Tweedens is die proses van verandering in openbare biblioteekdienste ondersoek en 'n beskrywing van die totale transformasieproses gedoen. Tipies aan 'n transformasieproses was ook hierdie inligting voortdurend aan verandering onderworpe en moeilik bekombaar, aangesien dit nie altyd dadelik neerslag vind in publikasies nie. Die inligting is hoofsaaklik uit memoranda, konferensieverslae, tydskrifartikels en deur onderhoudsvoering verkry. Die derde aspek, naamlik die demografiese inligting van die Randfonteinse Landdrosdistrik, is uit plaaslike, ongepubliseerde bronne, regeringspublikasies en deur onderhoudsvoering verkry. Inligting oor die vierde aspek, naamlik die aard en doelwitte van openbare en gemeenskapsbiblioteke in samehang met funksies wat verrig word om geïdentifiseerde doelwitte te verwesenlik, is verkry deur die bestudering van relevante literatuur soos veral in vaktydskrifte en afgehandelde navorsing gepubliseer is.

Die bevindings en aanbevelings is op die unieke omstandighede in die Randfonteinse Openbare Biblioteek van toepassing gemaak.

1.6 NAVORSINGSPLAN

Die verdere verloop van die navorsing word soos volg beplan:

Hoofstuk 2: Die geskiedenis van Suid-Afrikaanse openbare biblioteke

In hoofstuk 2 is ondersoek ingestel na die geskiedenis van Suid-Afrikaanse openbare biblioteke met spesifieke verwysing na die Randfonteinse Openbare Biblioteek. Klem is gelê op die invloed van die historiese beleid van afsonderlike ontwikkeling op die ontwikkeling van openbare biblioteekdienste.

Hoofstuk 3: Suid-Afrikaanse openbare biblioteke en verandering

In hoofstuk 3 is besin oor die transformasieproses onder die geleedere van die biblioteekberoep en die noodwendige invloed daarvan op die benadering ten opsigte van dienslewering aan gemeenskappe.

Hoofstuk 4: Demografiese ontleding van die Randfonteinse Landdrosdistrik

Hoofstuk 4 is gewy aan die demografiese ontleding van die Randfonteinse Landdrosdistrik en met 'n gepaardgaande situasie-analise van die Randfonteinse Openbare Biblioteek is gepoog om die huidige omstandighede in Randfontein met die oog op latere toepassings te evalueer.

Hoofstuk 5: Die openbare biblioteek en die HOP

In hoofstuk 5 is die aard van openbare en gemeenskapsbiblioteke ondersoek, asook die tradisionele en veranderde doelwitte in die lig van die voorafgedokumenteerde transformasieproses bespreek. Laastens is hierdie doelwitte vergelyk met HOP-doelstellings.

Hoofstuk 6: Evaluering van die Randfonteinse Openbare Biblioteek

In hoofstuk 6 is bepaal watter primêre en sekondêre biblioteekfunksies verrig behoort te word om die gestelde openbare biblioteekdoelwitte, met spesifieke klem op ontwikkelingsdoelwitte, te bereik.

Hoofstuk 7: Bevindings en aanbevelings

In hoofstuk 7 word daar tot enkele gevolgtrekkings gekom en aanbevelings ten opsigte van die Randfonteinse Openbare Biblioteek gedoen.

HOOFSTUK 2

DIE GESKIEDENIS VAN SUID-AFRIKAANSE OPENBARE BIBLIOTEKE

2.1 INLEIDING

Die Suid-Afrikaanse politieke geskiedenis word gekenmerk deur apartheids-wetgewing wat die aard en omvang van biblioteekgeriewe vir ontwikkelende gemeenskappe beïnvloed het. Die uitwerking wat sodanige wetgewing op die lewering van biblioteekdienste gehad het, kan nie onderskat word nie. Dit is dus vir die doeleindes van hierdie navorsing van belang om teen die agtergrond van die Suid-Afrikaanse politieke geskiedenis na die verspreiding en omvang van biblioteekdienste aan ontwikkelende gemeenskappe ondersoek in te stel.

Die invloed van apartheid op biblioteke oor die tydperk van meer as 40 jaar waartydens die Nasionale Party aan bewind was, is deur Kalley (1995:II) ondersoek. Sy het aangedui hoe die meerderheid Suid-Afrikaners deur die geïnstitutionaliseerde rassistiese wetgewing van hierdie era benadeel is. Geletterdheid, onderwys, opvoeding asook biblioteekfasiliteite is wesenlik deur apartheidswetgewing beïnvloed.

2.2 SUID-AFRIKAANSE POLITIEKE GESKIEDENIS

Volgens Omond (in Harker 1994:24) is die Nasionale Party die grootste oorsaak van blanke oorheersing en swart onderdrukking in Suid-Afrika. Kalley (1994:378) beklemtoon ook dat dit veral onder bewind van die Nasionale Party was dat die beleid van afsonderlike ontwikkeling toenemend steun gewen het en apartheid meer as 40 jaar huishoudelike beleid geword het. Volgens Omond (in Harker, 1994:25) is apartheid nie iets wat oornag ontstaan het nie, maar was daar reeds in koloniale wetgewing van 1685 'n rassistiese ondertoon. Swart mense se bewegings is deur

wetgewing beheer en seksuele verhoudings oor die kleurlyn is ook deur wetgewing verbied.

Die patroon van diskriminasie is deur die jare voortgesit en om rasse-eksklusiwiteit te bevorder het die trekkers gedurende die jare van die Groot Trek (1837-1845) die beginsel van geen gelykheid in kerk en staat in hulle grondwet opgeneem.

Na die ontdekking van diamante in 1867 in Kimberley en goud in 1886 aan die Witwatersrand het 'n groot vraag na goedkoop arbeid ontstaan. Landelike swartes is hierdeur beïnvloed en teen die jaar 1900 is die hostelstelsel ontwikkel waarvolgens swartes afsonderlik van blankes gehuisves is. Verstedeliking en stelselmatige diskriminasie het dus hier sy ontstaan gehad. Streng beheermaatreëls oor swart werknemers is ingestel en sekere poste is uitsluitlik vir blanke werknemers gereserveer.

Na die Anglo-Boere-oorlog (1899 tot 1902) het die Unie van Suid-Afrika in 1910 tot stand gekom en het die drie generaals, Botha, Hertzog en Smuts, verligting ten opsigte van rassitiese beleid in Suid-Afrika gebring. In 1910 het 15% van die swartes in die Kaapkolonie stemreg gehad, in Natal slegs 'n klein hoeveelheid en in die Vrystaat en Transvaal was slegs blankes stemgeregtig. Blanke oorheersing is voortgesit, aangesien geen swartes sitting in die Parlement toegelaat is nie. Allerlei wetgewing het apartheid laat terugsypel en in 1936 is swartes van die gemeenskaplike kiesersrol verwyder en 'n afsonderlike kiesersrol vir hulle ingestel. Hierdie voorreg is egter ook laat in die vyftigerjare dié eeu weggeneem.

Die ANC is kort na die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika in opposisie teen die regering gevorm. Die lede was beperk tot 'n klein aantal Christelike middelklasindividue wat groter gelykheid en geleentehede eerder as 'n revolusionêre nuwe samelewing nagestreef het. Die ANC was 'n organisasie vir almal wat in 'n

nie-rassistiese samelewing geglo het. Terselfdertyd het die Nasionale Party gegroei met Afrikaner-Nasionalisme as fokuspunt (Omond in Harker, 1994:27). Afrikaner-Nasionalisme is gekombineer met 'n dringende behoefte om die blanke Afrikaner vanuit armoede op te hef. Nasionaliste wou die 'volk' daarvan weerhou om tot op die vlak van swartes te daal. Die bedreiging van moontlike swart oorheersing was die dryfkrag en is tydens die Nasionale verkiesingsveldtog as slagspreuk gebruik.

Nadat die Nasionale Party in 1948 aan bewind gekom het, het die beleid van afsonderlike ontwikkeling al meer steun geniet en die Suid-Afrikaanse gemeenskap is meer as 40 jaar deur apartheid gekenmerk (Kalley, 1994:378).

Apartheidswetgewing van belang vir hierdie navorsing is daardie wetgewing wat 'n invloed op die lewering van biblioteekdienste uitgeoefen het. Wetgewing soos die Wet op Aparte Geriewe, 1953 (Wet 44 van 1953), en die Groepsgebiedewet, 1950 (Wet 41 van 1950), het tot gevolg gehad dat biblioteke in die eerste plek in hoofsaaklik blanke gebiede gevestig is en dat swartes nie toegang tot blanke geriewe gehad het nie. Swartes het wel ingevolge die Molteno-regulasies van 1974 die reg gehad om naslaanwerke in biblioteke te raadpleeg, maar dit was onvoldoende om 'n leeskuilte te vestig (vgl. afdeling 2.3.2).

Volgens die navorsing van S.A. Pitt en M. Ferguson (vgl. afdeling 2.3.3) in 1928 oor Suid-Afrikaanse biblioteke was voorrade in blanke biblioteke ontoereikend. Die beskikbare voorrade vir swartes in vergelyking met die potensiële swart leserspubliek was egter onvergelykbaar met blanke voorrade. Selfs nadat sommige biblioteke soos die Johannesburg Openbare Biblioteek in die vroeë sewentigerjare dié eeu hulle deure vir swartes oopgestel het, was sodanige biblioteke as gevolg van swartes se geografiese verspreiding en biblioteke se ligging in hoofsaaklik blanke gebiede steeds ontoeganklik (Kalley, 1994:378).

Verandering in Suid-Afrika het nie oornag plaasgevind nie, maar in 1990 is 'n keerpunt in die geskiedenis bereik toe die huidige Staatspresident, mnr. Nelson Mandela, nie net uit die tronk vrygelaat is nie, maar alle politieke organisasies, insluitende die ANC, SAKP en PAC ontban en die Wet op Aparte Geriewe, 1953 (Wet 44 van 1953), afgeskaf is (Harker, 1994:214).

Hierdie afskaffing het wel tot die oopstelling van die meeste biblioteke se deure vir swartes gelei, maar tydens hierdie navorsing het die meeste swartes steeds nie geredelike toegang tot biblioteke nie. Afstande, werkloosheid en ontoereikende voorrade maak dit veral vir die potensiële swart lesers baie moeilik (Maisela, 1995:4).

Met die afskaffing van die Wet op Bevolkingsregistrasie, 1950 (Wet 30 van 1950), die Groepsgebiedewet, 1950 (Wet 41 van 1950), en die ondertekening van 'n ooreenkoms tussen die voormalige regering en die ANC met die oog op 'n nie-rassistiese demokratiese Suid-Afrika in 1991 het verdere hoekstene van apartheid getuimel.

Op 26-28 April 1994 vind die eerste demokratiese verkiesing in Suid-Afrika plaas en die ANC wen met 'n oorweldigende meerderheid, waarna mnr. Mandela as die eerste swart Staatspresident van Suid-Afrika ingehuldig word. Hierdie gebeurtenis het op alle terreine van die Suid-Afrikaanse samelewing groot verandering meegebring en ook 'n invloed op die aard en omvang van biblioteekdienste uitgeoefen.

Na die inhuldiging van mnr. Mandela as Staatspresident word die eens partypolitieke HOP-dokument as beleidsdokument van die nuwe Suid-Afrikaanse regering aanvaar. Dié dokument bevestig volgens President Mandela (ANC, 1994:1) die beëindiging van een proses en die inleiding van 'n ander.

Sedert die verskyning van die witskrif oor HOP wat in November 1994 gepubliseer is, streef die regering daarna om doelwitte te bereik soos in die HOP-dokument uiteengesit word (Steenkamp, 1995:15). Volgens Lor (1994:128) word biblioteek- en inligtingsdienste net twee keer terloops in die HOP-dokument vermeld en lyk dit asof die samestellers van die dokument nie waardering en begrip het vir die rol wat biblioteek- en inligtingsdienste in die HOP kan speel nie.

President Mandela (1994:2) moedig egter plaaslike gemeenskappe aan om self prioriteite te bepaal en die HOP-dokument as 'n raamwerk te gebruik waarbinne eie doelwitte nagestreef word (vgl. afdelings 3.6 en 5.9).

2.3 OPENBARE BIBLIOTEEKDIENSTE IN SUID-AFRIKA

Volgens Kalley (1994:8) kan die ontwikkeling van Suid-Afrikaanse biblioteke in verskillende fases ingedeel word:

2.3.1 Die eerste fase, 1761-1874

2.3.1.1 Von Dessin-versameling, 1761

Dié periode word deur die erflating van Joachim von Dessin se privaat boekeversameling in 1761 aan die Nederduits Gereformeerde Kerk gekenmerk. Dit was tradisioneel die gebruik in sy land van herkoms om boeke vir gebruik deur die gemeenskap op dié manier te bemaak (Friis, 1962:69). Hierdie versameling is in 1819 aan die destydse Suid-Afrikaanse Openbare Biblioteek geskenk (Friis, 1962:69; Zaaiman, 1991:7).

2.3.1.2 Lord Charles Somerset, 1818

Lord Charles Somerset, goeweneur aan die Kaap van 1814-1826, is die volgende rolspeler in die ontstaan van die Suid-Afrikaanse Openbare Biblioteek (Friis,

1962:70). Somerset het hom baie vir die verbetering van onderwys beywer, aangesien veral die blanke middelstand nog nie gedink het dat skoolopleiding na die ouderdom van 12 jaar van belang was nie. Hierdie opvoedkundige strewe dien as agtergrond vir die aanvaarding van 'n voorstel om 'n openbare biblioteek te stig (Zaaiman, 1991: 9/10).

Op 21 Maart 1818 verskyn Somerset se proklamasie waarin die doel van die Suid-Afrikaanse Openbare Biblioteek soos volg beskryf word:

“... a Public library which shall be open to the public, and lay the foundation of a system, which shall place the means of knowledge within the reach what the most eloquent of ancient writers has considered to be one of the finest blessings of life ‘Home education’” (Tyrell-Glynn in Zaaiman, 1991:11; Kalley, 1994:14).

Uit die bostaande blyk dit dat 'n visie van sogenaamde “home education” of tuisonderrig nagestreef is, maar ongeag hierdie visie kon boeke nie by die Suid-Afrikaanse Biblioteek geleen word nie (Zaaiman, 1991:12). Dit was dus nie 'n openbare biblioteek in die ware sin van die woord nie, hoewel die publiek toegang daartoe gehad het. Dit lyk asof die Suid-Afrikaanse Openbare Biblioteek oorspronklik as 'n opvoedkundige biblioteek en spesifiek vir opleiding op 'n hoë vlak bedoel is. Dié opleiding het egter ontbreek en dit kon as 'n soort universiteitsbiblioteek sonder 'n universiteit gesien word. Na die stigting van die *South African College* in 1829 het die biblioteek in 'n groter mate tot sy reg gekom. Volgens Zaaiman (1991:15) het die stigting van die Suid-Afrikaanse Openbare Biblioteek plaasgevind sonder dat die potensiële leserspubliek en hulle leesbehoefes in ag geneem is.

2.3.1.3 Subskripsiebiblioteke, 1818-1874

Nege en dertig subskripsiebiblioteke het in hierdie tydperk van 65 jaar ontstaan (Kalley, 1994:15). Populêre biblioteke het egter reeds sedert 1802 in die vorm van subskripsie-, klub-, en verenigingsbiblioteke in die Kaap ontstaan. Voordat die Suid-Afrikaanse Openbare Biblioteek gestig is, was daar sewe sulke biblioteke, waarvan sommige baie gewild was. Sedert die opening van die Suid-Afrikaanse Openbare Biblioteek in 1822 tot sy omskepping in 1829 is daar agt verdere subskripsiebiblioteke in Kaapstad geopen. Subskripsiebiblioteke het hoofsaaklik ontstaan as gevolg van die mense se passie vir lees en die beleid van die Suid Afrikaanse Openbare Biblioteek om nie boeke uit te reik nie (Zaaiman, 1991:16; Friis, 1962:70).

2.3.1.4 Lovedale-biblioteek, 1841

Volgens Kalley (1994:16) is die eerste tree in die rigting van die lewering van biblioteekdienste aan swartes gedurende hierdie periode geneem. Die Lovedale-biblioteek in die Oos-Kaap het spesifieke opvoedkundige doelwitte gehad. In 1923 is 'n skenking deur ene W.M.Cuthbert aan die biblioteek gedoen en is 'n nuwe gebou op 'n sentrale plek opgerig. Teen 1928 is die biblioteekvoorrade egter as verouderd en as ontoereikend beskryf (Kalley, 1994:17). Volgens Friis (1962:106) was die etniese diversiteit van die swart bevolking een van die redes waarom biblioteekdienste nie in die unieke behoeftes van die swarte kon voorsien nie.

2.3.2 Die tweede fase, 1874-1927

Hierdie fase in die geskiedenis van openbare biblioteke in Suid-Afrika word volgens Kalley (1994:18) deur drie hoogtepunte gekenmerk.

2.3.2.1 Die Molteno-regulasies, 1874

Hierdie regulasies is in 1874 ingevolge kennisgewing 442 op inisiatief van J. C. Molteno, die Kaapse Koloniale Sekretaris, afgekondig. Hierdie regulasies het voorsiening gemaak vir finansiële ondersteuning aan biblioteke asook vir swartes om naslaanwerke in openbare biblioteke te raadpleeg (Friis, 1962:73/74). Biblioteeklidmaatskap was egter beperk tot diegene wat jaarlikse subskripsiegelde kon bekostig, en in die Kaap is swart onderwysers subskripsie by dorpsbiblioteke geweier (Peters in Kalley, 1994:18).

2.3.2.2 Finansiële Verhoudingswet, 1913 (Wet 10 van 1913)

Volgens hierdie wet sou alle openbare biblioteke voortaan onder provinsiale beheer staan en openbare fondse ook vir biblioteekontwikkeling aangewend word (Friis, 1962:113; Kalley, 1994:19/20; Kesting, 1988:191). Die Kaapse en Transvaalse provinsiale administrasie het hierdie nuwe verantwoordelikheid volgens Lessing (1992:25) byna onmiddellik aanvaar, maar die beginsel van gratis dienslewering aan gemeenskappe is egter nie dadelik deur die breë gemeenskap en selfs plaaslike regerings aanvaar en deurgevoer nie (Taylor in Kalley, 1994:20). 'n Gratis diens is eers na affiliasie in 1956 by die destydse Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens deur die Randfonteinse Openbare Biblioteek gelewer (vgl. afdeling 2.4.1).

2.3.2.3 Die stigting van biblioteke vir swartes, 1916-1927

Na aanleiding van die tekort aan biblioteekgeriewe vir swartes, is daar gedurende hierdie periode spesifiek aandag aan die oprigting van sodanige biblioteekfasiliteite geskenk. In die destydse Transvaal is daar egter min gedoen om in die behoefte te voorsien en die enigste noemenswaardige biblioteke vir swartes is in die destydse Kaapprovinsie en Natal opgerig (Kalley, 1994:24).

2.3.3 Die derde fase, 1928-1937

Die rol wat die Carnegie Korporasie van New York in die ontwikkeling van biblioteekdienste in Suid-Afrika gespeel het, kan volgens Kalley (1994:25) en Friis (1962:79) nie onderskat word nie. In Suid-Afrika het die korporasie hom beywer vir die stigting van nuwe biblioteke en 'n fonds van oor die £27 000 is met dié doel gestig. Gedurende 1927 het die Carnegie Korporasie onder aanmoediging van die destydse bibliotekaris van Germistonse Openbare Biblioteek, Stirling, 'n ondersoekspan na Suid-Afrika gestuur met die uitsluitelike doel om ondersoek na Suid-Afrikaanse biblioteekomstandighede in te stel. Die twee bibliotekarisse wat die ondersoek gelei het, was Pitt en Ferguson (Friis, 1962:79; Kesting, 1988:181; Lessing, 1992:25).

2.3.3.1 S. A. Pitt

Pitt het onder andere bevind dat boekvesamelings vir die blanke bevolking voldoende was, maar dat beskikbare voorrade vir die potensiële swart leser by verre ontoereikend was. Geen poging is volgens Pitt se verslag aangewend om vir die diversiteit van die Suid-Afrikaanse swart bevolking voorsiening te maak nie (Kalley, 1994:29). Hy beveel onder andere ook 'n afsonderlike biblioteekdiens vir swartes aan (Walker, 1993: 61).

2.3.3.2 M. J. Ferguson

Ferguson (Kalley, 1994:31) het veral klem gelê op die leemtes in die Suid-Afrikaanse subskripsiestelsel en die destydse biblioteekdiens as 'n "*symbol of the white man's superiority*" beskryf.

Ferguson, soos Pitt, beveel nie net 'n afsonderlike biblioteekdiens vir swartes aan nie, maar ook die beskikbaarstelling van meer boeke in inheemse swart tale (Kalley,

1994:31). Oor die voorkoms van rassisme in Suid-Afrika spreek Ferguson homself soos volg uit:

“The reluctance of the average South African to consider a wholly state supported library system is to be explained more by the racial complications of the country than by any other consideration. Since the natives ... the coloured people ... and the East Indians pay taxes, it is feared that, if a subscription method of support is not kept, all these inferior races will be entitled to the use of the books on the same terms as those of European origin ... The South African is willing ... for the native ... to carry his books to and from the library, but he would feel that an end of his regime were at hand if this same servant were permitted to open these books and to read therein” (Ferguson in Walker, 1993:62).

2.3.3.3 Die Bloemfontein-konferensie, 1928

Volgens Kalley (1994:31) word die Bloemfontein-konferensie as *“probably the greatest event in the educational history of South Africa”* beskou.

Die belangrikste omtrent die konferensie is volgens Friis (1962:84) die feit dat daar vir die eerste maal in die openbaar deur 'n groep opvoedkundiges oor die beginsel van gratis biblioteekdienslewering gedebatteer is. Hierdie konferensie was 'n direkte gevolg van die besoek van Ferguson en Pitt en daar is tydens die konferensie verskeie komitees aangewys om onder andere die lewering van 'n biblioteekdiens aan swartes te ondersoek. Die volgende aanbevelings is gedoen deur die komitee wat biblioteekdienste vir swartes ondersoek het:

- Biblioteekdienste vir swartes moes as deel van die algemene biblioteekdiens van die Unie van Suid-Afrika georganiseer en gefinansier word en moes gratis wees;

- Boeke vir swartes moes, waar nodig, deur die sentrale biblioteekdiens na plaaslike sentra versprei word;
- Plaaslike sentra sou verantwoordelik wees vir die verskaffing van boeke aan spesiale agentskappe, soos skole, kerke en sosiale instellings wat by die verskaffing van leesfasiliteite aan swartes betrokke was;
- Swart skole, wat in landelike gebiede as biblioteeksentra opgetree het en deur plaaslike biblioteeksentra voorsien is van boeke wat deur die sentrale biblioteekdiens aangekoop is, moes ook boeke van die oorheersende inheemse taal van daardie streek insluit;
- Skoolinspekteurs moes versoek word om bystand te verleen wat die organisasie van en beheer oor sodanige landelike biblioteeksentra betref;
- Een of meer amptenare moes so gou moontlik aangestel word om genoemde biblioteekdienste vir swartes te ontwikkel (Ferguson in Kalley, 1994:34; Lessing, 1992:29).

2.3.3.4 Die stigting van 'n biblioteekvereniging, 1930

Een van die verrykendste gevolge van die 1928-Bloemfontein-konferensie was die stigting van die Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging in 1930. Dit het beteken dat almal wat in biblioteeksake belang gestel het, met een verenigde stem kon praat. Een van die doelwitte van die vereniging was om gratis biblioteekdienste in te stel (Friis, 1962:85; Lessing, 1992:29). Die Bloemfontein-konferensie was dus die stimulus vir die stigting van die Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging, alhoewel die eerste vereniging van bibliotekarisse reeds in 1904 gestig is. Die aanvanklike basiese doelstellings van die Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging was breed en omvattend en lidmaatskap was oop vir almal wat in die beweging belang gestel het. Die vereniging het daarin geslaag om vanaf 1930 tot 1980 alle belangstellendes in

biblioteekwerk saam te snoer en onder andere die posisie van inligtingwerkers in die arbeidsmark verbeter en ook opleidingsgeleenthede verseker. In 1980 is hierdie vereniging in 'n professionele vereniging, naamlik SAIBI, omskep (Lessing, 1992:31).

Tydens 1990 word daar egter besluit om almal wat in die biblioteek- en inligtingsektor werksaam is en nie noodwendig oor professionele kwalifikasies beskik nie, tot SAIBI toe te laat (Syphus, 1995:6). Diegene wat met ander woorde as gevolg van 'n verskeidenheid oorsake en onder andere swakker onderwysgeleenthede nie professionele kwalifikasies verwerf het nie, is na hierdie besluit in 1990 ook lidmaatskap van SAIBI gegun (vgl. afdelings 3.8 en 3.9).

2.3.3.5 Die ontwikkeling van biblioteke vir swartes

Tydens die Bloemfontein-konferensie in 1928 is verskeie komitees aangewys om die besteding van die Carnegie-fonds in ooreenstemming met Pitt en Ferguson se aanbevelings te ondersoek. Tot en met die konferensie is min aandag aan biblioteekdienste vir swartes geskenk. Die vernaamste redes hiervoor was volgens Lessing (1992:26) die algemene voorkoms van ongeletterdheid onder swartes, die gebrek aan finansiële hulpmiddele en die totale afwesigheid van professioneel opgeleide inligtingwerkers. Die ontwikkeling van biblioteke vir swartes het eers werklik na die 1928-konferensie aandag begin geniet.

In die Transvaal het die Carnegie nie-blanke biblioteekdiens ontstaan, in die Kaapprovinsie is 12 sentra vir swartes van boeke voorsien, in Natal is daar met die ondersteuning van die Natalse Onderwysdepartement ook boeke aan swartes gelewer, terwyl daar in die Oranje-Vrystaat as gevolg van 'n gebrek aan fondse geen diens aan swartes verskaf is nie (Kalley, 1994:37/39).

2.3.3.6 Interdepartementele komitee oor biblioteke in die Unie van Suid-Afrika, 1936-1937

Hierdie komitee onder leiding van Young het uit verteenwoordigers van die vier provinsies, nl. Transvaal, Kaapland, Oranje-Vrystaat en Natal, bestaan. Die doel van hierdie komitee was om na die aard van Suid-Afrikaanse biblioteke, met spesifieke verwysing na dienste, beheer, finansies, personeel en opleiding, ondersoek in te stel en om aanbevelings te doen om die diens oor die algemeen te verbeter (Kalley, 1994:40; Walker, 1993:63). Friis (in Kalley, 1994:40) is egter van mening dat 'n wetenskaplike ondersoek nie nodig of selfs moontlik was nie, aangesien biblioteke oor die algemeen nie professionele instellings was nie. Aanbevelings is egter gedoen en het baie met dié van Pitt en Ferguson ooreengestem. 'n Aanbeveling vir die spesifieke lewering van 'n biblioteekdiens aan swartes is weer eens deur hierdie komitee gedoen (Kalley, 1994:40/42; Walker, 1993:63/67; Meyer, 1995:15).

2.3.4 Die vierde fase, 1938 tot op hede

Die merkwaardigste biblioteekontwikkeling tydens hierdie fase het volgens Kalley (1994:42) binne die provinsiale raamwerk plaasgevind. Dit was gedurende hierdie fase dat die hoeveelheid biblioteke vir swartes geleidelik toegeneem het.

Vir die doel van hierdie navorsing gaan daar vervolgens hoofsaaklik na die ontwikkeling van die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens verwys word, aangesien Randfontein, die fokus van hierdie navorsing, in hierdie provinsie gesetel was. Gedurende 1940 is regeringfondse aan biblioteke beloof en die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens is in 1944 gestig. In 1945 het dié biblioteekdiens die eerste keer boeke aan stedelike en landelike gebiede uitgereik. Op 13 Maart 1949 is

die Transvaalse Provinsiale Administrasie ingevolge Proklamasie 118 met die stigting, beheer en bestuur van openbare biblioteekdienste belas. Gedurende 1952 het die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens 'n aansoek van die destydse Transvaalse Nie-blanke Biblioteekdiens ontvang om deur die eersgenoemde oorgeneem te word en hierdie aansoek is so goedgekeur. 'n Komitee is in 1953 aangewys om regulasies vir die biblioteekdiens saam te stel en die bedieningsgebiede van die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens en die Transvaalse Onderwysdepartement is in 1954 duidelik deur die Administrateur van Transvaal afgebaken. Hierdie twee departemente het afsonderlik gefunksioneer en alle skooldepots wat tevore deur die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens bedien is, is gesluit. Dit was ook gedurende 1954 dat daar in opdrag van die bestuurskomitee 'n ondersoek na 'n moontlike biblioteekdiens vir kleurlinge van stapel gestuur is (Meyer, 1995:17).

In 1956 is biblioteekregulasies wat reeds in 1953 saamgestel is, deur Administrateurskennisgewing, 55 van 18 Januarie 1956, afgekondig. 'n Openbare biblioteekdiens is vervolgens gedurende 1958 vir kleurlinge gestig en hierdie diens is in 1959 na Indiërs uitgebrei (Meyer, 1995:17).

Eers gedurende 1962 word 'n biblioteekdiens aan swartes begin en in 1963 word daar tydens 'n Administrateurskonferensie besluit dat afsonderlike provinsies met die ontwikkeling van biblioteekdienste aan swartes mag voortgaan. Gedurende 1966 word besluit om aan sogenaamde standaard biblioteke bykomende dienste te lewer, wat die lewering van naslaanwerke, tydskrifte, koerante en kunsafdrukke ingesluit het, en die standaard biblioteekverordeninge word ook gedurende hierdie jaar afgekondig.

Die destydse Minister van Nasionale Opvoeding verleen vervolgens in 1972

goedkeuring aan die provinsiale administrasie om die instansie, in samewerking met plaaslike owerhede, te wees wat 'n biblioteekdiens aan swartes lewer. Tydens die reorganisasie van tuislanddienste word 'n aantal dienspunte vir swartes in 1976 genoodsaak om te sluit. Teen 1979 bestaan daar nietemin 42 biblioteke in swart woongebiede, waarvan nege in standaard biblioteekgeboue gehuisves is (vgl. afdeling 4.4.2).

Gedurende 1987 verskaf die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens aan plaaslike owerhede goedkeuring om gebruikersgelde te hef en in 1990 word openbare biblioteke na die afskaffing van die Wet op Aparte Geriewe, 1953 (Wet 44 van 1953), vir alle bevolkingsgroepe oopgestel. Sommige plaaslike owerhede het in reaksie op sodanige oopstelling juis die beginsel van gebruikersgelde misbruik om anderskleuriges uit tradisionele blanke biblioteke te weer (Anon., 1990:4). Die beleid om biblioteke as standaard en nie-standaard te klassifiseer is gedurende 1991 gewysig en alle biblioteke is daarna van naslaanwerke, tydskrifte, koerante en klankmateriaal voorsien. Gedurende 1992 word die Forum vir Stadsbibliotekarisse gestig met die doel om op 'n demokratiese wyse beleids- en ander besluite te neem. In 1993 word geletterdheid as funksie van die openbare biblioteek aanvaar. Nuwe standaard biblioteekverordeninge word ook gedurende dieselfde jaar afgekondig (Meyer, 1995:15/17).

Gedurende 1994 word die destydse Transvaal na die totstandkoming van die nuwe Suid-Afrikaanse regering in vier onafhanklike provinsies verdeel en word die direkteur van die destydse Transvaalse Provinsiale Administrasie, Hansen, in 1995 die Direkteur van die Gautengse Provinsiale Biblioteekdiens. Die Randfonteinse Openbare Biblioteek word deur die Gautengse Provinsiale Biblioteekdiens bedien.

2.4 DIE GESKIEDENIS VAN DIE RANDFONTEINSE OPENBARE BIBLIOTEEK

2.4.1 Die hoofbiblioteek

Randfontein het sy ontstaan te danke aan die Randfontein Estates-goudmynmaatskappy wat in April 1889 gestig is. Die mynmaatskappy het die myngebied in 12 maatskappye verdeel en elkeen moes oor sy gebied toesig hou. Die eerste kamp wat met ontginning begin het, was die Porges-goudmyn, gevolg deur Suid-Randfontein, Noord-Randfontein, Robinson en die Blok A-maatskappye.

'n Klein gemeenskap het by elkeen van dié maatskappye ontstaan, maar die mense moes na Krugersdorp, die naaste sakesentrum, vir inkopies gaan. Ontspanningsklubs, wat uit 'n kantien, biljartkamer, dansvloer en biblioteek bestaan het, is deur elke maatskappy vir sy werknemers opgerig. Die boeke vir die biblioteek is in sommige gevalle uit kantienwins aangekoop en lede het 'n deposito betaal van 2/6 en 5/- per boek wat geleen is. Sommige van die klubs het tot soveel as 3 000 boeke besit, wat tot gevolg gehad het dat 'n openbare biblioteek nie vroeër gestig is nie.

Tussen 1903 en 1928 was Randfontein deel van die Krugersdorpse Munisipaliteit, maar in Januarie 1929 kry Randfontein onafhanklikheidsstatus. Tot in 1920 was daar min mense in Randfontein wat nie aan die myn verbonde was nie en diesulkes moes van die biblioteek in Krugersdorp gebruik maak. In 1904 skenk ene Edwards van Krugersdorp twee kamers wat as biblioteek kon dien, maar die ruimte is gou te klein en daar moes na die Krugersdorp stadsaal verskuif word.

Die Carnegie-biblioteek in Krugersdorp is in 1922 opgerig en heelparty inwoners van Randfontein is as 'distrikslede' geregistreer. In 1933 besluit die dorpsraad van Krugersdorp dat die Randfonteinse dorpsraad die Carnegie-biblioteek moet subsidieer as gevolg van die groot aantal lede wat van Randfontein afkomstig was.

'n Sekere Tapson word intussen van die fasiliteite in Krugersdorp geweier, waarna

sy 'n petisie opstel waarin 'n beroep op die Randfonteinse dorpsraad gedoen word om 'n eie biblioteekdiens in te stel. Hierdie petisie word deur 100 inwoners van Randfontein onderteken, waarna die Randfonteinse dorpsraad om 'n lening van \$2 000 aansoek doen om 'n biblioteek op te rig en die nodige toerusting aan te koop. Op 4 April 1934 word 'n openbare vergadering in die stadsaal gehou en verduidelik die destydse Burgemeester, MacKenzie, dat die Carnegie Korporasie in New York nie meer geld vir die oprigting van openbare biblioteke uitleen nie. Terselfertyd doen hy 'n beroep op die inwoners om hulp te verleen en die projek te ondersteun. Stirling, die destydse direkteur van die Staatsbiblioteek, het na Randfontein gekom en 'n komitee van nege lede met Hamilton as voorsitter en me Tapson as sekretaresse is in die lewe geroep. Op 4 Junie 1934 besluit die dorpsraad om 'n bedrag van \$1 250 vir die aankope van 'n huis op standplaas 147 in Randfontein vir die oprigting van 'n biblioteek beskikbaar te stel. Rowland word as die eerste bibliotekaris aangewys en die eerste vrye openbare munisipale biblioteek word op 14 November 1934 in Randfontein geopen.

Gedurende die daaropvolgende 10 maande sluit 474 lede, wat 11% van die totale bevolking verteenwoordig, by die biblioteek aan – 'n bewys dat Randfontein beslis 'n eie biblioteek nodig gehad het.

Die biblioteek het met altesaam 1 686 boeke begin en die voorraad groei binne 10 maande tot 2 962 boeke. Verhalende lektuur het die grootste persentasie van die voorraad beslaan, terwyl die spesiale afdeling vir oor ongeveer 400 boeke beskik het.

Biblioteekverordeninge word op 24 Oktober 1934 by Administrateurskennisgewing 534 vir Randfontein goedgekeur en die biblioteek word ingevolge artikel 2 van bogenoemde kennisgewing volgens vrye toegang bestuur, hoewel artikel 15 van

dieselfde kennisgewing bepaal dat slegs “*alle blanke persone*” teen “*betaling aan die bibliotekaris van 'n waarborgsom van 5s vir elke boek*” van die diens gebruik mag maak.

Ingevolge artikel 18 van bogenoemde kennisgewing word die volgende gespesifiseer:

“... indien dit ongerieflik is om die biblioteek te besoek, moet hulle bevoegde boodsappers met 'n skriftelike magtiging stuur. Boeke wat deur'n naturellebediende terugbesorg word, moet behoorlik ingepak wees.”

Slegs lede, en by implikasie slegs blankes, het ingevolge artikel 19 van bogenoemde kennisgewing regstreekse toegang tot die boekrakke en ingevolge artikel 22 vrye toegang tot die leeskamer gehad. Die Molteno-regulasies van 1874 (vgl. afdeling 2.3.2) is dus nie deur die Stadsraad van Randfontein eerbiedig nie.

In 1935 is daar om groter biblioteek aansoek gedoen en die huidige biblioteek met 'n vloeroppervlakte van 744 vierkante meter is toe opgerig. Na 15 jaar het die dorp se bevolking van 4 300 inwoners tot 11 000 en die biblioteekledetal van 474 tot 2 878 toegeneem, terwyl die boekevoorraad van 1 668 tot 11 645 gegroei het (Anon., 1979:3).

Op die 134ste vergadering van die Finansies en Algemenedoeleindeskomitee op 15 Februarie 1940 is daar na aanleiding van artikel 18 van die Randfonteinse Biblioteekverordeninge wat gespesifiseer het dat swartes boeke vir lede kon omruil, besluit:

“... that the librarian be empowered by the council to take what steps she considers necessary to stop this abuse, and refuse, except in most exceptional cases, to change books sent to the library by native servants” (Anon., 1940:2).

Gedurende 1945 word die Randfonteinse Openbare Biblioteek deur die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens as die bes beplande openbare biblioteek in die Transvaal ge-evalueer, alhoewel die Randfonteinse Openbare Biblioteek nie voor 1956 by die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens geaffilieer is nie.

Na affiliasie op 19 Oktober 1956 word die Stadsraad van Randfontein gedwing om afstand van die subskripsiestelsel te doen en word 'n gratis diens daarna gelewer (Anon., 1956:1).

Op 1 Julie 1959 word 'n takbiblioteek in Kocksoord geopen (vgl. afdeling 2.4.2).

Op 10 Maart 1976 ontvang die destydse stadsmerk, Joubert, 'n versoek van die destydse skoolhoof van die Hoërskool Toekomsrus in die kleurlingwoongebied om toestemming aan kleurlingonderwysers te verleen om naslaanwerke in die blanke biblioteek te raadpleeg. Vir die doel van hierdie navorsing word die brief volledig weergegee:

“Geagte Heer

UNIVERSITY
OF
JOHANNESBURG

Die onderwysers van die plaaslike Hoër- en Laerskole het my versoek om verhoë tot u te rig in verband met die gebruik van die Blanke Biblioteek, meer spesifiek die naslaanafdeling van die biblioteek.

Verskeie van die genoemde skole te Toekomsrus se onderwysers is tans besig met deeltydse studie aan UNISA. Hierdie studies verg natuurlik naslaanwerk en dieper lees. Die gebrek aan biblioteekgeriewe fruiik egter hierdie pogings tot kennisuitbreiding, derhalwe benadeel dit ook genoemde onderwysers se slaagmoontlikhede.

Indien u Raad toestem dat die onderwysers gebruik kan maak van die naslaanwerke van die biblioteek, kan ek u verseker van hul heelhartige samewerking om u voorgenome reëlings vlot te laat verloop” (Hopkins,

1976:1/2).

Dié versoek is nie summier geweier nie en vir kommentaar en leiding na die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens verwys, waarop die volgende antwoord op 24 Maart 1976 vanaf die Kantoor van die Direkteur, Biblioteek- en Museumdiens, ontvang is:

“Ek vestig graag u aandag op par. 22 van Ordonnansie no. 16 van 1951 - Instelling, Bestuur, en Beheer van Provinsiale Biblioteekdiens, wat soos volg lees:- ‘Enige fasiliteite ooreenkomstig die diens aan nie-blankes verskaf, moet afsonderlik wees van dié aan blankes verskaf’

In die lig van bostaande is dit derhalwe nie moontlik om die naslaanafdeling van u biblioteek aan kleurlingstudente oop te stel nie ...

Indien u Raad die nodige huisvesting vir Toekomsrus kan voorsien, is hierdie Afdeling bereid om onmiddellik 'n diens daar te lewer” (Horn, 1976:1) (vgl. afdeling 2.4.3).

Op 17 November 1977 besluit die Stadsraad van Randfontein om biblioteekure van die Randfonteinse Openbare Biblioteek om die volgende rede te verkort:

“ ... bantoes beweeg voortdurend voor die biblioteek verby ten einde by die bustermibus en stasie te kom en my raad voel dat daar 'n potensiële gevaar vir biblioteekpersoneel bestaan ... ” (Anon., 1978:12).

Op 28 Junie 1979 besluit die Stadsraad van Randfontein om na die oprigting van nuwe standaardbiblioteekfasiliteite ondersoek in te stel, maar op 27 September 1979 word daar besluit:

“ ... dat die uitbreiding van die bestaande biblioteekgebou om voorsiening te maak vir die nodige kantoorakkommodasie vir die stadsingenieursdepartement ondersoek word nadat die bouprogram van die Transvaalse

Provinsiale Administrasie ontvang is (Anon., 1979:53; 62).

Op 30 November 1979 ontvang die Stadsraad met die oog op die oprigting van 'n nuwe biblioteekgebou 'n volledige bouprogram vanaf die Transvaalse Provinsiale Administrasie, maar daar word niteenstaande besluit om die bestaande biblioteek liever deur middel van aanbouings te vergroot (Hansen, 1979:1/14; Odendaal, 1981:1).

2.4.2 Kocksoord-takbiblioteek

Die Kocksoord-takbiblioteek word op 1 Julie 1959 met 1 310 boeke twee keer per week oopgestel, maar na groeiende belangstelling word besluit om die diens na drie middae per week uit te brei. Die biblioteekverordeninge wat vir Randfontein geld, is ook hier van toepassing en die tak word ook outomaties by die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens geaffilieer (Landsberg, 1959:2).

Na ongeveer drie jaar het die belangstelling in hierdie takbiblioteek gekwyn en op Vrydag, 9 Februarie 1962, verskyn daar 'n berig in die *West Rand Times* en *Wesrander* waarin 'n beroep op die inwoners van Kocksoord en omgewing gedoen word om van die biblioteek in Kocksoord gebruik te maak (Anon., 1962:3). Belangstelling in die takbiblioteek het egter verder gekwyn en diens is gevolglik weer na net twee dae per week ingekort.

Tydens 'n raadsvergadering op 26 Augustus 1965 is daar as gevolg van voortgesette gebrekkige belangstelling besluit om die diens te staak as daar nie beter van dié diens gebruik gemaak word nie (Van Loggerenberg, 1965:1).

Op 24 Februarie 1966 besluit die stadsraad vervolgens om die Kocksoord-takbiblioteek met ingang 1 April 1966 te sluit (Du Plessis, 1966:1).

Gedurende 1986 het die stadsraad met die provinsiale biblioteekdiens onderhandelings aangeknoop met die oog op die restorering van die ou

Mijnkommissarisgebou wat laat in die negentiende eeu opgerig is en deur die jare tot 'n murasie verval het. Argitekte is aangestel en die gebou is tot sy oorspronklike voorkoms gerestoreer. Op 1 September 1987 word die nuwe Kocksoord-takbiblioteek en -museum met ongeveer 4 000 boeke geopen (De Bruyn, 1986:1; Van der Westhuizen, 1987:1) (vgl. afdelings 4.4.1; 4.4.2 & 4.4.3).

2.4.3 Toekomsrus-takbiblioteek

'n Biblioteek is op 15 Junie 1978 in die kleurlingwoongebied, Toekomsrus, in die “komiteekamer in die administrasieblok” geopen. 'n Deeltydse bibliotekaris sonder ervaring en/of opleiding is aangestel om die biblioteek daaglik van 15:00 tot 16:45 en Saterdag van 09:30 tot 12:00 te beman. Die voorraad is deur die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens voorsien en die ledetal het binne 'n maand tot 498 gestyg, alhoewel volwasse belangstelling in vergelyking met dié van kinders teleurstellend min was (Jacobs, 1978a:2; Jacobs, 1978b:5).

'n Nuwe standaard biblioteek wat in 1990 deur die destydse Wes-Randse Streeksdiensteraad in Toekomsrus gebou en gemeubileer is, huisves ongeveer 20 000 boeke, voorsien studieruimte aan ongeveer 90 studente op 'n slag en is tans die mees funksioneel beplande biblioteek binne die Randfonteinse Landdrosdistrik.

2.4.4 Mohlakeng-takbiblioteek

Die eerste stap in die rigting van 'n biblioteek vir swartes is geneem nadat 'n brief gedateer 1 September 1956 van die Afrikaanse Pers Boekhandel, gerig aan die Stadsraad van Randfontein, ontvang is en waarin die vraag “*Would you consider keeping a library for your Bantu employees?*” gestel is.

As motivering vir 'n biblioteek vir swartes met literatuur in inheemse swart tale het die skrywer van die brief die volgende stelling gemaak:

“ Reading is slowly but surely starting to take its rightful place in the life of the Bantu. In making these libraries available to them only a good purpose will be served - educating the Bantu and making it possible for him to spend some of his spare time in a really worthwhile way” (Anon., 1956:1).

In reaksie op bogenoemde versoek het die Stadsraad van Randfontein in beginsel besluit om 'n biblioteek vir swartes in die destydse swart woongebied goed te keur en die volgende skrywe is aan die Afrikaanse Pers Boekhandel gestuur:

“With reference to your letter dated 18th September 1956, I have to advise that my Council has approved in principle the establishment of a library for the Bantus in its locations.

I may mention that a new Administration block will shortly be built in my Council's new native location and provision will be made in same for a library room.

Your kind offer in connection with the supply of suitable books has, in the meantime, been noted with appreciation” (Meltzer, 1957:1).

Op 26 Februarie 1959 skryf die bestuurder van die Departement Naturelle-administrasie die volgende in 'n brief aan die Stadsklerk van Randfontein:

“At its meeting held on the 17th February, 1959 the Mohlakeng Native Advisory Board resolved to request the Council to provide a library in Mohlakeng and to expedite the erection of buildings for a clinic and crèche in Mohlakeng.

The provision of a library will entail the erection of the necessary building, the acquisition of books, periodicals and newspapers, and the appointment of a librarian. On the strength of my experience of a location library in another area where only a very small percentage of location inhabitants

made use of the location library services I am not prepared to recommend that a library be provided in Mohlakeng.

It is recommended -

That the Native Advisory Board of Mohlakeng be informed that -

(a) The council is not prepared to provide library services” (Boon, 1959:1).

Op 12 Maart 1959 besluit die Stadsraad van Randfontein inderdaad *“the Council is not prepared to provide library services at this stage”* (Anon., 1959:8).

Op 20 Januarie 1960 ontvang die bibliotekaris van die Randfonteinse Openbare Biblioteek die volgende brief van die maatskaplike werker/sportorganiseerder, Kepadisa, van Mohlakeng:

“I wish to take this opportunity in my capacity as a social worker/sports organiser to write to you and ask you please for old books or literature that you do not make use of. I have started collecting books in order to establish a library in Mohlakeng Township for scholars and students” (Kepadisa, 1960:1).

In reaksie op bogenoemde versoek rig die bibliotekaris op 3 Februarie 1960 'n versoek aan die stadsklerk om toestemming te verkry om 250 beskadigde boeke aan Kepadisa te skenk (Van der Meulen, 1960:1). Raadsgoedkeuring is kort hierna verleen, hoewel die bestuurder van die Departement Naturelle-administrasie op 8 Februarie 1960 die volgende skrywe aan die stadsklerk rig:

“With reference to your endorsement on the attached minute of the Librarian of the Municipal Library, I have to inform you that I was not aware of the fact that Kepadisa had addressed a letter (which is returned herewith) to the librarian. My department has no place to accommodate a

library at this stage. In this connection I wish to refer you to your letter no T.C./538/A of the 19th March, 1959. I have reprimanded Kepadisa for his failure to make representations through correct channels of communication” (Boon, 1960:1).

In die betrokke brief, T.C./538/A hierbo, word die raad se onwilligheid om 'n biblioteekdiens in die swart woongebied te voorsien uitgewys.

Twee jaar later, op 2 Mei 1962, deel die nuwe waarnemende bestuurder van die Departement Naturelle-administrasie die Stadsraad van Randfontein egter mee dat die Madubulaville Adviserende Naturellekomitee 'n biblioteek vir die Bantogemeenskap van Mohlakeng-bantoe woonbuurt op die been gebring het. Kepadisa is gevra om as bibliotekaris op te tree.

Aangesien die Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens in daardie stadium nog nie 'n diens aan biblioteke vir swartes gelewer het nie, het die destydse direkteur, Robinson, aanbeveel dat liggame soos die Rotariërs genader word om boeke vir sodanige diens te skenk (Anon., 1962:1). Op 24 Mei 1962 besluit die Stadsraad van Randfontein na aanleiding van bogenoemde aanbeveling van die direkteur van die Transvaalse Provinsiale Administrasie:

“... dat die Madubulaville Adviserende Komitee verwittig word om by die Rotariërs, Rapportryers, Suid-Afrikaanse Vrouefederasie en die National Council of Women aan te klop vir boeke vir die biblioteek in Mohlakeng;

dat alle boeke wat ontvang word vir gebruik deur die Mohlakeng Bantobiblioteek eers deur die Bestuurder, Naturelle-administrasie-departement ondersoek word om vas te stel of die boeke beskou word as geskikte leesstof vir die Bantoe;

dat ondersoek ingestel word na die moontlikheid om boeke wat nie meer

deur die plaaslike biblioteek gebruik word nie, tussen die Kleurlingskool en die Mohlakeng Bantoebiblioteek te verdeel” (Anon, 1962:5).

Kepadisa, in samewerking met 'n swartonderwyser, Nhlapo, toon weer sy ywer en deursettingsvermoë wanneer hulle 'n aansoek aan die Stadsraad van Randfontein rig vir die gebruik van kantoor nommer 13 by die Mohlakeng Administratiewe Blok wat in daardie stadium in onbruik was. Hierdie kantoor sou eerstens as tydelike biblioteek ingerig word en tweedens van Maandae tot Donderdae tussen 18:00 en 21:00 deur Nhlapo as tydelike klaskamer vir voortsettingsklasse vir volwasse onderrig vir swartes aangewend word (Anon., 1962:1). Op 24 Mei 1962 besluit die Stadsraad van Randfontein na aanleiding van die bogenoemde die volgende:

“... om kantoor Nr. 13, Mohlakeng Administratiewe Blok, as tydelike biblioteek in te rig en dat dit duidelik aan hom gestel word dat hierdie slegs 'n tydelike vergunning is;

“vir solank dit die Raad behaag, toestemming aan die Raad se Sportsorganiseerder en Welsynswerker, M. Kepadisa, verleen word om vir solank dit die Raad behaag, toestemming aan Bantoe-onderwyser, S.F. Nhlapo, verleen word om die Le Roux komiteekamer, in Mohlakeng Administratiewe Blok as 'n klaskamer vir voortsettingsklasse vir volwasse opvoeding vir Bantoes te gebruik;

“dat gedurende die aande wanneer die komiteekamer wel vir vergaderings benodig word, S.F.Nhlapo met M. Kepadisa moet reël om kantoor Nr. 13 vir die voortsettingsklasse te gebruik” (Anon., 1962:12).

Sover vasgestel kon word, is geen verdere uitbreidings of beter en groter biblioteekfasiliteite tot onlangs voorsien nie en is die bestaande ou biblioteeklokaal eers gedurende 1994 en na die nuwe Oorgangsraad van Randfontein aan die stuur

van sake gekom het, en gevolglike samesmelting met die groter Randfontein, opgeknip en vergroot om meer boeke te huisves en studieruimte te voorsien. Daar is ook aansoek om HOP-fondse van 2,5 miljoen rand gedoen om 'n nuwe en funksionele biblioteek in Mohlakeng te bou. Hierdie aansoek is nie deur die regering goedgekeur nie, maar ten tye van hierdie navorsing is oorweging daaraan geskenk om die bestaande biblioteek weselik te vergroot om in studentebehoefes te voorsien (Martin, 1997).

2.4.5 Randgate-takbiblioteek

Die Randgate-takbiblioteek is in Januarie 1996 geopen nadat 'n bedrag van R120 000 vir die opknapping van die ou Randgate-stadsaal bewillig is. Hierdie takbiblioteek beslaan 'n vloeroppervlakte van 182 vierkante meter en is in 'n tradisioneel blanke woonbuurt geleë. Goedkeuring vir die oopstelling van hierdie biblioteek is deur die Oorgangsraad van Randfontein verleen met die oog daarop om die uitreiking van verhalende lektuur deur die hoofbiblioteek in Randfontein te verminder sodat groter klem op die verskaffing van studiemateriaal en -ruimte aan studente gelê kon word (vgl. afdeling 4.4.4).

2.5 SAMEVATTING

Uit die geskiedenis van dienslewering deur openbare biblioteke in Randfontein blyk die strewe na opvoeding en beter geleenthede deur swartes sowel as kleurlinge duidelik. Met hierdie navorsing word juis gepoog om te bepaal of die bestaande biblioteekdiens, ongeag sy apartheidsgeskiedenis, 'n bydrae tot die HOP sal kan lewer.

In die volgende hoofstuk sal aandag aan die omvang van verandering in die lewering van openbare biblioteekdienste in Suid-Afrika geskenk word.

HOOFSTUK 3

SUID-AFRIKAANSE OPENBARE BIBLIOTEKE EN VERANDERING

3.1 INLEIDING

Aandag is in hoofstuk 2 gegee aan die historiese gebeure wat tot die verandering in die aard van openbare biblioteekdienste in Suid-Afrika aanleiding gegee het. In hierdie hoofstuk sal die omvang van sodanige verandering ondersoek word.

Verandering word volgens die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* (HAT) (1994:1161) as 'n handeling of proses van verander beskryf. *Verander* word as die oorgaan van een toestand in 'n ander beskryf. Verandering impliseer met ander woorde die proses waartydens daar van een toestand in 'n ander oorgegaan word.

Veranderende omstandighede is 'n internasionale tendens en word nie net in Suid-Afrika weens politieke geskiedenis ervaar nie. Die politieke verandering het egter wel die koers bepaal en sosiale samestelling beïnvloed, wat 'n wesenlike invloed op die inhoudelike van openbare biblioteekdienste uitoefen.

Punshon (1981:190) het oor die veranderende patroon van die openbare biblioteek met spesifieke verwysing na dienslewering navorsing gedoen. Sy het getoon dat die openbare biblioteek oor die jare heen sy dienste aanpas om sodoende tred te hou en steeds in gemeenskappe se veranderende behoeftes te voorsien.

Van belang vir hierdie navorsing is die mylpale in die proses van verandering wat 'n invloed op die aard en omvang van plaaslike openbare biblioteekdienste uitgeoefen het. Reeds in 1985 het Shillinglaw (1986:38) tydens die SAIBI-konferensie in Pretoria die problematiek van die openbare biblioteek se rol in ontwikkeling van Suid-Afrika bespreek. Dit was juis gedurende die tagtigerjare dat Suid-Afrika die

snelle ontwikkelingstadium van sy onderontwikkelde bevolking betree het. *Ontwikkeling* word in die HAT (1994:741) gedefinieer as 'n proses van verhoging van die kwaliteit van die bevolkingslewe in materiële en nie-materiële terme, terwyl *onderontwikkeling* (1994:725) beskou word as 'n onvermoë om menslike potensiaal te benut. Die totale proses van ontwikkeling binne die materiële omgewing is van die ontwikkeling van mense afhanklik. Om effektief met ontwikkeling tred te hou en daarin te voorsien moet die openbare biblioteek volgens Shillinglaw (1986:38) met die behoeftes van die gemeenskap identifiseer en sodoende die meerderheid bevoordeel en nie net die opgevoede elite nie. Die tradisioneel Westerse biblioteekmodel het voorheen nooit die behoeftes van onderontwikkelde en ontwikkelende gemeenskappe betrek nie. Reeds gedurende bogenoemde SAIBI-konferensie in 1985 het Shillinglaw (1986:38) voorspel dat die ontwikkeling van mense oor die daaropvolgende 20 jaar as eerste prioriteit in Suid-Afrika beskou sal word.

Om 'n ontwikkelingsinstrument in Suid-Afrika te wees sal die openbare biblioteek egter 'n verskeidenheid probleme moet trotseer. Sommige probleme soos deur Shillinglaw (1986:40) geïdentifiseer, is reeds aangepak of word tans deur openbare en provinsiale biblioteekdienste aangepak, te wete die destydse afsonderlike biblioteke vir verskillende bevolkingsgroepe, die beperkte hoeveelheid bronne in inheemse swart tale en die afwesigheid van literatuur wat in die behoeftes van die onderontwikkelde en ontwikkelende gemeenskappe kan voorsien. Ander probleme wat steeds bestaan, is ook deur Shillinglaw (1986:40) geïdentifiseer, te wete die afwesigheid van 'n leeskultuur onder die ontwikkelende gemeenskappe, lang afstande na beskikbare openbare biblioteekgeriewe en die gebrek aan erkenning van openbare biblioteke deur die relevante owerhede en onderwyssektor as faktor in die

ontwikkelingsproses.

Shillinglaw (1986:41) identifiseer die volgende voorvereistes vir die openbare biblioteek ten einde 'n rol in die ontwikkeling van Suid-Afrika te kan speel:

- Politieke en sosiale aspirasies van potensiële gebruikers moet in die inhoud van openbare biblioteekmateriaal en -dienste, sowel as in personeelgesindhede, weerspieël word. Dienste en literatuur moet op alle vlakke van die gemeenskap gerig wees en nie net op die elitistiese blanke en geletterde swart potensiële gebruikers nie.
- Inligtingwerkers moet gemotiveer word deur 'n visie wat die voordele van 'n relevante biblioteekdiens vir ontwikkeling sal uitspel. 'n Passie vir die gemeenskap word as primêre professionele vereiste gestel.
- Die openbare biblioteeksektor moet bewys dat die bronne in openbare biblioteke as waardevolle instrumente in die ontwikkelingstryd aangewend kan word. Navorsing op sodanige terrein word aanbeveel en inligtingwerkers aangemoedig om aanbevelings voortspruitend uit sodanige navorsingstudies na te volg. Aktiewe werwingwerk onder beleidmakers word ook aanbeveel.

Ten slotte beveel Shillinglaw (1986:43) aan dat die volgende op die gebied van ontwikkeling verlang word:

- Die verskaffing van studieruimtes, studiebronne en opgeleide personeel om in studente se unieke behoeftes te voorsien;
- Die verskaffing van lokale om onderwys op nie-formele vlak aan te bied;
- Die inisiëring en koördinering van georganiseerde, nie-formele onderwys;
- Samewerking met ander inligtingsagente en -organisasies om praktiese inligting beskikbaar te stel;
- Die verskaffing van informele inligtingsbronne en bronne om persoonlike en

selfaktualiseringsdoelwitte te verwesenlik;

- Die verskaffing van gemeenskapsinligting;
- Die verskaffing van advies- en verwysingsdienste;
- Kennis in die gemeenskap van belangrike gebeurtenisse in die omgewing;
- Die aanmoediging van die publikasie van literatuur in inheemse Afrikatale; en
- Die versameling van plaaslike geskiedkundige en kulturele materiaal.

Shoham (1985:1/5) het ook tydens dieselfde SAIBI-konferensie in Pretoria, ter aanvulling van Shillinglaw (1985:40/47), insette ten opsigte van die openbare biblioteek se rol in 'n veranderende samelewing gelewer. Klem is veral gelê op die openbare biblioteek se opvoedkundige rol in die gemeenskap. Terselfertyd het Leutsoa (1985:7/11) 'n bydrae oor die openbare biblioteek en die inligtingsbehoefes van die tipiese swart ontwikkelende gemeenskap gelewer. Hy het aanbeveel dat inligtingwerkers in openbare biblioteke nie biblioteekgebonde behoort te wees nie en fisies na die gemeenskap behoort uit te reik om sodoende die nodige gemeenskaps erkenning te ontvang.

Nassimbeni (1986:56) se navorsing oor biblioteke en armoede was 'n verdere mylpaal in die ontwikkelingsgeskiedenis van biblioteke en sy gee 'n deeglike oorsig oor die omvang van biblioteekdienste aan verskillende groepe in Kaapstad. Sy kom tot die gevolgtrekking dat gemeenskappe wat die luuksheid van biblioteke en leesstof ontbeer, arm is aan inligting en dat die sukses van die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel van die beskikbaarheid van leesstof afhanklik is. Nassimbeni (1986:60) identifiseer ook die ligging van openbare biblioteke as 'n probleem en sy beveel aan dat dienspunte nader aan die gemeenskappe geneem sal moet word.

Die verskyning van bogenoemde kontroversiële artikels word beskou as die eerste stap in die rigting van verandering in die openbare biblioteekwese en verdere

hoogtepunte in die ontwikkelingsgeskiedenis word vervolgens bespreek.

3.2 DIE ZAAIMAN-VERSLAG

'n Ondersoek na die rol van biblioteek- en inligtingsdienste in die bevordering van sosiale, ekonomiese en politieke ontwikkeling van Suid-Afrika is in 1987 deur die Departement van Biblioteek- en Inligtingkunde aan UNISA op versoek van die Suid-Afrikaanse Instituut vir Biblioteek- en Inligtingwese gedoen. 'n Volledige verslag onder leiding van Zaaïman is voorberei en aanbevelings van praktiese aard is gedoen om die biblioteek as ontwikkelingsagent te ontwikkel (Zaaïman, 1989:8). Volgens Walker (1993:71) is hierdie aanbevelings ten tye van voorlegging deur baie inligtingwerkers as radikale nuwe diensbenaderings beskou.

Die verslag is in sy geheel aan die rol van die openbare biblioteek in die ontwikkeling van Suid-Afrikaanse gemeenskappe gewy en aanbevelings is dienooreenkomstig aan veral inligtingwerkers in openbare biblioteke gerig. Die volgende ontwikkelingsgebiede is deur Zaaïman (1989:8) geïdentifiseer:

- Opvoedkundige ontwikkeling;
- Manekragontwikkeling;
- Besigheids- en industriële ontwikkeling met spesifieke verwysing na klein en informele besigheidsentra;
- Landelike ontwikkeling;
- Verstedeliking; en
- Politieke ontwikkeling.

Een van die belangrikste punte wat Zaaïman (1989:9) beklemtoon het, is die feit dat biblioteke tydens die samestelling van sy verslag nie die nodige erkenning van die regering en ander ontwikkelingsagentskappe geniet nie. Inligtingwerkers word in die verslag genoop om diens in volle samewerking met betrokke gemeenskappe te lewer

en weg te beweeg van die bo-na-onder-benadering wat tipies van hierdie tyd was.

Zaaiman (1989:9) waarsku verder in sy verslag dat veral openbare biblioteke hulle as waardevolle vennote in die ontwikkelingsproses sal moet bewys deur aktief betrokke te wees en suksesvolle resultate te lewer. Indien inligtingwerkers 'n bydrae tot ontwikkeling van Suid-Afrikaanse gemeenskappe wil lewer, sal hulle moet besef dat ontwikkeling eerstens daarop gemik is om die gehalte van lewens te verbeter en tweedens dat die doelwitte, funksies en take gemik op die lewering van 'n diens aan minderbevoorregtes drasties van tradisionele dienslewering aan ontwikkelde gemeenskappe verskil.

Inligtingwerkers is oor die algemeen volgens Zaaiman (1989:9) nie bewus van die vele probleme wat onderontwikkelde gemeenskappe ervaar nie en dit is daarom so belangrik dat inligtingwerkers hulle van die aard en omvang van die onderontwikkelde se sosiale en sielkundige belewenisse van die werklikheid moet vergewis. Hy beveel aan dat inligtingwerkers kundige inligting inwin en dat studente reeds op voorgraadse vlak onderrig word in metodes om sodanige onderontwikkelde te benader. In die praktyk bestaan daar egter tot op hede nie veel praktiese riglyne vir die bibliotekaris om die onderontwikkelde suksesvol te benader nie. Barnes (1994:143) het egter navorsing gedoen waarin sy bevind het dat die biblioteek wel 'n bepalende rol as ontwikkelingsagent kan speel en dat individuele biblioteke sodanige uitdaging moet aanvaar. Sy het verder bevind dat die tipiese openbare biblioteek te Westers is en dat betekenisvolle verandering in die openbare biblioteek ondergaan sal moet word voordat wesenlike bydraes tot die ontwikkeling van gemeenskappe moontlik sal wees. Biblioteke behoort dinamiese dienspunte te wees wat nuwe verantwoordelikhede aanvaar en reageer op die behoeftes van die gemeenskap wat bedien word. Interaksie met en betrokkenheid by gemeenskappe

word ook deur Barnes (1994:145) soos deur Zaaïman (1989:10) aangetoon as een van die maniere waarop behoeftes geantisipeer en gevolglik daarin voorsien kan word.

Zaaïman (1989:10) beveel verder aan dat samewerking met die jeug van kardinale belang is wanneer dienspunte vir ontwikkelende gemeenskappe beplan en geïmplementeer word. Swart jeugdiges as 'n groep het 'n intense begeerte om te leer en kennis te versamel en kontak met sodanige groepe word deur middel van skakeling met kerkgroepe aanbeveel.

Die behoefte aan inligtingsdienste bestaan volgens Zaaïman (1989:10) al reeds lankal onder ontwikkelende gemeenskappe en ander agentskappe het reeds tot die rol toegetree (vgl. afdeling 3.11). Verteenwoordigers uit ontwikkelende gemeenskappe was ten tye van Zaaïman (1988) se navorsing van mening dat openbare biblioteke nie as verskaffers van inligting bejeën word nie, dat die inhoud van openbare biblioteke bo die gemiddelde vlak van ontwikkelende gemeenskappe se belangstelling lê en dat die personeel van openbare biblioteke nie opgelei is om tipiese ontwikkelingsinligting te verwerk en te versprei nie. Hierdie situasie het tot op hede nie veel verander nie en dit is soveel te meer van uiterse belang dat openbare biblioteke weer eens na eie dienste, bronne en personeelopleiding sal ondersoek instel. Openbare biblioteke sal eers deur ander ontwikkelingsagente aanvaar word wanneer die openbare biblioteek hom in dié verband as waardevol en onmisbaar bewys het.

Verdere aanbevelings sluit ook metodes in om biblioteekdienste aan onderontwikkelde gemeenskappe in landelike gebiede te lewer en om biblioteekdienste na die mense te neem eerder as om die mense na die biblioteek te neem (Zaaïman, 1989:11).

In die lewering van 'n biblioteekdiens aan die klein en informele besigheidsektor kan die openbare biblioteek volgens Zaaiman (1989:12) 'n waardevolle rol speel en word kontak met die leiers in die swart sakektor aanbeveel om met hulle oor die rol van die openbare biblioteek te onderhandel. Sou sodanige onderhandeling nie plaasvind nie, sal die openbare biblioteek nooit die nodige erkenning as verskaffer van besigheidsinligting geniet nie (Walker, 1993:74).

Wat die openbare biblioteek se rol in die onderwys betref, beklemtoon Zaaiman (1989:14) die feit dat, alhoewel die openbare biblioteek reeds jarelank aktief in die nie-formele en informele onderwys betrokke is en ook ondersteuning op formele onderwysvlak lewer, die regering steeds nie die openbare biblioteek as 'n onderwysinstelling erken nie. Voorstelle om die nodige erkenning op dié vlak te verkry, word ook deur Zaaiman gedoen.

In teenstelling met die standpunt van Stilwell (1991:107) dat 'n politieke kritiese in plaas van 'n neutrale houding deur inligtingwerkers gehandhaaf behoort te word, word politieke neutraliteit deurgaans beklemtoon en word daar aanbeveel dat inligting oor alle politieke standpunte in openbare biblioteke gehuisves behoort te word (vgl. afdeling 5.3). In die meeste openbare biblioteke is sodanige dokumente egter eers na die ontbanning van politieke organisasies in 1990 vrylik beskikbaar gestel (Zaaiman, 1989:15).

Voorstelle om openbare biblioteke se fondse aan te vul word deur Zaaiman (1989:16) in sy verslag gegee en hy is van mening dat openbare biblioteke sonder bykomende fondse nooit sover sal kom om aktief en effektief tot ontwikkeling by te dra nie.

Die waardevolste bydraes van die Zaaiman-verslag is die nege vereistes soos in hoofstuk 24 van dié verslag, aangesien dit die basis kan vorm van 'n moontlike

langtermyn-aksieplan vir inligtingwerkers wat tot die stryd tot gemeenskapsontwikkeling wil toetree. Die nege vereistes word vervolgens kortliks weergegee:

- Natuurlike leierskap en toegewydheid;
- 'n Duidelik ontwikkelde en bereikbare visie volgens doelwitte, funksies en take gedefinieer;
- Die verkryging van 'n veelseggende markaandeel deur die duidelike definiëring van die relevante teikengroep/mark en die dienooreenkomstige ontwikkeling van biblioteekdienste en -produkte om in geïdentifiseerde behoeftes te voorsien;
- Die verkryging van 'n tegnologiese voorsprong deur op hoogte van mededingers op die gebied van inligtingverskaffings-, herwinnings-, en indekseertegniese te bly en die voortdurende strewe na die verbetering daarvan;
- Die verwerwing van nuwe vaardighede en kennis om behoeftes ooreenkomstig verskillende bevolkingsgroepe se kulturele vereistes in behoeftes te voorsien;
- 'n Strewe na uitmuntendheid deur middel van betrokkenheid by die dag-tot-dag-gebeure in die biblioteek om sodoende die afwyking van gestelde doelwitte onmiddellik te identifiseer;
- Die ontwikkeling van verskuilde sterk punte en strategieë om voorbereid te wees wanneer probleme ontstaan. Sodanige versteekte sterk punte sluit onder andere die verwerwing van spesiale vaardighede, kennis, kultuurblootstelling, produk- en markanalise in.
- Sensitiwiteit vir nuwe markgeleenthede en vir die potensiële gebruiker se behoefte om die diens te lewer voordat die opposisie dit kan doen; en
- Die vorming van vennootskappe met organisasies wat ook in die lewering van inligting belang stel (Zaaiman, 1989:16/17).

Na die verskyning van die Zaaiman-verslag is 'n simposium op 17 Mei 1989 in Sandton gehou om die rol van die openbare biblioteek in 'n veranderende samelewing te bespreek. Die doel van hierdie simposium was om riglyne vir openbare biblioteke binne die raamwerk van verandering bepaal. Fourie (1989:3), Weingand (1989:2), French (1989:3), Moshoeshoe (1989:4), Manganyi (1989:5), Hill (1989:6) en Mathibe (1989:7) was die sprekers en almal was dit eens dat openbare biblioteke verandering sal moet ondergaan om vir die behoeftes van ontwikkelende en onderontwikkelde gemeenskappe relevant te bly.

Ter aansluiting by bogenoemde siening berig Swart (1990:23) dat veral inligtingwerkers verbonde aan openbare biblioteke voor kruispaaie te staan gekom het en dat die toekoms een van voortdurende verandering, kompleksiteit en keuses sal wees. Verandering kan as geleentheid en uitdaging of as bedreiging van tradisionele biblioteekdienste gesien word. Ter wille van oorlewing is dit noodsaaklik dat die totale prentjie van die toekoms gevisualiseer word sodat 'n suksesvolle plan van aksie vir openbare biblioteke uitgewerk kan word (Swart, 1990:27).

3.3 DIE NEPI-VERSLAG

Te midde van hierdie nuwe veranderende tendense in die openbare biblioteekdisipline is die National Education Crisis Committee in 1985 in reaksie op die destydse krisis in swart onderwys op die been gebring. In hierdie periode het politieke veranderinge vinnig plaas gevind en dié komitee is in 1992 herdoop tot die National Education Co-ordinating Committee met onder andere die doel om die verskillende fassette van onderwysbeleidsformulering en dienste vir 'n toekomstige Suid-Afrika te ondersoek. Hierdie ondersoek staan as NEPI bekend.

As projek van NECC het NEPI, wat ondersoek na die verskillende

beleidsalternatiewe vir onderwys ingestel het, 13 verskillende verslae ter tafel gelê, waarvan een biblioteek- en inligtingsdienste behels het. Dié verslae moet as 'n analise van lewensvatbare alternatiewe beleidsopsies op kort en medium termyn eerder as 'n nuwe onderwysmodel of selfs 'n stel aanbevelings beskou word (Walker, 1993:76).

LIWO is 'n organisasie waaraan baie inligtingwerkers in veral Natal sedert 1990 behoort en, te danke aan dié organisasie se inisiatief, is inligtingwerkers op groot skaal by die ondersoek na biblioteek- en inligtingsdienste in Suid-Afrika betrek (Walker, 1993:75). Die ondersoekspan het verder ook verteenwoordigers ALASA, die *Resource Centre Forums* en SAIBI ingesluit (Walker, 1993:76).

Die navorsingspan het bestaan uit ses subkomitees wat konsepbeleidsopsies vir biblioteek- en inligtingsdienste in 'n toekomstige Suid-Afrika geïdentifiseer het. Hierdie konsepte is deeglik tydens georganiseerde werkswinkels bespreek, waarna dit tydens vyf streekforums in Natal, Oos- en Wes-Kaapland en Johannesburg aan soveel verskillende verteenwoordigers moontlik uit die biblioteek- en inligtingsektor bekend gestel is. Geskrewe en ander insette is ook by die finale verslag ingesluit (Walker, 1993:76).

Die verslag bestaan uit vyf hoofstukke waarvan hoofstuk 2 byna uitsluitelik uit 'n oorsig oor bestaande biblioteek- en inligtingdienste in Suid-Afrika bestaan. Die afleiding word gemaak dat die Suid-Afrikaanse stelsel met die Anglo-Amerikaanse model ooreenstem met “*deviations arising from historical conditions and the legacy of apartheid*” (Walker, 1993:77).

In die daaropvolgende hoofstukke van die NEPI-verslag word verskillende beleidsopsies vir die globale biblioteek- en inligtingsdiens in Suid-Afrika voorgestel. Na die voltooiing van die taak van die *NEPI Library and Information Task Group* is

die TRANSLIS-koalisie gevorm om die NEPI-navorsing te hersien en daarop voort te bou, beleid te ontwikkel en aan te beveel, politici en besluitnemers met beleidsvoorstelle vir biblioteek- en inligtingsdienste in Suid-Afrika te beïnvloed, grondvlakdeelname deur gebruikers en ander rolspelers aan te moedig en breër heropbouprojekte te koördineer en sodoende die ontwikkeling van biblioteek- en inligtingsdienste met breër Suid-Afrikaanse ontwikkelingsprogramme te laat saamsmelt (Farelo, 1994:20).

3.4 TRANSLIS

Die TRANSLIS-koalisie is tydens 'n nasionale vergadering op 27 Maart 1993 deur verteenwoordigers van al die groot Suid-Afrikaanse biblioteek- en inligtingsdienste gestig. Streekforums is in al die groot stede in die lewe geroep om alle biblioteek- en inligtingwerkers by beleidsformulering te betrek. Dit is van belang om kennis te neem dat die NEPI-inisiatief daarin geslaag het om deur middel van die TRANSLIS-beweging alle lede van verskillende biblioteek- en inligtingorganisasies sowel as diegene wat aan geen formele organisasie behoort het nie, by beleidsformulering te betrek. TRANSLIS het voortgebou op die beleidsopsies wat deur die *NEPI LIS Research Group* voorgestel is (The TRANSLIS Coalition, 1993:1).

Die missie van TRANSLIS was om 'n nasionale biblioteek- en inligtingbeleid en -program in te stel wat daarop gerig was om die proses van deelnemende verandering en heropbou van Suid-Afrikaanse biblioteek- en inligtingsdienste op streeks- en nasionale vlak te bewerkstellig.

TRANSLIS het aanvanklik op nasionale sowel as streeksvlak gefunksioneer met die oog op 'n konferensie in 1994 waartydens geformuleerde beleid met toekomstige politici en besluitnemers bespreek sou word. Die nasionale komitee is egter tydens 'n vergadering op 28 en 29 Januarie 1994 as gevolg van 'n gebrek aan fondse ontbind.

Groter finansiële en organisatoriese outonomieit is gevolglik aan streeksforums opgedra.

Drie werksgroepe is tydens 'n werkswinkel in Oktober 1993 in die lewe geroep, naamlik 'n situasie-analisegroep, 'n toepaslike voorsieningswerkgroep en 'n media-, publisiteit- en netwerk-werkgroep. TRANSLIS het ook verteenwoordiging op NETF verkry (Farelo, 1994:20).

Gedurende Januarie 1994 is daar deur die CEPD in samewerking met die ANC, NETF en die Nasionale Onderwysforum ANEF 'n verslag gepubliseer waarin die rol van biblioteek- en inligtingsdienste in die bevordering van geletterheid en 'n leeskultuur erken is (Farelo & Syphus, 1994:21).

Die konsep-TRANSLIS-beleidsdokument is vir insette onder biblioteek- en inligtingwerkers versprei. Die behoeftes van die openbare biblioteeksektor is egter grotendeels in die dokument ontken en die COLIS-forum is gevolglik deur die destydse Transvaalse Provinsiale Biblioteek- en Museumdiens geïnisieer om 'n beleidsdokument vir openbare biblioteke op te stel.

3.5 COLIS

Tydens 'n vergadering van die Forum vir Openbare Bibliotekarisie in Januarie 1994 is besluit om riglyne vir 'n beleid vir openbare biblioteke in die destydse Transvaal op te stel. Lede van die forum was eensgesind dat die vorige beleidsopsies, soos deur NEPI, CEPD en TRANSLIS geformuleer, nie die belangrikheid van openbare biblioteke weerspieël het nie.

'n Werksgroep is gevolglik op demokratiese wyse deur die forum in die lewe geroep om 'n konsepbeleid saam te stel. Verskeie konsepte is aan lede verbonde aan openbare biblioteke, gebruikerskomitees, organisasies en die breë gemeenskap beskikbaar gestel. Om deursigtigheid en inklusiwiteit te verseker is soveel plaaslike

owerhede, belangegroepes en ander rolspelers moontlik vir insette betrek.

Sedert die verskyning van die eerste konsepbeleidsriglyne, soos vervat in die eerste COLIS-dokument, staan openbare biblioteke in die destydse Transvaal as gemeenskapsbiblioteke bekend (vgl. afdeling 3.11). Vir die doel van hierdie navorsing word daar egter steeds na openbare biblioteke verwys wanneer tradisionele openbare biblioteekdienste beskryf word, aangesien die begrip gemeenskapsbiblioteek veel meer as 'n blote naamsverandering inhou.

Aangesien die Randfonteinse Openbare Biblioteek onder die jurisdiksie van die destydse Transvaalse Biblioteek- en Museumdiens en nou onder die Gautengse Provinsiale Biblioteekdiens val, word die konsepbeleid, soos deur die verskillende werksgroepe saamgestel, volledigheidshalwe in bylae 1 weergegee.

Die forum wat aanvanklik uit 'n klein groepie mense bestaan het, het aan die einde van die konsultasieproses daarin geslaag om beleidsformulering op die vlak van provinsiale biblioteekdienste te beïnvloed, om brûe vir 'n werksverhouding tussen andersins rasseverdeelde biblioteekdienste te bou en laastens 'n groeiende dringendheid onder lede te bewerkstellig om sodoende 'n beleid wat verandering in die aard van biblioteekdienste, in ooreenstemming met die beginsels van die NEPI-dokument, te formuleer.

Na die suksesvolle voltooiing, bekendstelling en aanvaarding van die COLIS-beleidsdokument is die forum op 30 Augustus 1995 ontbind, aangesien die Transvaalse Provinsiale Administrasie nie meer bestaan het nie en die beleidsformuleringsdoelwit afgehandel was. Tydens hierdie ontbindingsvergadering is besluit om 'n reëlingskomitee te verkies om 'n opvolgvergadering vir alle rolspelers in openbare biblioteke, insluitende eindgebruikers en besluitnemers, te reël. Die unieke aard van hierdie nuwe forum lê juis in die insluiting van alle

rolspelers met spesifieke verwysing na eindgebruikers (Maisela, 1995:4).

Op 16 November 1995 is die opvolgvergadering vir die stigting van 'n adviesforum vir gemeenskapsgeoriënteerde biblioteke en bronsentra in Gauteng gehou en daar is besluit dat die doelwitte van hierdie nuwe forum soos volg sal wees:

- om die belange van gemeenskapsbiblioteke te bevorder;
- om tot deeglik gegronde beleidsformulering by te dra;
- om riglyne aan die provinsiale regering oor biblioteek- en inligtingaangeleenthede te voorsien;
- om gemeenskaplike probleme en aangeleenthede te bespreek;
- om 'n oudit van bestaande biblioteek- en inligtingsdiensforums in Gauteng te doen (Maisela, 1995:3).

Die COLIS-dokument is nie in isolasie saamgestel nie en omgewingsinvloede het inderdaad 'n rol gespeel. Een daarvan was die HOP-dokument wat gedurende 1994 verskyn het. Soos president Mandela (1994:2) plaaslike gemeenskappe aanmoedig om self prioriteite te bepaal en die HOP-dokument as raamwerk te gebruik waarbinne eie doelwitte nagestreef moet word, net so behoort die COLIS-dokument as raamwerk vir individuele openbare biblioteke te dien en implementeringsriglyne vir elke gemeenskap se unieke behoeftes ontwikkel te word (Maisela, 1995:3).

Die nuwe forum vir gemeenskapsgeoriënteerde biblioteke en bronsentra skyn egter nie op gereelde grondslag te vergader nie en die aanvanklik geïnspireerde COLIS-inisiatief het bloot teorie gebly en is, sover vasgestel kon word, nie in die praktyk geïmplementeer nie (Weyers, 1998).

3.6 DIE HOP-DOKUMENT

Die HOP is 'n geïntegreerde, omvattende sosio-ekonomiese beleidsraamwerk. Dit streef na die mobilisering van alle Suid-Afrikaners en Suid-Afrikaanse hulpbronne

om sodoende apartheid finaal uit te wis en 'n demokratiese, nie-rassistiese en nie-seksistiese samelewing te bewerkstellig (ANC,1994:1; Lor, 1994:129; Steenkamp, 1995:14).

Die HOP-dokument bestaan uit sewe hoofstukke. Die eerste hoofstuk dien as inleiding waarin die HOP-filosofie en die redes daarvoor verduidelik, ses basiese beginsels uitgespel en vyf sleutelprogramme vir die bereiking van die HOP-doelwit uiteengesit word, naamlik:

- Die voorsiening in basiese behoeftes;
- Die ontwikkeling van menslike hulpbronne;
- Die opbouing van die ekonomie;
- Die demokratisering van die staat en die samelewing; en
- Die implementering van die HOP.

Laasgenoemde punt word in die daaropvolgende vyf hoofstukke van die dokument in besonderhede bespreek. Die laaste hoofstuk is 'n kort gevolgtrekking waarin die belangrikheid van konsultering met gemeenskappe beklemtoon word en waarin bydraes en kommentaar aangevra word (Lor, 1994:128).

3.6.1 Die grondrede vir die HOP

Die rede waarom heropbou en ontwikkeling nodig is, word in hoofstuk 1 van die dokument bespreek. Dit behels 'n beskrywing van die invloed van apartheid en apartheidbeleidsdokumente wat elke sektor - sosiaal, ekonomies, polities, moreel en kultureel - asook die omgewing binne die Suid-Afrikaanse samelewing negatief beïnvloed het (ANC, 1994:2/4).

Volgens Lor (1994:129) impliseer hierdie afdeling dat Suid-Afrika in 'n krisis verkeer en dat ontwikkelingsprogramme alleen nie die antwoord op die toestand is nie. Heropbou in samehang met ontwikkeling word vereis en die HOP-dokument

verskaf die gesistematiseerde plan vir die bereiking van hierdie doelwit.

3.6.2 Die ses basiese beginsels

Die volgende ses basiese beginsels word in die derde deel van hoofstuk 1 van die HOP-dokument bespreek (ANC, 1994:4/7):

- Dit moet 'n geïntegreerde rugsteunende program wees wat die nodige raamwerk op alle regeringsvlakke vir die koördinerende van beleidsriglyne en -strategie van staats-, semi-staats- en burgerlike gemeenskapsorganisasies bied;
- Dit moet 'n mensgedrewe proses wees wat op die basiese behoeftes van mense gemik en van die aktiewe betrokkenheid van alle individue afhanklik is;
- Dit moet veiligheid en sekuriteit vir almal deur middel van nie-partydige, professionele sekerheidsmagte en regverdige geregtelike stelsel bied;
- Dit streef na nasiebou deur die valse onderskeid tussen die eerste en derde wêreld te verwerp, deur ongelykhede in die samelewing uit te wis en nasionale opperheerskappy deur die ontwikkeling van ekonomiese, politieke en sosiale lewensvatbaarheid te verseker;
- Dit streef na die verbinding van heropbou en ontwikkeling, verwerp die denke dat groei ontwikkeling vooraf gaan en verbind groei, ontwikkeling, heropbou en herverspreiding in 'n verenigde program wat deur die ontwikkeling van infrastruktuur moontlik is;
- Dit streef na die demokratisering van Suid-Afrika wat aktiewe deelname in die formulering van beleid en die implementering daarvan vereis.

3.6.3 Basiese behoeftes

Die eerste sleutelprogram, naamlik die voorsiening in basiese behoeftes, word in hoofstuk 2 van die HOP-dokument bespreek. Die volgende is as prioriteitsgebiede

geïdentifiseer:

- Werkskepping;
- Grondhervorming;
- Behuising en dienste;
- Water en sanitêre dienste;
- Energie en elektrifisering;
- Telekommunikasie;
- Vervoer;
- Omgewing;
- Voeding;
- Gesondheidsdienste; en
- Sosiale sekuriteit en welsyn (ANC, 1994:14 e.v.).

Geen verwysing na biblioteek- en inligtingsdienste, of na die basiese reg op toegang tot inligting, word in hierdie hoofstuk van die HOP-dokument gemaak nie (vgl. ook afdeling 5.9.2) (Lor, 1994:129).

3.6.4 Menslike hulpbronne

Die tweede sleutelprogram, naamlik die ontwikkeling van menslike hulpbronne, word in hoofstuk 3 van die HOP-dokument bespreek. Die volgende is as prioriteitsgebiede geïdentifiseer:

- Onderwys en opvoeding;
- Kuns en kultuur;
- Sport en ontspanning; en
- Jeugontwikkeling (ANC, 1994:58 e. v.).

Die rol van die biblioteek- en inligtingsdienste word grotendeels ook in hierdie

hoofstuk van die dokument oor die hoof gesien en die eerste verwysing na biblioteke oor die algemeen word in die afdeling kuns en kultuur en wel in paragraaf 3.4.5 van die HOP-dokument gevind:

“Existing publicly funded and parastatal culture and arts structures, such as Performing Arts Councils, the National Gallery, museums, libraries, archives and monuments, must be democratised. Commissions to investigate the organisation, funding, policies and future roles of such structures must be established as a matter of urgency” (ANC, 1994:70).

Die tweede en laaste verwysing na biblioteek- en inligtingsdienste verskyn in dieselfde afdeling in paragraaf 3.4.7:

“With local and provincial government the Ministry [of Arts and Culture] should establish libraries, museums, galleries, monuments and historical sites. These should reflect the many different strands of South-African culture. Each community should have these facilities located in reach” (ANC, 1994:71).

Biblioteke is met ander woorde as suiwer kulturele instellings met die spesifieke verantwoordelikheid teenoor Suid-Afrikaanse kultuur gesien. Vir gemeenskapsbiblioteke wat kan baat by die stelling dat die Ministerie 'n aktiewe rol by die beskikbaarstelling van biblioteke moet speel, is dit 'n positiewe benadering.

Oor die algemeen word biblioteek- en inligtingsdienste egter nie as belangrike rolspelers in die HOP bejeën nie (vgl. ook afdeling 5.9.2).

3.6.5 Opbou van die ekonomie

In hoofstuk 4 van die HOP-dokument word die sleutelprogram Opbouing van die Ekonomie bespreek en wel onder die volgende probleemgebiede:

- Integrering van heropbou en ontwikkeling;

- Handel en nywerheid;
- Hulpbrongebaseerde handel (inluitende myn-, landbou-, vis- en toerismebedryf);
- Opgradering van infrastruktuur (insluitend elektrifisering, telekommunikasie en vervoer);
- Hervorming van die finansiële sektor;
- Arbeids- en werksregte; en
- Streeksbeleid van Suider-Afrika (ANC, 1994:75 e. v.).

Hoewel geen verwysing na biblioteek- en inligtingsdienste in hierdie afdeling gemaak word nie, is Lor (1994:131) van mening dat veral biblioteek- en inligtingsdienste wat die wetenskaplike en tegnologiese navorsingsektore bedien, 'n rol te speel het.

Inligtingstegnologie word wel in afdeling 4.6 van die dokument onder Opgradering van Infrastruktuur bespreek (ANC, 1994:107/108; Lor, 1994:131). Die opgradering van inligtingstegnologie word as voordelig vir die opgradering van onderwys, gesondheidsorganisasies en ander dienste, verbetering van die kwaliteit van beskikbare inligting en die verskaffing van kundige en bruikbare inligting aan gemeenskappe oral in die land gesien.

Ander gebiede in hoofstuk 4 van die HOP-dokument waar biblioteek- en inligtingsdienste, met spesifieke verwysing na gemeenskapsbiblioteke, wesenlike bydraes kan lewer, is deur Lor (1994:132) geïdentifiseer, naamlik:

- Die ontwikkeling van die kleinsakesektor (ANC, 1994:94/96). Geen verwysing is in die HOP-dokument na die inligtingsbehoefte van hierdie sakesektor gemaak nie en biblioteek- en inligtingwerkers in veral gemeenskapsbiblioteke behoort hieraan aandag te skenk (Lor, 1994 :132);
- Stedelike en landelike ontwikkeling (ANC, 1994:86/87). In hierdie verband

word verskeie basiese behoeftes en toepaslike dienste vermeld, alhoewel daar nie na inligtingsdienste en gemeenskapsbiblioteke verwys word nie (vgl. ook afdeling 5.9.2) (Lor, 1994 :132).

3.6.6 Demokrasisering van die staat en samelewing

In hoofstuk 5 van die HOP-dokument word die vierde sleutelprogram onder die volgende afdelings uiteengesit (ANC, 1994:119/135):

- Regeringstrukture en administrasie;
- Openbare sektor en dienste;
- Semi-staatsorganisasies; en
- Inligting ter wille van demokrasie.

Implikasies vir die biblioteek- en inligtingsdienste is onder andere die herinkorporering van tuislande en selfregerende gebiede by Suid-Afrika. Provinsiale biblioteke wat ondersteuningsdienste aan gemeenskapsbiblioteke lewer, word spesifiek in dié verband geraak aangesien voorsiening nie hiervoor in begrotings gemaak is nie.

Die samesmelting van 800 afsonderlike plaaslike owerhede in ongeveer 300 nuwe, nie-rassistiese plaaslike owerhede het ook verrykende gevolge vir gemeenskapsbiblioteke verbonde aan sodanige plaaslike owerhede ingehou (Lor, 1994:132). Probleme op die gebied was onder andere personeelinfrastrukture, ongelykheid in salarisse, onregverdige werksverdeling, werksure, basiese diensvoorwaardes, dissipline, ongelyke verdeling van dienste, beperkte begrotings, wanbetaling vir munisipale dienste, regstellende aksie, diensbeëindigings, moratoriums op vakante poste, lae moraal en dies meer – alles gevolge van sodanige samesmelting, wat die daaglikse lewering van diens van 'n hoë standaard aan die gemeenskap nadelig beïnvloed het (Reed, 1997).

Op die gebied van die openbare sektor word die doelwit nagestreef om die nasionale ras- en geslagsgetalle in personeelverspreiding te weerspieël (ANC, 1994; 126). In Februarie 1998 verskyn die nuwe wetsontwerp op gelyke indiensnemingsgeleenthede wat bepaal dat alle maatskappye met meer as 50 werknemers 'n plan moet opstel, navolg en by die regering moet indien oor hoe hulle regstellende aksie vir alle bevolkingsgroepe, vroue en gestremdes gaan toepas. Personeelsamestelling sal met ander woorde verander en is reeds besig om te verander (Bezuidenhout, 1998:2).

Sover dit inligting ter wille van demokrasie aangaan (ANC, 1994:120/121), word daar weer eens geen verwysing na biblioteek- en inligtingsdienste gemaak nie. Volgens Lor (1994:133) is dit die rol van gemeenskaps- sowel as skoolbiblioteke om te verseker dat die gemeenskap geredelike toegang tot stimulerende en voorliggende leesmateriaal het (vgl. ook afdeling 5.9.2).

3.6.7 Implementering van die HOP

Die laaste en vyfde sleutelprogram word in hoofstuk 6 van die HOP-dokument bespreek (ANC, 1994:136/146). Vir belang van hierdie navorsing is veral die voorstel dat basiese benodighede van belasting op toegevoegde waarde vrygestel word. Biblioteek- en inligtingsdienste kan hierby baat indien boeke en ander hulpmiddele nie sodanig belas word nie. Die regering sal egter eers daarvan oortuig moet word dat boeke 'n basiese benodigheid is (Lor, 1994:133).

Die belangrikheid om openbare fondse vir die implementering van die HOP te soek, word ook in hierdie hoofstuk van die HOP-dokument beklemtoon. Lor (1994:133) bevraagteken die waarskynlikheid dat biblioteek- en inligtingsdienste met die oog op beleggings as “*socially desirable*” beskou sal word. Soos vroeër bespreek, word biblioteke slegs twee keer, en wel binne die konteks van kuns en kultuur, vermeld.

Biblioteke en inligting word nêrens in verband gebring nie. Die samestellers van die HOP-dokument weerspieël geen waardering vir die rol wat biblioteke en inligtingsdienste in die nasionale HOP kan speel nie. Biblioteek- en inligtingsdienste is met ander woorde nie 'n hoë regeringsprioriteit nie en alle inligtingswerkers behoort met gunsverwing onder politieke besluitnemers besig te wees (Lor, 1994:134).

Teen hierdie agtergrond en die verskeie veronderstelde gebiede waar biblioteek- en inligtingsdienste 'n bydrae tot die HOP kan lewer, is die LISDESA-konferensie gereël.

3.7 LISDESA

Die LISDESA-konferensie wat van 23-26 Januarie 1995 in Durban gehou is, is deur ongeveer 300 inligtingwerkers bygewoon. Dit was die begin van 'n gesamentlike poging vanuit die biblioteek- en inligtingsdiensberoep om ter bevordering van die HOP-doelstellings saam te werk (Syphus, 1995:1).

Die spreker Lange (1995:1) het die konferensie geopen met die klem op die belangrikheid van menslike hulpbronontwikkeling en die bevordering van 'n leerkultuur onder die Suid-Afrikaanse gemeenskap. Biblioteek- en inligtingsdienste speel volgens hom 'n belangrike rol in sodanige ontwikkeling. Die verantwoordelikheid van biblioteek- en inligtingsdienste lê veral op die gebied van die ontwikkeling van die nodige strukture en geleenthede om die vrye vloei van inligting te bewerkstellig, biblioteekdienste in landelike gebiede te vestig en die ontwikkeling van metodes om bestaande biblioteek- en inligtingsdienste in minderbevoorregte gebiede op te hef.

Volgens Vick (1995:1) behoort die Suid-Afrikaanse bevolking bemagtig te word en behoort inligtingwerkers na gemeenskappe uit te reik. Raseroka (1995:2) het veral

klem gelê op die belangrikheid van nuwe biblioteek- en inligtingsdienste en die ontwikkeling van dienste rondom die unieke behoeftes van veral agtergeblewe gemeenskappe.

Na die eerste dag se formele lesings is alle afgevaardigdes in werkgroepe verdeel om die moontlike bydrae van biblioteek- en inligtingsdienste tot die HOP te bespreek. 'n Omvattende dokument is na afloop van die konferensie saamgestel en die sameroepers het onderneem om sodanige dokument kortliks saam te vat en onder afgevaardigdes te versprei. Sodanige dokument is egter, sover vasgestel kon word, nooit gepubliseer en/of versprei nie.

'n Verdere uitvloeisel uit die LISDESA-konferensie was die spontane behoefte aan 'n verenigde mondstuk om die biblioteek- en inligtingsektor te verteenwoordig, en daar is besluit om binne die daaropvolgende 12 maande 'n nasionale konferensie te reël met die doel om 'n nuwe nasionale biblioteekvereniging tot stand te bring.

3.8 ULIS

SAIBI was die grootste en oudste biblioteek- en inligtingsdiensorganisasie in Suid-Afrika, maar is met sy verlede belas. Hierdie organisasie se voorganger, die Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging (SABV), het sy lidmaatskap in 1962 tot slegs blankes beperk en in 1963 is ALASA gestig om vir die swarte in die biblioteekberoep voorsiening te maak. In 1990 word LIWO gevestig grotendeels in protes teen SAIBI se sogenaamde nalatigheid om hom op die werklike inligtingsbehoefte van die land toe te spits. Talle hulpbronsentra, algemeen bekend as *Resource Centres*, het informele streekforums georganiseer om gemeenskappe en massa-organisasies wat hoofsaaklik deur openbare biblioteke geïgnoreer is, te help bemagtig deur gemeenskapsinligting en die nodige opleiding in inligtingsvaardighede te verskaf. SAIBI het egter intussen sy lidmaatskapsvereistes aangepas om alle

professionele inligtingwerkers, ongeag ras, te akkommodeer (vgl. afdeling 2.3.3). Alhoewel baie swart gekwalifiseerde inligtingwerkers wel by SAIBI aangesluit het, het hulle in die lig van die unieke behoeftes van die swart bibliotekaris steeds lede van ALASA gebly (Syphus, 1995:1-3).

Tydens die LISDESA-konferensie is ses inligtingwerkers tot lede van 'n loodskomitee, nl ULIS, verkies om die lewensvatbaarheid van 'n verenigde biblioteekvereniging te ondersoek (Syphus, 1995:1; Mabandla, 1997:3). Een verteenwoordiger uit elke biblioteek- en inligtingsdiensorganisasie, ALASA, LIWO en SAIBI, en drie 'onafhanklike' inligtingwerkers is gekies om die belange van die komitee te balanseer en uit te brei. In Augustus 1995 onttrek LIWO hom egter formeel aan hierdie komitee om eers met sy lede te konsulteer voordat hulle deel van die onderhandelings kan wees (Syphus, 1995:1). 'n Afvaardiging van IFLA het tydens 'n besoek aan Suid-Afrika die volgende opmerking ten opsigte van die verskillende organisasies gemaak:

“The various LIS professional organisations in South Africa are a product of their country’s history and their differences reflect the ideological and social backgrounds of their members ... In spite of their differences, however, the goals and objectives of these organisations are essentially similar even though the means chosen for pursuing those goals may differ. The major obstacle to any prospect of unity would appear to be the lack of trust and confidence deriving from recent history” (IFLA in Syphus, 1995:1).

'n ULIS-konferensie is gedurende 8-10 Julie 1996 in Johannesburg gehou waarop daar eenparig besluit is om die stigting van 'n nuwe liggaam vir biblioteek- en inligtingwerkers te ondersteun en dit in twee fases, nl. 'n oorgangsfase en

stigtingsfase, te implementeer (Viljoen, 1996:2; Mabandla, 1997:3).

Die oorgangsfase is gekenmerk deur bedrywighede soos die SAIBI-konferensie wat vanaf 2-4 September 1997 in Bloemfontein gehou is en waartydens daar besluit is om SAIBI te ontbind binne een jaar nadat 'n nuwe liggaam vir biblioteek- en inligtingwerkers gestig is (Louw, 1997:1). Terselfertyd het die nuwe ULIS-komitee, nl. ULIS 2, in elke provinsie van die land werkseminare gehou om die konsepgrondwet van die voorgestelde nuwe vereniging vir biblioteek- en inligtingwerkers te bespreek (Walker, 1997:2). Tydens 'n ULIS 2-konferensie van 8-10 Julie 1997 is die nuwe konsepgrondwet van die voorgestelde nuwe biblioteekvereniging aanvaar en, voortvloeiend hieruit, is die nuwe vereniging vir biblioteek- en inligtingwerkers, LIASA, gestig.

3.9 LIASA

Na aanleiding van die besluit tydens die ULIS-konferensie van 8-10 Julie 1996 in Johannesburg om 'n nuwe liggaam vir biblioteek- en inligtingwerkers te stig en die besluit tydens die SAIBI-konferensie van 2-4 September 1996 in Bloemfontein om SAIBI te ontbind een jaar nadat 'n nuwe vereniging gestig is, is 'n konferensie van 8-10 Julie 1997 in Pretoria gehou om 'n nuwe vereniging vir inligtingwerkers te stig. Die nuwe vereniging is entoesiaties deur sowat 400 deelnemers vanuit die hele Suid-Afrikaanse biblioteek- en inligtingspektrum aanvaar en die naam LIASA, wat in Zulu en verwante tale 'nuwe daeraad' beteken (Walker, 1997:2), is demokraties gekies.

Die Minister van Onderwys, prof. Sibusiso Bengu (Bengu, 1997:6) het in sy toespraak tydens hierdie stigtingskonferensie die stelling gemaak dat 'n groot deel van die Suid-Afrikaanse gemeenskap nie eers toegang tot die mees basiese biblioteek- en/of inligtingsbronne het nie en dat dit 'n groot bydraende faktor tot die

land se hoë ongeletterdheidsyfer en gevolglik lae inkomste per kapita is. Klem is ook deur Minister Bengu gelê op die bydrae wat die biblioteekberoep kan lewer tot die sukses van kurrikulum 2005 wat sedert 1998 in Suid-Afrikaanse skole geïmplementeer word. Die grootste uitdaging vir LIASA is egter volgens Minister Bengu (1997:8) die aktiewe bevordering van inligtingsgeletterdheid onder alle lede van die samelewing met spesifieke fokus op die behoeftes van agtergeblewe gemeenskappe.

SAIBI is gedurende 'n laaste raadsvergadering op 27 Junie 1998 in Bloemfontein ontbind.

3.10 DIE ACTAG-DOKUMENT

Die biblioteek- en inligtingsberoep resorteer tans onder die Ministerie vir Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie. Die werkgroep ACTAG wat die destydse Minister van Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie, NcGubane, oor beleidsaspekte geadviseer het, het gedurende Januarie 1995 besluit om 'n subkomitee vir biblioteek- en inligtingsdienste by ander subkomitees in die ACTAG-infrastruktuur te voeg. Hierdie subkomitee het as ACTAG - LIS bekend gestaan.

ACTAG - LIS was met die opstel van konsep-beleidsraamwerke vir biblioteek- en inligtingsdienste op nasionale, provinsiale en plaaslike vlak sowel as aanbevelings vir die bestuur en implementering van sodanige voorgestelde beleidsraamwerke belas. Die kernkomitee het bestaan uit drie inligtingwerkers, naamlik Jayaram, Lor en Wallis, twee gekoöpteerde lede en ook 'n verteenwoordiger uit elke provinsie om die samestelling van ACTAG - LIS so verteenwoordigend moontlik te maak. Verskeie besprekingsdokumente is in oënskou geneem en die konsepdokument getiteld *Library and Information Services for South Africa discussion document for*

provincial ACTAG - LIS workshops is wyd versprei en tydens provinsiale werkswinkels bestudeer (Mthembu, 1995:3).

Kommentaar en voorstelle is volgens Mthembu (1995:3) bygewerk, hoewel Hansen tydens 'n COLIS-forumvergadering op 30 Augustus 1995 terugvoering gee dat die meeste insette deur COLIS, onder andere dat biblioteek- en inligtingsdienste anders as ander tipiese kultuurorganisasies bejeën behoort te word en dat biblioteek- en inligtingsdienste as sodanig onder die Ministerie van Onderwys en Opvoeding behoort te resorteer, deur die subkomitee, ACTAG - LIS, geïgnoreer is.

Gedurende Maart 1995 is die bygewerkte dokument getiteld *Draft proposals for Library and Information Services for South Africa* aan ACTAG oorhandig en ook vir verdere insette onder rolspelers in Suid-Afrika versprei (Mthembu, 1995:3).

Die finale verslag van ACTAG, met ACTAG - LIS se konsepverslag as hoofstuk 6 ingesluit, is op 31 Julie 1995 aan die Minister van Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie oorhandig en het vir die voorbereiding van die Witskrif op Kuns, Kultuur en Erfenis as grondslag gedien (Mthembu, 1995:3; Viljoen, 1995a:3; Viljoen, 1995b:3).

Altesaam sewe paragrawe oor biblioteek- en inligtingdienste is vervat in die finale witskrif oor Kuns, Kultuur en Erfenis waarin onder andere aanbeveel word dat 'n nasionale adviserende raad met die oog op die formulering van beleid oor die lewering van biblioteek- en inligtingsdienste in die lewe geroep word (Departement van Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie, 1996:17/18).

Aangesien die professie nie konsensus kon bereik oor die regeringsdepartement wat vir biblioteek- en inligtingsdienste verantwoordelikheid behoort te aanvaar nie, is daar intussen 'n interministeriële werkgroep vir biblioteek- en inligtingsdienste aangestel om die plasing van biblioteek- en inligtingsdienste te ondersoek.

Rolspelers is weer eens versoek om insette te lewer (Viljoen, 1996:3).

Viljoen (1995:3) berig *“If the LIS community does not contribute extensively ... we will have to accept whatever will be coming our way concerning LIS in South Africa”*.

Tydens voltooiing van hierdie navorsing was die proses van konsultasie met verskeie rolspelers steeds aan die gang en het konsepwetgewing oor kuns en kultuur steeds nie verskyn nie (Cloete, 1998).

3.11 BRONNESENTRUMS EN GEMEENSKAPSBIBLIOTEKE

Volgens Stilwell (1991:115) het die tradisionele openbare biblioteek nie daarin geslaag om parallel met die res van die samelewing te ontwikkel en te groei nie en het die behoefte aan 'n alternatiewe inligtingsdiens onder veral die swartes in Suid-Afrika ontstaan. Ter ondersteuning van bogenoemde navorsing het Mostert en Vermeulen (1998:10) gevind dat swart gemeenskappe wel aanvanklik van openbare biblioteke verwag het om in hulle opvoedkundige en inligtingsbehoefes te voorsien en het hulle die openbare biblioteek vertrou om 'n opheffings- en ontwikkelingsrol in die lewe van die agtergeblewe Suid-Afrikaner te speel. Volgens Sturges en Neill (in Mostert & Vermeulen, 1998:10) het openbare biblioteke egter nie aan hierdie verwagtings voldoen nie, omdat die spesifieke inligtingsbehoefte van die potensiële swart gebruiker nooit bepaal is nie. Dit het weer tot die ontwikkeling van nie-relevante biblioteekdienste vir swartes gelei.

Die tradisionele openbare biblioteek is gevolglik nooit werklik as bron van inligting deur swartes gebruik nie en Mostert en Vermeulen (1998:10) is van mening dat *“an institution that does not meet the social demands placed upon it, will ossify or decay, and be replaced”*.

Gedurende die apartheidsjare in Suid-Afrika is dit presies wat gebeur het, aangesien

93 bronnensentrums gedurende 1984 en 1989 in swart gemeenskappe gestig is, terwyl gemeenskapsbiblioteke as alternatief vir openbare biblioteke deesdae populariteit wen as gevolg van die instellings se toewyding tot die bemagtiging van mense binne die gemeenskappe wat bedien word (Mostert & Vermeulen, 1998:10).

Volgens Mostert en Vermeulen (1998:10) en Stilwell (1991:268) het sommige Suid-Afrikaanse openbare biblioteke, soos dié in Pinetown en Vosloorus, reeds van die eienskappe van tipiese gemeenskapsbiblioteke aangeneem, terwyl ander soos dié in Pretoria (en ook Randfontein) slegs van naam verander het en steeds hoofsaaklik tradisionele openbare biblioteke is.

Gemeenskapsbiblioteke is uniek en het juis ontstaan na aanleiding van unieke gemeenskapsbehoefte waarin daar nie deur openbare biblioteke voorsien is nie (vgl. afdeling 5.3).

3.12 SAMEVATTING

Die transformasieproses wat in Suid-Afrika plaasvind, bring vir die beroep enersyds baie onsekerhede mee en andersyds bied dit nuwe uitdagings vir wesenlike bydraes tot die Suid-Afrikaanse regering se HOP. Dit blyk verder uit die voorafgaande navorsing dat die tradisionele openbare biblioteek in die voorsiening van die inligtingsbehoefte van veral die swarte gefaal het. Aandag sal dus gegee moet word aan die ondersoek van moontlike alternatiewe biblioteekmodelle, wat in hoofstuk 5 gedoen word.

Alvorens bepaal kan word of die Randfonteinse Openbare Biblioteek 'n bydrae tot die HOP kan lewer, word 'n beskrywing gegee van die gemeenskap waarbinne hierdie diens funksioneer.

HOOFSTUK 4

DEMOGRAFIESE ANALISE VAN DIE RANDFONTEINSE LANDDROSDISTRIK

4.1 INLEIDING

Om die hipotese te ondersoek dat die Randfonteinse Openbare Biblioteek 'n bydrae tot die HOP kan lewer, is dit van wesenlike belang om eers na die demografie van die bedieningsgebied, naamlik die Randfonteinse Landdrosdistrik, ondersoek in te stel.

Ingevolge Klousule A.1 van Plaaslike Bestuurskennisgewing 4293 van 1993 en Administrateurskennisgewing 254 van 1993 word 'n biblioteekdiens gelewer aan enige persoon wat binne die Landdrosdistrik van Randfontein woon of werksaam is (Offisiële koerant 4917, 1993:82 & 4949, 1993:18/22).

4.2 RANDFONTEIN: SITUASIE-ANALISE

Die volgende gebiede word in die grense van die Randfonteinse Landdrosdistrik ingesluit:

Bootha-hoewes; Randfontein-Suid-hoewes; Culemborgpark; Eikepark; Randpoort; Randgate; Elandsvlei-hoewes; Randpoort; Finsbury; Tenacre-hoewes; Greenhills; Toekomsrus; Hectorton; Townlands-hoewes; Helikonpark; West-Porges; Homelake; Westergloor; Kocksoord; Wheatlands-hoewes; Loumarina-hoewes; Wilbotsdal-hoewes; Middelvlei-hoewes; Mohlakeng; Pelzvale-hoewes; Randfontein en Ooster-hoewes.

Om die navorsingsgebied te visualiseer is dit nodig om dit in 'n breër streekskonteks te beskryf. Gauteng bestaan uit drie stedelike gebiede, naamlik die Witwatersrand, Pretoria en Lekoa/Vaal. Die navorsingsgebied is geleë aan die Wes-Rand, wat op sy beurt weer die westelike deel van die Witwatersrand vorm. Die Wes-Rand is vir sy

goudmyne en verwante industrieë bekend (Plan Africa, 1997: 2).

- **Residensiële gebiede**

Die residensiële gebied, Randfontein, maak hoofsaaklik vir die middel- tot lae inkomstegroep voorsiening. Greenhills, Culemborgpark, Helikonpark, Eikepark, Randpoort en Wilbotsdal huisves die middel- tot hoë inkomstegroep, terwyl die hoë tot baie hoë inkomstegroep feitlik volkome in die Randfontein residensiële gebied afwesig is.

Die middel- en middel- tot lae inkomstegroep woon hoofsaaklik in die noordelike, noord-westelike en westelike gebiede nader aan die sentrale sakegebied van Randfontein. Hierdie gebiede sluit Randgate, Westergloor, Kocksoord, Finsbury, Homelake, Randfontein, Hectorton en West-Porges in (Plan Africa, 1997:9). Altesaam 850 bekostigbare huise is tydens hierdie navorsing in Finsbury opgerig (Steyn, 1998:14).

- **Toekomsrus**

Toekomsrus is 'n tradisioneel kleurlingapartheidswoongebied met ongeveer 2 300 formele huise. 'n Middel tot lae inkomstegroep bewoon hoofsaaklik hierdie gebied, wat 'n ou en nuwe gebied insluit. Die ou gebied het bykomend tot die ou huise ook 2 000 plakkershutte agterin erwe, wat 'n aanduiding is van die behuisingsnood in die gebied. Die nuwe gebied word deur 'n laer bevolkingsdigtheid, hoër inkomste per huishouding en moderne argitektuur gekenmerk.

Tydens hierdie navorsing is 'n parkerf met die oog op die ontwikkeling van bekostigbare behuising en die gevolglike integrasie van twee tradisioneel blanke en kleurlingwoongebiede tussen Toekomsrus en Westergloor beskikbaar gestel. Teen Maart 1999 sal 250 bykomende huisgesinne in hierdie gebiede gehuisves

word. 'n Verdere laekoste-behuisingsprojek op 520 erwe in Toekomsrus is ook reeds tydens hierdie navorsing beplan (Steyn, 1998:15/16).

- **Mohlakeng**

Mohlakeng is 'n tradisioneel swart apartheidswoongebied met sowat 5 000 formele huise vir die hoofsaaklik middel- tot lae inkomstegroep.

Mohlakeng word deur die volgende gekenmerk:

- die teenwoordigheid van ongeveer 8 000 plakkershutte agterin bestaande erwe;
- 'n hoë bevolkingsdigtheid; en
- gebrekkige fasiliteite en dienste.

Gebiede met 'n lae gemiddelde inkomste wat reeds tydens hierdie navorsing vir verdere uitbreiding geïdentifiseer is, is aan die suide van Mohlakeng geleë.

Uitbreiding 5 maak vir 1 718 erwe voorsiening en die oprigting van laekoste-behuising is reeds aan die gang. Uitbreiding 4 maak vir 'n verdere 1 500 woonerwe voorsiening en die voltooiing van boubedrywighede word vir Maart 1999 beplan. 'n Verdere 1 800 erwe is ook met die oog op behuising aan veral die laagste inkomstegroepe in uitbreiding 7 van Mohlakeng beskikbaar gestel en bouprojekte sal waarskynlik gedurende 1999 'n aanvang neem (Steyn, 1998:14/15).

Mohlakeng en Toekomsrus is albei aan die buitewyke van die dorp geleë en is dus volgens die beleid van die destydse apartheidsregering ver vanaf bestaande stedelike strukture van Randfontein geleë (Plan Africa, 1997:10).

- **Randfontein Estates-goudmyn (REGM)**

REGM is die enigste aktiewe myn in die Randfontein-gebied en voorsien die volgende personeelakkommodasie:

Bhongweni-hostel vir getroude werknemers bestaande uit 157 huise en 106 woonstelle, asook hostels by verskillende skagte wat ongeveer 15 000 werkers huisves (Plan Africa, 1997:11).

- **Informele vestings**

Die Zenzele-plakkerskamp is aan die suide van Mohlakeng geleë en huisves ongeveer 1 700 gesinne en altesaam ongeveer 10 000 mense (Modise, 1998). 'n Groep bestaande uit ongeveer 30 gesinne was ook tydens hierdie navorsing op die stortingsterrein in Randfontein woonagtig (Jacobs, 1998).

4.3 DEMOGRAFIESE GEGEWENS

4.3.1 Bevolkingsamestelling

Volgens die Sentrale Statistiekdiens (1991:5/42) was die bevolkingsverspreiding in die Randfontein-distrik tydens die Suid-Afrikaanse sensus in 1991 soos in **bylae 2: tabel 1** vervat word.

Aangesien sensusopnames nooit volkome betroubaar is nie, word betroubaarder bevolkingstotale gewoonlik bepaal deur projeksies wat op geïdentifiseerde bevolkingspatrone gegrond word. Volgens die Ontwikkelingsbank van Suid-Afrika was die bevolkingstotaal van Randfontein in 1994 reeds 110 926 mense en is die huidige bevolkingstotale deur die plaaslike sentrale Besigheidsontwikkelingstudie vir Randfontein bepaal:

Randfontein	51 940
Mohlakeng	105 000
Toekomsrus	<u>25 000</u>
Totaal:	<u>181 940</u>

(Ontwikkelingsbank van Suid-Afrika in Plan Africa, 1997:14).

Die verskil in die totale kan onder andere aan die aantal onbeheerde plakkershutte en die toestroming van onwettige immigrante toegeskryf word. Vir die doel van hierdie navorsing word statistieke gebruik soos in 1991 deur die Sentrale Statistiekdiens gepubliseer is. Uit hierdie statistiese inligting blyk dit dat 60% van die bevolking swart, 34% blank, 11% gekleurd en 2% Indiërs is. Uit die totale bevolking woon 51% in Randfontein, 34% in Mohlakeng, 11% in Toekomsrus en 4% in ander gebiede (Plan Africa, 1997:14).

4.3.2 Bevolgingsverspreiding volgens ouderdom

Blankes, kleurlinge, Asiërs en swartes (vgl. Bylae 2: tabel 2-5).

Die ouderdomsprofiel in Randfontein dui aan dat 38% van die bevolking tussen 0 en 19 jaar en 45% tussen 20 en 44 jaar oud is. Verder is daar 'n sterk manlike teenwoordigheid in die ouderdomsgroep van 25 tot 34 jaar waarneembaar, wat toegeskryf kan word aan die manlike migrante arbeiders wat by plaaslike myne werksaam is. Die ouderdomstruktuur in Toekomsrus (hoofsaaklik kleurlinge) en Mohlakeng (hoofsaaklik swartes) toon 'n relatiewe jong bevolkingsamestelling, wat op 'n toekomstig hoë bevolkingsgroei tempo dui. Die Randfonteinse bevolking (hoofsaaklik blankes) is in vergelyking met Mohlakeng en Toekomsrus ouer. Randfontein toon 'n stabiele bevolking en drastiese groei word nie verwag nie (Plan Africa, 1997:17).

4.3.3 Onderwyspeil

Uit die vergelykende statistiek in bylae 2: tabel 6 blyk dit dat 'n groot gedeelte van die bevolking (23,7%) oor geen opleiding beskik nie. Altesaam 22 414 mense (25,4%) het slegs primêre onderwys ontvang. Die oorblywende 45 000 mense (50,9%) het sekondêre onderwys ontvang.

Dit blyk verder dat 'n getal van 3 946 blankes (1,1% van blanke bevolking) vergelyking met 2 394 kleurlinge (22,7% van kleurlingbevolking), 15 Asiërs (19,5% van Asiërbevolking) en 14 552 swartes (28,8% van swart bevolking) oor geen opleiding beskik nie. 'n Totaal van 3 383 blankes (12,46% van blanke bevolking) in vergelyking met 21 Asiërs (27,2% van Asiërbevolking), 3 170 kleurlinge (30% van kleurlingbevolking) en 15 840 swartes (23,4% van die swart bevolking) oor slegs basiese primêre onderwysopleiding beskik.

Volgens Plan Africa (1997:2) is 'n definitiewe behoefte aan volwasse onderwys en geletterdheid in Mohlakeng geïdentifiseer en sal die infrastruktuur binne die volgende vyf jaar geleidelik ontwikkel moet word om in hierdie behoeftes te voorsien.

4.3.4 Opvoedkundige instansies

4.3.4.1 Tersiêre onderwys

* *Die Randfonteinse Tegniëse Kollege*

Die Randfonteinse Tegniëse Kollege bied 'n wye verskeidenheid kursusse wat van formele onderwys tot basiese opleiding in verskillende vaardighede wissel.

* *Elite-opleidingsentrum*

Dit is 'n privaatinisiatief wat opleiding op aanvraag bied. Huidige kursusse wissel van rekenaargeletterheidskursusse tot opleiding in verskillende lewensvaardighede. Opleiding in basiese beroepsvaardighede word aangebied met die oog daarop om werkloos te help om hulself te help (Breitenbach, 1998).

* *Jim Joel Resource and Training Centre for Early Childhood Development*

Hierdie opleidingsentrum is in Mohlakeng geleë en opleiding word aan dagmoeders en dagsorgsentrumpersoneel verskaf (Martin, 1997).

* *Computer Training Centre*

Hierdie opleidingsentrum is ook in Mohlakeng geleë en is deur die *African Growth Network* aan die gemeenskap beskikbaar gestel. Opleiding wissel van opleiding in basiese vaardighede, soos rekenaarvaardighede, tot afstandsonderrig deur middel van die *African Growth Network*-satelliettelevisiediens (Martin, 1997).

* *Technikon SA (afstandsonderrig)*

Hierdie Technikon is in Florida aan die Wes-Rand geleë (ongeveer 30km vanaf Randfontein) en 'n groot aantal studente is in Randfontein woonagtig. 'n Aktiewe studiegroep is gedurende 1996 in Mohlakeng in die lewe geroep en biblioteekvoorrade en -dienste aan hierdie studente word deur insette van die groep beplan (Kirsch, 1998).

4.3.4.2 Sekondêre primêre en pre-primêre onderwys (vgl. Bylae 2: tabel 7-9).

Bykomend tot die kleuterskole in bylae 2: tabel 9 is 26 geregistreerde dagmoeders en ses speelgroepies in Randfontein gevestig, waarvan drie op gereelde grondslag bloklenings aangaan. In Mohlakeng is daar een geregistreerde crèche en 25 crèches wat nie aan die standaard van die Departement van Onderwys voldoen nie.

In Toekomsrus is daar ook 10 ongeregistreerde crèches en talle dagmoeders wat kinders in 'n nie-stimulerende omgewing huisves (Jacobs :1998:1).

Volgens die behoefte-analise van Plan Africa (1997:25) is daar geen onmiddellike behoefte aan bykomende onderwysfasiliteite geïdentifiseer nie. 'n Verwachting dat nog 'n laerskool in Toekomsrus binnekort sal nodig wees, word op grond van die jong ouderdomsgemiddeldes van dié gebied deur Plan Africa (1997:25) voorspel.

In die geval van sekondêre skole is daar 7 892 leerlinge en 25 643 boeke (3,25

boeke per leerling) in mediasentra beskikbaar. Vir 'n totaal van 13 966 primêre skoolleerlinge is 50 258 boeke (3,6 boeke per leerling) in mediasentra beskikbaar. Pre-primêre skole het tradisioneel nie mediasentra nie en maak van openbare biblioteke gebruik. Hoewel dit uit bogenoemde verhouding van 3,25 en 3,6 boeke per leerling blyk dat leerlinge geredelik tot boeke in mediasentra toegang het, is dit nie 'n realistiese afleiding nie. Leerlinge in die tradisionele blanke skole wat in Randfontein geleë is, het in sommige gevalle tot 13 boeke per kind in voorraad, terwyl skole geleë in Mohlakeng en Toekomsrus in menige gevalle geen boeke in voorraad het nie.

4.3.5 Taalverspreiding (vgl. bylae 2: tabel 10)

Uit die statistiese gegewens in **bylae 2: tabel 10** blyk dit dat die grootste persentasie inwoners in die Randfonteinse Landdrostdistrik Afrikaanssprekend (35,8%) is, met Tswanasprekendes (29,8%) kort op hulle hakke. Uit die bevolkingverspreidingsstatistiek blyk dit dat blankes hoofsaaklik in die bedieningsareas van die biblioteke Randfontein, Kocksoord en Randgate woonagtig is. Terselfdertyd blyk dit dat die oorgrote meerderheid van die inwoners Afrikaanssprekend is. Hierteenoor is die meeste kleurlinge tans in Toekomsrus woonagtig en is bykans die totale kleurlingbevolking (95%) Afrikaanssprekend.

4.4 DIE RANDFONTEINSE OPENBARE BIBLIOTEEK: SITUASIE-ANALISE

4.4.1 Dienspunte

Vyf dienspunte word in die Randfontein-gebied aangetref en word in **bylae 2: tabel 11** gelys.

Die gebiede wat deur die onderskeie dienspunte bedien word, word in **bylae 2: tabel 12** geïdentifiseer.

Uit die inligting vervat in **bylae 2: tabelle 11 en 12** blyk dit dat die Randfonteinse hoofbiblioteek uitermate goed benut word (68,3% van die bevolking in die bedieningsgebied maak van hierdie dienspunt gebruik), terwyl die Randgate-biblioteek onderbenut blyk (1,6% van die bevolking in die bedieningsgebied maak van hierdie dienspunt gebruik). Randfontein as hoofbiblioteek bedien egter ook lede vanuit al die ander gebiede, aangesien hierdie dienspunt se voorrade meer verteenwoordigend van die meeste onderwerpe is en dié dienspunt langer ure oop is en meer geriewe bied. Die Randgate-biblioteek is ten tye van hierdie navorsing steeds 'n relatiewe jong dienspunt en drastiese groei in lidmaatskap word verwag. Beperkte diensure en gebrekkige fasiliteite (vgl. afdeling 4.4.4) beïnvloed egter reeds die gebruik negatief.

Kocksoord-biblioteek word redelik benut (18,6% van die bevolking in die bedieningsgebied maak van hierdie dienspunt gebruik), alhoewel hier ook groei in die ledetalle na die voltooiing van die Finsbury-laekoste-behuisingsprojek in hierdie gebied verwag word (vgl. afdeling 4.2).

Mohlakeng-biblioteek word onderbenut (4,0% van die bevolking in die bedieningsgebied maak van hierdie dienspunt gebruik).

Toekomsrus-biblioteek word goed benut (23,5% van die bevolking in die bedieningsgebied maak van hierdie dienspunt gebruik).

4.4.2 Openbare biblioteekstandaarde: vloeroppervlaktes en voorrade

Volgens Weyers (1996:1) geld die riglynstandaarde soos vervat in **bylae 2: tabel 13** vir die bepaling van vloeroppervlaktes en boekevoorraad vir openbare biblioteke in Gauteng.

Uit die inligting in bogenoemde tabel blyk dit dat die Vriendskapstuiste-depot en die takbiblioteke in Kocksoord, Randgate en Mohlakeng volgens die standaardriglyne

van die Gautengse Provinsiale Biblioteekdiens te klein vir die hoeveelheid mense in die bedieningsgebied is. Die dienspunte in Randfontein sowel as Toekomsrus val volgens vloeroppervlakte binne die provinsiale riglyne, alhoewel die Randfontein-biblioteek as hoofbiblioteek aangewend word en in die praktyk aan meer mense as slegs dié in die onmiddellike bedieningsgebied diens lewer. In 'n studie van die destydse Transvaalse Provinsiale Biblioteek- en Museumdiens (1984:12) is aanbeveel dat 'n hoofbiblioteek met 'n minimum vloerruimte van 2 000 vierkante meter die huidige Randfontein-biblioteek behoort te vervang om onder andere vir die administratiewe hantering van alle voorraad, aktiwiteite, studieruimte, uitgebreide naslaanafdeling, voldoende kantoorakkommodasie en uitstalruimtes voorsiening te maak. Die Toekomsrus-takbiblioteek is volgens genoemde standaard die enigste biblioteek in die Randfontein-gebied wat ontwerp en gebou is om aan die eise van die gemeenskap te voldoen.

Alhoewel alle dienspunte, behalwe Toekomsrus wat vloerruimte betref, nie aan provinsiale standaard voldoen nie, het al die dienspunte, behalwe die Vriendskapstuise-depot, boekevoorrade wat goed met die voorgeskrewe riglyne vergelyk. In die praktyk het dit tot gevolg dat al die nie-standaard dienspunte oorvol is en min tot geen ruimte vir aktiwiteite soos uitbreidingsprogramme, studies, naslaan- en administratiewe funksies laat.

4.4.3 Openbare biblioteekstandaarde: personeel en ure

Riglyne vir minimum personeeltalle en diensure word ook deur die Provinsiale Biblioteekdiens aanbeveel en word in **bylae 2: tabel 14** vervat. Hierdie standaard is met inagneming van basiese biblioteekfunksies, bevolking, voorraadadministrasie en veronderstelde ledegetalle neergelê (Anon., 1990:1-4).

Uit die inligting in bogenoemde tabel blyk dit dat die biblioteke in die Randfontein-

gebied nie aan die provinsiale riglynstandaarde voldoen nie. Die Randfonteinse hoofbiblioteek weerspieël, soos in die geval van vloerruimte en voorraad, ook nie 'n realistiese beeld nie. In die 1984-navorsing van die destydse Transvaalse Provinsiale Biblioteek- en Museumdiens is daar aanbeveel dat die Randfonteinse hoofbiblioteek ten minste 59 uur per week oopgestel behoort te word (TPA, 1984:14). 'n Personeelkorps van 10 voltydse lede, soos hieronder saamgestel, is vir die Randfonteinse hoofbiblioteek aanbeveel:

- 1 stadsbibliotekaris : B.Bibl. plus 5 jaar ervaring
- 1 bibliotekaris : B.Bibl of gelykwaardige kwalifikasie plus 3 jaar
ervaring
- 1 assistent-bibliotekaris : B.Bibl of gelykwaardige kwalifikasie
- 6 bibliotekassistente : Matrikulasiesertifikaat
- 1 tikster

Bogenoemde aanbeveling kon na 13 jaar steeds nie uitgevoer word nie; trouens, slegs 11 poste vir inligtingwerkers en twee vir skoonmakers is vir die vyf dienspunte deur die Oorgangsraad van Randfontein goedgekeur (Du Plessis, 1997:1).

Kort bibliotekure is die direkte gevolg van te min personeel, behalwe in die geval van die Toekomsrus-takbiblioteek wat aanvanklik 49 uur per week oop was, maar wat as gevolg van min belangstelling op Saterdag na 45 uur per week afgeskaal is (Martin, 1997).

4.4.4 Biblioteekgebruik

Biblioteekgebruik word deur die aantal geregistreerde lede, aantal studente wat van naslaan- en studiefasiliteite gebruik maak, aantal fotostate wat gemaak word, en bywoning van uitbreidingsprogramme weerspieël.

4.4.4.1 Geregistreeerde lede

Gebruikers van die Randfonteinse Openbare Biblioteek word nie dubbele lidmaatskap toegelaat nie, alhoewel lidmaatskapbewyse by al die takke geldig is.

Die onderskeie dienspunte lewer volgens Martin (1997) aan die geregistreeerde lede soos in bylae 2: tabel 15 geïdentifiseer 'n diens.

4.4.4.2 Studente

Die Technikon SA lewer studiemateriaal aan die plaaslike Randfonteinse Openbare Biblioteek. Hierdie voorraad word soos naslaanmateriaal hanteer en word uitsluitlik vir gebruik in die biblioteek gereserveer. Statistieke word gehou van studente wat hierdie bronne raadpleeg en van studiefasiliteite gebruik maak. Hoewel hierdie syfers nie akkuraat is nie, gee dit 'n aanduiding van die daaglikse gebruik.

Randfontein	190
Toekomsrus	141
Mohlakeng	476
Kocksoord	13
Randgate	45
Vriendskapstuiste	-
TOTAAL:	<u>865 studente per dag</u>

Die onderskeie biblioteke bied die volgende sitplek aan studente:

Randfontein	46
Toekomsrus	50
Mohlakeng	36
Kocksoord	32
Randgate	<u>8</u>
TOTAAL:	<u>172</u>

Die gebruik van hierdie geriewe wissel van maand tot maand en spitstye word voor en tydens eksamentye ervaar. Tydens hierdie periodes word alle beskikbare sitplekke in die Randfontein-, Toekomsrus- en Mohlakeng-biblioteek voltyds beset en studente maak selfs van oop ruimtes tussen rakke op die vloer gebruik (Martin, 1997).

4.4.4.3 Geleentheidsgebruikers: fotostate, fakse

Hoewel geregistreerde gebruikers ook gereeld van die fotokopiërings- en faktdiens gebruik maak, besoek baie gebruikers die biblioteke met die uitsluitlike doel om van persoonlike dokumente fotostate te maak en om fakse weg te stuur. Die hoeveelheid fotostate en fakse wat maandeliks volgens Martin (1997) in die onderskeie biblioteke hanteer word, word in **bylae 2: tabel 16** gelys.

'n Totaal van 573 gemeenskapinligtingsnavrae word maandeliks deur al die biblioteke hanteer (Martin, 1997).

4.4.4.4 Bywoning van uitbreidingsprogramme

Volgens Martin (1997) bied die Randfonteinse Openbare Biblioteek vakansieprogramme, storie-ure, oriënteringsprogramme aan voorskoolse kinders en geletterdheidstudente, handaktiwiteite, uitstallings en aktuele praatjies aan.

'n Totaal van ongeveer 200 mense word maandeliks deur hierdie programme bereik. Programme word kosteloos aangebied en die meeste projekte word deur skenkings gefinansier.

4.4.5 Voorraad

Met voorraad word verwys na tipiese biblioteekvoorraad soos boeke, naslaanwerke, kompakskywe, tydskrifte, video's, koerante en kassette. Voorraad is soos in **bylae 2: tabel 17** gespesifiseer tussen die verskeie dienspunte versprei (Martin, 1997).

Ingevolge die provinsiale standaardriglyne blyk die hoeveelheid beskikbare items bo die voorgeskrewe norm te wees (vgl. afdeling 4.4.2). Beskikbare bronne in vergelyking met aantal inwoners verander egter die prentjie en daar is slegs ongeveer een bron per inwoner beskikbaar (vgl. afdeling 4.3.1).

4.4.6 Sirkulasiesyfers

Vorraadgebruik in die onderskeie biblioteke kan afgelei word van die gemiddelde maandelikse sirkulasiesyfers en word in **bylae 2: tabel 18 en 19** weergegee (Martin, 1997). Die Randfonteinse hoofbiblioteek blyk die grootste maandelike voorraadomset te hê. Randgate-takbiblioteek wat, soos uit die voorafgaande navorsing blyk, 'n groot groeipotensiaal het, toon die tweede grootste omset. Mohlakeng en Toekomsrus toon nie 'n groot voorraadomset nie.

Die sirkulasie van Afrikaanse verhalende lektuur (volwassenes en kinders) is die hoogste (9 768 items per maand) en bevestig dat die Afrikaanssprekende (vgl. afdeling 4.3.5) die meerderheid in die Randfonteinse bevolking en biblioteekgebruikers verteenwoordig. Engelse verhalende lektuur (volwassenes en kinders) word die tweede meeste benut (5 284 items per maand), terwyl vakliteratuur (nie-fiksie) 'n sirkulasie van slegs 2 830 items per maand toon. Boeke in tale anders as Afrikaans en Engels word nie goed benut nie en 'n totaal van slegs 371 items per maand word gesirkuleer. Onderhoude met swart gebruikers het getoon dat hulle verkies om in hul eie taal te lees wanneer hulle die nuutgeletterdheid-fase betree. Funksioneel geletterdes verkies egter om Engelse bronne te raadpleeg (Martin, 1997). Die omset van oudiovisuele bronne is hoog in vergelyking met beskikbare voorraad en daar is 'n groot vraag na dié formaat.

4.5 SAMEVATTING

Uit die voorafgaande ontleding van die unieke Randfonteinse omstandighede en demografiese samestelling is sterk en swak punte geïdentifiseer ten einde aanbevelings ter ondersteuning van die HOP te kan doen (vgl. hoofstuk 7). Met die oog op sinvolle aanbevelings word daar vervolgens ondersoek na die algemene aard van die HOP- en openbare biblioteekdoelstellings ingestel.

HOOFSTUK 5

DIE OPENBARE BIBLIOTEEK EN DIE HOP

5.1 INLEIDING

Sedert die nuwe demokraties verkose regering op 29 April 1994 aan bewind gekom het en ook die nasionale HOP as beleid aanvaar het, het die land en sy instellings ongekende verandering ondergaan. Regeringsowerhede bestaande uit nasionale, provinsiale en plaaslike owerhede het die verantwoordelikheid om die ses basiese HOP-beginsels na te streef en te verwesenlik. Randfontein, as plaaslike owerheid, is geanaliseer sowel as die Randfonteinse Openbare Biblioteek ten einde sterk en swak punte te identifiseer om sodoende te bepaal of die diens 'n bydrae tot die verwesenliking van die HOP kan lewer. Onderzoek gaan vervolgens ingestel word na die aard en doelwitte van die tradisionele openbare biblioteek asook die gemeenskapbiblioteek om te bepaal of sodanige doelwitte geherdefinieer behoort te word en of die biblioteek as instelling 'n verandering behoort te ondergaan om 'n opheffingsrol te vertolk. Die tipiese openbare biblioteek was tot en met 1985 volgens Shillinglaw (1985:39) nie wesenlik by ontwikkelingsaspekte betrokke nie. Om tydens die ontwikkelingsproses relevant te wees sal die tradisionele openbare biblioteek se rol in die samelewing geherdefinieer en nuwe funksies geïdentifiseer moet word. Volgens Shillinglaw (1985:41) behoort die biblioteek aan die volgende vereistes te voldoen voordat 'n relevante diens met die oog op die bevordering van ontwikkeling gelewer kan word:

- Die politieke en sosiale verwagtings van die potensiële gebruiker moet weerspieël word in die voorraad en dienste wat gelewer word;
- Personeelhoudings en -motiewe moet simpatie teenoor potensiële gebruikers

vanuit enige sosiale, ekonomiese en politieke agtergrond weerspieël; en

- Personeel behoort geïnspireer en gemotiveer te word deur 'n missiestelling wat die behoeftes van die gemeenskap weerspieël.

Sonder die bogenoemde sal personeel in hul ontwikkelingspogings gefrustreerd raak, daar nie in die behoeftes van die gemeenskap voorsien word nie en die openbare biblioteek voortgaan om 'n nie-relevante diens aan gemeenskappe te lewer.

5.2 DIE AARD VAN DIE OPENBARE BIBLIOTEEK

Volgens Shillinglaw (1988:259) is openbare biblioteke primêr 'n plaaslike bron van inligting wat vir die breë publiek toeganklik is. In samewerking met ander openbare biblioteke word inligting nie slegs plaaslik nie, maar ook op 'n streeks- en nasionale vlak aan die publiek beskikbaar gestel. Sodanige toegang tot inligtingsbronne is oor die algemeen kosteloos of baie bekostigbaar en dit stel gewone mense in staat om materiaal te bekom wat hulle kennis vermeerder, hulle kultureel verryk en hulle vermaak. Om die aard van die openbare biblioteek te verstaan, is dit egter van belang om die tipiese openbare biblioteekdoelwitte te bestudeer, aangesien sodanige doelwitte juis die primêre eienskap is wat die tipe biblioteek van ander tipes onderskei. Huidige Suid-Afrikaanse openbare biblioteekdoelwitte kan volgens Shillinglaw (1988:260) nagespoor word tot by die na-oorlogse doelwitstelling vir openbare biblioteke soos in 1943 deur die *American Library Association* gedefinieer is. Die basiese doelwitte van die Amerikaanse openbare biblioteek is geïdentifiseer as opvoeding, inligtingverskaffing, estetiese waardering, navorsing en ontspanning. Gedurende 1966 het die *American Library Association* egter die doelwitte as volg herskryf:

- Fasiliteer selfopvoeding;
- Ontwikkel en verryk onderwerpe ter ondersteuning van formele onderwys;

- Voorsien in inligtingsbehoefes van alle mense;
- Ondersteun opvoedkundige, siviele en kulturele aktiwiteite; en
- Moedig ontspanning en opbouende benutting van vrye tyd aan (Shillinglaw, 1988:260).

Die bestaansreg van die openbare biblioteek word deur SAIBI se afdeling vir openbare biblioteke soos volg gedefinieer:

“Kennis en inligting is waardevolle bronne vir enige gemeenskap of nasie. Deur openbare toeganklikheid tot sodanige bronne is die openbare biblioteek 'n noodsaaklike skakel in die versameling en ontsluiting van kennis en inligting. Die openbare biblioteek voorsien biblioteekmateriaal en 'n -diens om sodanige inligtings- en ontspanningsbehoefes van die gemeenskap te bevredig” (Shillinglaw, 1988:261).

Behoeftes sal egter van gemeenskap tot gemeenskap verskil en die dienste van die biblioteek sal dienooreenkomstig aangepas moet word. Om voorsiening te maak vir ontwikkelende en ontwikkelde gemeenskapsbehoefes formuleer Shillinglaw (1988:261) die doelwitte van die openbare biblioteek soos volg:

- Fasiliteer lewenslange informele onderrig;
- Ondersteun formele onderrig soos deur opvoedkundige instansies gebied;
- Verskaf inligting op aanvraag-, bied kulturele verryking deur die verskaffing van bronne soos boeke, oudiovisuele materiaal, kunsafdrukke en dies meer;
- Fasiliteer kulturele ontwikkeling deur lesings, demonstrasies, uitstallings en ander aktiwiteite; en
- Verskaf geleentheid vir ontspanning en vryetydsbesteding.

Samevattend kan die openbare biblioteek as 'n agent vir die voorsiening in opvoedkundige inligtings-, kulturele en ontspanningsbehoefes van die gemeenskap

(Shillinglaw, 1988:267) beskou word. Zaaiman en Roux (1989:9) voeg 'n verdere doelwit by deur die standpunt te huldig dat die openbare biblioteek 'n politieke, sosiale en ekonomiese ontwikkelingsdoelwit het. Openbare biblioteekdoelstellings is ook deur UNESCO in die *Public Library Manifesto* van 1994 omskryf en die volgende sleuteldoelwitte wat almal met inligting, geletterdheid, opvoeding en kultuur verband hou, is geïdentifiseer (UNESCO, 1994:1):

- Die skepping en kweek van die leesgewoonte onder jong kinders;
- Die ondersteuning van individuele selfonderrig en formele onderwys op alle vlakke;
- Die bied van geleenthede vir persoonlike kreatiewe ontwikkeling;
- Die stimulering van die verbeelding en kreatiwiteit van kinders en jongmense;
- Die bevordering van bewustheid van kulturele herkoms, kunswaardering, wetenskaplike navorsing en uitvindings;
- Kultuurverryking deur toegang tot die uitvoerende kunste;
- Die bevordering van enkulturasie;
- Die ondersteuning van mondelinge tradisies;
- Gemeenskapinligtingverskaffing;
- Inligtingverskaffing aan die sakesektor, verenigings en belangegroepes;
- Fasilitering van inligtings- en rekenaargeletterdheidsvaardighede; en
- Geletterdheidsopleiding en -fasilitering.

Gedurende 1995 is die *COLIS policy document* deur die Forum vir Openbare Bibliotekarisse opgestel (vgl. afdeling 3.5) en die voorgestelde doelstelling vir openbare biblioteke in die destydse Transvaal is soos volg gedefinieer:

"The purpose of COLIS is to provide society access to educational, informational, cultural and recreational documents and resources, either in

general, or for specific users. Collectively, the full range of COLIS in a country must provide equally for all people regardless of gender, race, creed, age, language, education, ability or financial status. COLIS intend to act as an agent for development by providing a library and information service to all people in their need for life-long learning, cultural expression and recreation" (Hansen, 1995 :26).

Bogenoemde doelstelling kom ooreen met die UNESCO-doelstelling en albei beklemtoon die belangrikheid van ontwikkeling en opvoeding. Dit lyk dus asof openbare biblioteke se doelstellings sedert 1943 aangepas is en volgens Hansen (1995:21) het 'n klemverskuiwing plaasgevind. Die afleiding word gemaak dat openbare biblioteke aanvanklik hoofsaaklik ontspanningslektuur in plaas van opvoedingsmateriaal verskaf het, maar inligtingwerkers besef vandag dat die openbare biblioteek 'n eenstopsentrum vir alle leeraktiwiteite behoort te wees en dat dienste deur die behoeftes van die gemeenskap in sy geheel bepaal moet word.

5.3 DIE AARD VAN DIE GEMEENSKAPSBIBLIOTEEK

Gemeenskapsbiblioteke verskil van tradisionele openbare biblioteke, hoewel albei instellings inligting versamel, organiseer en beskikbaar stel. Gemeenskapsbiblioteke het egter volgens Stilwell (1991:100) vier opvallende kenmerke, naamlik:

- Inligting wat versamel en beskikbaar gestel word, verskil wat die inhoudelike betref. Onderwerpe handel hoofsaaklik oor die lewens van mense en bronne en is eerder koerantknipsels, pamflette, brosjures en mense as boeke. Geen vaste en formele aanskafprosedure en/of organiseringsmetodes word gevolg nie;
- 'n Spesiale verhouding bestaan tussen die gemeenskap en die inligtingwerker. Groter interaksie bestaan tussen die twee partye en die inligtingwerker raak dikwels daadwerklik by die inligtingbehoefte en sy probleem betrokke;

- Groot waarde word geheg aan samewerking met ander inligtingsagentskappe en inligtingsnetwerke word gevorm om te verhoed dat inligting in isolasie deur slegs die gemeenskapsbiblioteek gelewer word;
- Die diens het 'n sterk politieke aard en word op die beginsel gegrond dat elkeen 'n basiese reg op gelyke toegang tot inligting en die staat se hulpbronne het. As sodanig word die gemeenskapsbiblioteek as hulpmiddel tot die bevordering van demokrasie bejeën.

Die groot verskil tussen openbare biblioteke en gemeenskapsbiblioteke lê juis in die laaste eienskap wat hulle proaktiewe sosiale verantwoordelikheid teenoor die gemeenskap definieer. Hierdie tipe biblioteke spesialiseer in die antisipering van inligtingsbehoefte wat bepaalde sosiale ideologieë en die tydige aanskaffing en beskikbaarstelling van relevante inligting aan die gemeenskap bevorder (Stilwell, 1991:102). Hierdie inligtingverskaffingsproses eindig nooit by die oorhandiging van 'n inligtingsbron nie, maar word opgevolg deur 'n proses van terugvoering en bespreking met gebruikers. Die inligtingwerker bly betrokke totdat alle struikelblokke uit die weg van die gebruiker verwyder is en die laasgenoemde 'n bevredigende oplossing vir sy probleem gevind het (Stilwell, 1991:103). Volgens Stilwell (1991:103) konsentreer gemeenskapsbiblioteke op die verskaffing van inligting aan individue wat spesifieke praktiese probleme in hulle lewens ervaar, byvoorbeeld met behuising of gesondheid en wat ook as gevolg 'n verskeidenheid redes beperkte toegang tot ander hulpmiddele het.

Menige tradisionele openbare biblioteek wend hom tot die lewering van uitreikingsprogramme in 'n poging om dienste na agtergeblewe gemeenskappe uit te brei (Barnes, 1994:138; Stilwell, 1991:104). Sonder 'n radikale herdefinisie van die doel en funksies van die biblioteek sal tradisionele openbare biblioteke egter nooit

ware gemeenskapsbiblioteke word nie (Stilwell, 1991:104).

Vincent (in Stilwell, 1991:104) is van mening dat afhanklikheid van professionele bibliotekarisse afgeskaal behoort te word en dat daar deur chroniese herevaluering van doelwitte in ware gemeenskapsbehoefte voorsien moet word. 'n Volkome nuwe diensbenadering ten opsigte van gebruikers en inligtingsmateriaal behoort gevolg te word en ook groter klem op die lewering en selfs publisering van plaaslike inligting gelê te word.

Gemeenskapsinligtingverskaffing is in die gemeenskapsbiblioteek meer as net 'n blote adviesdiens. Baie klem word gelê op die verduideliking van inligting en gebruikers word nie slegs na ander agentskappe verwys nie, maar 'n aktiewe diens word gelewer deurdat afsprake selfs vir inligtingbehoefte met ander organisasies/persone gemaak word (Stilwell, 1991:106).

Wat die politieke aard van inligtingsbronne betref, is Stilwell (1991:107) van mening dat politiek 'n wesentlike rol in biblioteke speel en dat alle inligting by implikasie 'n politieke hulpbron is:

“Some information is explicitly political within the terms of an allegedly democratic society; other information may become political by virtue of those who acquire it, use it, control it; librarians claim to have certain skills and objectives in information-handling and thus their work must necessarily assert political values whether explicitly or implicitly internalized”.

Deur inligtingverskaffing aan groepe van wie die voorreg tradisioneel ontnem is, tree die biblioteek outomaties toe tot die politieke arena en Stilwell (1991:107) is van mening dat die inligtingwerker eerder 'n kritiese as neutrale houding jeens inligtingverskaffing behoort te handhaaf.

Gemeenskapsbiblioteke blyk uit die voorafgaande 'n diens te wees wat vir die mense deur die mense ontwikkel is. Bestaande openbare biblioteke kan nie slegs hulle name verander en hoop om gemeenskapsbiblioteekstatus te verkry nie (vgl. afdeling 3.11).

Ondersoek word vervolgens na die onderskeie doelwitte van die openbare biblioteek sowel as die HOP-doelstellings ingestel.

5.4 OPVOEDINGSDOELWIT

Volgens Zaaiman en Roux (1989:13); Shillinglaw (1985:40/47); Fourie (1989:1); Fairer-Wessels en Machet (1993:104) stel die openbare biblioteek homself ten doel om formele, nie-formele en informele onderrig te ondersteun en selfs aan te bied. Swart (1990:24) is van mening dat openbare biblioteke as opvoedkundige instellings bejeën moet word en 'n integrerende deel van die land se opvoedkundige infrastruktuur uitmaak. Volgens Nassimbeni (1990:167) kan gemeenskapsbiblioteke slegs 'n rol in die opvoeding van onderontwikkelde en ontwikkelende gemeenskappe speel indien die volgende opvoedingsdoelwitte nagestreef word:

- Die ontwikkeling, aanbieding en ondersteuning van geletterdheidsprogramme;
- Voorsiening in studiebehoefte;
- Hulpverlening aan en advisering van pensioenarisse;
- Ontwikkeling van lewensvaardigheidsprogramme;
- Bevordering van beroepsvaardigheidsprogramme;
- Aanbieding van kinderversorgingsprogramme;
- Aanbieding van nie-formele onderriggeleenthede; en
- Die vestiging van 'n leeskultuur.

Deur bogenoemde doelwitte te verwesenlik kan armoede geleidelik uitgewis word en 'n wesenlike rol in die ontwikkeling en heropbou van gemeenskappe gespeel

word (Nassimbeni, 1990:168; Alemna & Antwi, 1992:53).

5.4.1 Nie-formele onderrig (volwasse basiese onderrig)

Volgens Sinha (1978:293) help 'n volwasse basiese onderrigprogram die toekoms van 'n land reconstrueer. Dit ondervang nie slegs die kommunikasiegaping tussen die klein persentasie geletterdes en die miljoene ongeletterdes nie, maar stel ook ongeletterde volwassenes in staat om van hulle verantwoordelikhede teenoor die staat en die samelewing bewus te raak. Volwasse basiese onderrigprogramme behels nie net die uitwissing van ongeletterdheid nie, maar ook die bied van geleenthede aan volwassenes om lewenslange selfonderrig te ondergaan om sodoende verbeterde lewenstandaarde te geniet, aktief tot die welvaart van die samelewing by te dra en vir die eksterne omgewing begrip te hê. Volgens Leutsoa (1985:7) bedien die openbare biblioteek uiteenlopende individue wat ongeletterd, semi-geletterd en geletterd is. Al hierdie individue het uiteenlopende inligtingsbehoefes waarin deur die openbare biblioteek voorsien moet word. Pogings om ongeletterdheid uit te wis was tot op hede nie baie suksesvol nie. Basiese geletterdheid behels die bemeestering van basiese lees-, skryf- en syfervaardighede en is 'n voorvereiste vir uiteindelijke funksionele geletterdheid. Ter wille van die bestaansreg van die openbare biblioteek is dit van uiterse belang dat 'n maksimum bydrae tot die funksionele geletterdheid van soveel individue moontlik gelewer word (Swiegelaar, 1994:25; Williams, 1994 :24). Sinha (1978 :294) sowel as Manaka (1982 :36) is van mening dat openbare biblioteke, uit die aard van hulle dienste en funksies, in staat is om aan die individu die geleentheid tot geletterdheidsopleiding en selfonderrig te bied. Volgens Ranganathan (in Sinha, 1978 :294) behoort die volgende dienste deur openbare biblioteke, ter ondersteuning van volwasse basiese onderrigprogramme, aangebied te word:

- Voorlees van boeke aan ongeletterdes en nuutgeletterdes;
- Besprekingsessies waar die ongeletterde en nuutgeletterde deur gesprekvoering kan leer;
- Kennisgewingborde met prente en kaarte wat die nuutste nuuswaardighede simboliseer; en
- Drama-opvoerings deur ongeletterdes en nuutgeletterdes om aan nuutgevonde kennis uitdrukking te gee.

Ter aanvulling van bogenoemde is Sinha (1978:295) van mening dat alle vorme van nie-boekmateriaal aangewend moet word om sodanige programme te ondersteun.

5.4.2 Formele onderwys: ondersteuningsdoelwit

Die openbare biblioteek berg en voorsien materiaal wat kan dien as aanvullend tot bronne wat in die formele onderrigsituasie aangewend word (Shillinglaw, 1988:263). Formele onderwys, soos aangebied deur skole, kolleges en universiteite, kan volgens Shillinglaw (1985a:41, 1988b:263) soos volg deur openbare biblioteke ondersteun word:

- Voorsien studieruimte aan studente;
- Voorsien algemene naslaanwerke soos ensiklopedieë en woordeboeke;
- Voorsien basiese studiemateriaal vir populêre formele kursusse; en
- Help studente om inligting, relevant tot hulle studies, te bekom.

Alemni en Antwi (1992:52) asook Nassimbeni (1990:167) beklemtoon die belangrikheid van die beskikbaarstelling van studieruimte aan agtergeblewe studente om sodoende die ideale leeromstandighede te bied. Fourie (1989:2) sowel as Nassimbeni (1990:168) is dit eens dat openbare biblioteke met die oog op die agterstand by die beskikbaarheid van leesmateriaal in veral skole in tradisioneel agtergeblewe gebiede toenemend by skoolmediasentra betrokke sal moet raak.

5.4.3 Informele onderrig

Informele onderrig is die proses wat gekenmerk word deur toename in kennis, vaardighede, houdings en insig wat deur ervarings soos lees, kyk van televisieprogramme en films asook verbale kommunikasie verkry word. Die openbare biblioteek kan deur die beskikbaarstelling van boeke en ander media en die fasilitering van besprekingsklasse baie tot persoonlike ontwikkeling bydra om die individu insig in homself en ander te verkaf (Shillinglaw, 1985:42).

Die leerproses eindig nie wanneer iemand die skool verlaat nie. Die hedendaagse samelewing vereis dat inligting aangewend moet word om te kan reageer op tegnologiese en sosiale ontwikkelings wat plaasvind. Deur lees en studie bly die mens ingelig en in staat om te ontwikkel. Sodanige studie en/of lees geskied oor bykans enige onderwerp en stel die individu in staat om op hoogte met die snel veranderende inligtingsomgewing te bly. Die openbare biblioteek beskik oor die nodige inligting en menslike hulpbronne om die gemeenskap te voorsien van daardie inligting wat die individu nodig het om te ontwikkel, sowel as die nodige infrastruktuur om lesings aan te bied om in die proses die sentrum van informele onderrig te word. Lewenslange voortgesette onderrig en beroepsgeoriënteerde opleiding en heropleiding behoort die verantwoordelikheid van die openbare biblioteek te wees (Shillinglaw, 1988:262; Shoham, 1985:5; Swart, 1990:24).

5.5 INLIGTINGVERSKAFFINGSDOELWIT

Die openbare biblioteek dien volgens Shoham (1985:6) as brug tussen die individu en die gemeenskap se hulpbronne en word gebruik as inligtings- en verwysingsdiens. Leutsoa (1985:8) en ook Weingand (1989:2) is ter ondersteuning van Shoham (1985:6) van mening dat ontwikkelende gemeenskappe hoofsaaklik

geïnteresseerd is in inligting om in vandag se veeleisende wêreld te oorleef. Inligting wat primêr verlang word, is daardie inligting wat die individu help besluite neem en alledaagse probleme oplos. Tradisionele openbare biblioteke het egter dikwels nie oor hierdie tipe inligting beskik nie en die ontwikkelende gemeenskappe is gevolglik geneig om die openbare biblioteek nie as betroubare bron van inligting te bejeën nie. Die openbare biblioteek word volgens Shillinglaw (1985a:42; 1988b:263) tradisioneel gesien as bron van inligting wat volgens behoefte geraadpleeg word. Die tegnologie bied die geleentheid om gunstig op gemeenskapsbehoefes te reageer en dienste van openbare biblioteke behoort ten alle koste relevant tot behoeftes te bly, terwyl boeke nie die enigste inligtingshulpbron darf wees nie (Durrance & Van Fleet, 1992:32). Die inligtingsomgewing ondergaan fenomenale veranderings en openbare biblioteke behoort volgens Swart (1990:26) die tegnologie so aan te wend dat hulle bestaansreg hierin gesetel word. As sodanig bied die tegnologie die geleentheid aan die individu om toegang tot inligting te hê sonder om ooit 'n biblioteek te besoek. Fairer-Wessels en Machet (1993:103) beveel aan dat alternatiewe inligtingverskaffingsdienste aan ontwikkelende gemeenskappe gelewer word en oorlewingsinligting beskikbaar gestel word, byvoorbeeld die byhou van werkloosheidsregisters wat geraadpleeg kan word wanneer maatskappye poste wil vul.

5.5.1 Gemeenskapsinligting

Gemeenskapsinligting is volgens Shillinglaw (1985:42) en Mostert en Vermeulen (1998:12/14) daardie inligting wat 'n spesifieke gemeenskap nodig het om praktiese eietydse probleme die hoof te bied (vgl. afdeling 6.2.2). In ontwikkelende gemeenskappe kan dit vir inligtingwerkers selfs nodig wees om as inligtingskonsultante sowel as konvensionele inligtingverskaffers op te tree. 'n

Gesonde liggaam huisves 'n gesonde gees en Venter (1994:77) is van mening dat openbare biblioteke hulle inligtingverskaffingsdiens so moet uitbrei dat gesondheidsverwante materiaal deel daarvan vorm. Die individu in die gemeenskap het nie toegang tot tipiese gesondheidsinligting nie en die openbare biblioteek is die aangewese sentrum om gemeenskapsgesondheidsinligting toeganklik te maak.

Die openbare biblioteek kan gebruik word as kanaal, medium of agent tot die verwerwing van vaardighede en 'n kennisbasis. Sodanige vaardighede en kennis kan strek van basiese tot tegniese vaardighede en kennis om byvoorbeeld 'n klein besigheid in 'n suksesvolle gevestigde maatskappy te omskep. Om 'n suksesvolle diens op sodanige gebied te lewer sal die openbare biblioteek toegerus moet wees om gemeenskapsaktiwiteite te monitor en behoeftes te antisipeer. Dit impliseer dus dat 'n opportunistiese benadering gevolg sal moet word en dat daar nie slegs op die behoeftes van die algemene potensiële en aktiewe leser gekonsentreer word nie. As inligtingskanaal kan die openbare biblioteek by talle projekte betrek word en onder andere as koördineerder van lesings, verskaffer van inligtingsbrosjures en spesialisinligting en raadgewer op die gebied van verskeie onderwerpe optree (Shillinglaw, 1985:42). Tipiese gemeenskapsprojekte soos behuisingskemas, primêre gesondheidsveldtogte, misdadvoorkomingsprojekte, omgewingsbewustheid en dies meer kan op die manier hanteer word. Dit is volgens Shillinglaw (1985:42) van wesenlike belang dat die openbare biblioteek nie 'n passiewe rol speel nie, maar dat inligting eerder na gemeenskappe geneem behoort te word. Behoeftes moet dus geantisipeer word en daarin voorsien word nog voordat individue dit self sou oorweeg om die biblioteek te raadpleeg. Shillinglaw (1985:42) beveel onder andere die gebruik aan van 'n kennisgewingbord op 'n sentrale plek in die gemeenskap wat aktuele inligting vir aktiewe, maar ook nie-gebruikers, toeganklik maak.

5.6 KULTURELE DOELWIT

Kultuur is volgens Shillinglaw (1988:264) daardie aspek van menslike gedrag wat gemanifesteer word in die tipiese karaktereenskappe van 'n groep. Volgens die HAT (1994:592) word kultuur as die ganse geestelike besitting van 'n volk of ander groepering op elke terrein beskryf. Dit is die rustelose en vloeibare, die gedurige hervorming en herskepping van die geestelike waardes van die mens. Taal, kuns, gebruike, voorwerpe, literatuur, houdings en waardes demonstreer die kultuur van 'n groep. Die openbare biblioteek is uit die aard van sy inligtingsbronne 'n kultuurbron en vir die gemeenskap van wesenlike waarde. Dit bied nie alleen inligtinggewende materiaal nie, maar ook geleentheid om lesings en praatjies oor aktuele onderwerpe by te woon, uitstallings te besigtig, en dies meer. Sodoende kan die openbare biblioteek 'n sentrum van kultuuraktiwiteite sowel as 'n bron van kultuurverrykende materiaal wees (Shoham, 1985:5; Fourie, 1989:1; Alemna & Antwi, 1992:55). Volgens Manaka (1982:36) bedien die Suid-Afrikaanse openbare biblioteek 'n komplekse, heterogene samelewing wat bestaan uit 'n legio etniese groepe wat oor verskillende kulturele verwysingsraamwerke beskik.

5.7 ONTSPANNINGSDOELWIT

Volgens Shillinglaw (1988:265) het beroepsmense 'n behoefte aan fisiese en geestelike ontspanning om hulle aandag te herlei van die daaglikse verantwoordelikheid wat sodanige beroepsbeoefening meebring, na aktiwiteite wat plesier veroorsaak en persoonlike vervulling teweegbring. Tipiese ontspanningsaktiwiteite is daardie aktiwiteite waarmee die individu hom bemoei om te ontspan en dit te geniet. Ontspanning dien dus as geleier van stres en hersteller van energie en

entoesiasme wat voorvereis word in die hedendaagse veeleisende beroepswêreld. Openbare biblioteke se betrokkenheid by ontspanning is veelvoudig van aard en behels onder andere inligtingverskaffing ter ondersteuning van stokperdjie-beoefening, verskaffing van ontspanningsleesstof, beskikbaarstelling van lokale vir die beoefening van kulturele aktiwiteite en die aanbied van uitbreidingsprogramme aan kinders en volwassenes (Shillinglaw, 1988:265; Shoham, 1985:5). Kibrige (1994:42) het bewys dat aktiewe lesers geneig is om lees as hul prioriteit-ontspanningsaktiwiteit te bestempel. Om egter 'n kultuur van lees vir ontspanning onder die ontwikkelende gemeenskappe te vestig is dit volgens Zaaiman en Roux (1989:13) van kardinale belang dat leesmateriaal in moedertale beskikbaar gestel word.

5.8 ONTWIKKELINGSDOELWIT

'n Ondersoek na die moontlike rol van biblioteke in die bevordering van sosiale, ekonomiese en politieke ontwikkeling in Suid-Afrika is gedurende 1987 deur UNISA onderneem. Zaaiman en Roux (1989:9) het gevind dat biblioteke hulle steeds as ontwikkelingsagente moet bewys. Die inligtingsbehoefes van ontwikkelende gemeenskappe stem met Maslow se onderste vlakke van behoeftes ooreen, terwyl ontwikkelde gemeenskappe se behoeftes met die behoeftes op die hoër vlakke van die behoeftehiërargie ooreenstem. Die openbare biblioteek spits hom eerder op die inligtingsbehoefes van die ontwikkelde, Westerse gemeenskap toe. Om 'n ontwikkelingsdoelwit na te streef is 'n basiese sensitiwiteit vir die behoeftes van ontwikkelende gemeenskappe 'n voorvereiste. Die ontwikkeling van 'n diens relevant tot die behoeftes en omstandighede van die onderontwikkelde en ontwikkelende gemeenskap moet volgens Zaaiman en Roux (1989:11) nagestreef word. Die ontwikkelende individu het dikwels geen vervoer nie en dit is volgens

Zaaiman en Roux (1989:11) dus van kardinale belang dat openbare biblioteke ideaal gesproke binne maklike bereik van die meeste mense moet wees. Aanpassings in dienslewering word aanbeveel deur Zaaiman en Roux (1989:11), Swart (1990:24), Fairer-Wessels en Machet (1993:101) en Mostert en Vermeulen (1998:11). Verder beveel hierdie navorsers almal aan dat biblioteekdienste meer gebruikersvriendelik vir ontwikkelende gemeenskappe moet wees en dat daar van tradisionele Westerse biblioteekmodelle wegbeweeg moet word. Wat ekonomiese ontwikkeling betref, kan die openbare biblioteek volgens Zaaiman en Roux (1989:12) ook 'n ontwikkelingsrol speel deur aan die sakesektor relevante inligting te verskaf.

Volgens Kibrige (1994 :42) is lees die poort tot selfontwikkeling en lei dit tot 'n voller lewe vir die individu. Die openbare biblioteek stel hom ten doel om van kinders aktiewe lesers te maak om sodoende tot lewenslange selfonderrig toegang te bied en in die proses selfontwikkeling tot gevolg te hê. Lees help die kind ontwikkel en op die volgende maniere lees-, leer- en skoolgereed te raak:

- Uitbreiding van die kind se ervarings- en kenniswêreld;
- Stimulering van persoonlike groei en begrip vir self en andere;
- Hulpverlening aan die kind om moedertaal en ander tale te bemeester;
- Vermaking op 'n sosiaal aanvaarbare wyse;
- Stimulering van geestelike groei;
- Stimulering van die verbeelding;
- Stimulering van kontak met 'n ander persoon (outeur);
- Ervaring van alle moontlike emosies en gebeurtenisse, soos byvoorbeeld moord en verhoudings sonder om die normale gevolge te trotseer;
- Betrokkenheid by 'n probleemoplossingspel waarin die kind die geleentheid kry om opsies te oorweeg sonder om self die probleem in die realiteit te trotseer;

- Aanwending van prentboeke, mediavertonings en storie-ure om die teësinne of ongeletterde kind te stimuleer om later te poog om self te lees en sodoende die fantasiewêreld wat boeke bied, te ontdek (Kibrige, 1994:43).

5.9 HOP-DOELSTELLINGS

5.9.1 Agtergrond

Volgens Jansen van Rensburg (1997:97) staan demokrasie in Suid-Afrika in sy kinderskoene en is die HOP die sole waarmee die weg van transformasie gestap moet word. Die HOP is die raamwerk waarmee die regering, deur middel van die deelname deur alle sektore in die samelewing, verandering wil meebring (vgl. afdeling 3.6.2). Die ses geïdentifiseerde beginsels moet voortdurend in gedagte gehou word in die strewe na die bereiking van die doelstellings (sleutelprogramme) van die HOP, wat vervolgens bespreek word (ANC, 1994:4/6; Jansen van Rensburg, 1997:97; Lor, 1994:129; Steenkamp, 1995:14; Van der Merwe, 1995:1/2).

5.9.2 Sleutelprogramme van die HOP

Vir elkeen van die vyf sleutelprogramme (vgl. afdelings 3.6) is 'n aantal doelstellings geformuleer, wat vervolgens kortliks opgesom word.

5.9.2.1 Voorsiening in basiese behoeftes

Die eerste prioriteit van die HOP is om te begin voorsien in die samelewing se basiese behoeftes, naamlik werksgeleenthede, grond, behuising, water, elektrisiteit, telekommunikasie, vervoer, 'n skoon en gesonde omgewing, voeding, gesondheidsorg en sosiale welsyn (vgl. afdeling 3.6.3). Met hierdie benadering kan die regering deur die verbetering van basiese lewensgehalte families en sodoende gemeenskappe begin ophef.

Die strategie om in basiese behoeftes te voorsien word op die volgende beginsels gegrond:

- * Die ontwikkeling van geleenthede vir alle Suid-Afrikaners om tot hulle volle potensiaal te ontwikkel;
- * Die bevordering van produksie en huishoudelike inkomste deur die skep van werksgeleenthede, verbeterde diensvoorwaardes, ens.;
- * Die verbetering van basiese lewensgehalte deur verbeterde toegang tot basiese fisiese en sosiale dienste, gesondheidsorg en onderwys en opleiding;
- * Die skep van 'n sosiale sekuriteitstelsel en ander veiligheidsnetwerke om die armes, die gestremdes, die bejaardes en ander kwesbare groepe in die gemeenskap te beskerm (ANC, 1994 :15/16).

Die sukses van hierdie sleutelprogram is van wesenlike belang om vrede en sekuriteit vir almal te verseker (ANC, 1994:7/8).

5.9.2.2 Die ontwikkeling van menslike hulpbronne

Die HOP is 'n humanitêre program (vgl. afdeling 3.6.4). Die breë bevolking moet in die besluitnemingsprosesse, in implementering, in nuwe werksgeleenthede wat nuwe vaardighede vereis, en in die bestuur en regeer van die land deel. Dit sal definitiewe bemagtiging verseker, hoewel 'n deeglike onderwys- en opleidingsprogram sodanige bemagtiging behoort vooraf te gaan.

Die onderliggende benadering tot sodanige program is dat onderwys en opleiding aan almal, van geboorte tot dood, beskikbaar behoort te wees. Die HOP handhaaf 'n breë, algemene benadering tot onderwys en opleiding en word bejeën as 'n leeraktiwiteit wat nie slegs op formele wyse geskied nie. Vrouens wat tradisioneel deur die apartheidsgeskiedenis van Suid-Afrika onderdruk is, behoort die geleenthede gebied te word om te ontwikkel en onderrig te word om sodoende hulle

volle potensiaal te ontsluit.

Spesiale klem word verder op die herstrukturering van industrieë gelê om ekonomiese bloei te verseker. Sodanige herstrukturering kan egter slegs plaasvind indien beskikbare mannekrag tot volle potensiaal ontwikkel en opgelei is.

'n Kuns- en kultuurprogram word gevisualiseer as wesenlike menslike hulpbronontwikkelingskomponent om sodoende individue se kreatiwiteit te ontsluit, kulturele diversiteit met die oog op versoening te ondersoek, geskiedkundige herkoms te begryp en genoegsame bronne beskikbaar te stel.

Sport- en ontspanningsgeleenthede en -fasiliteite is in die verlede as gevolg van 'n apartheidsgeskiedenis nie aan alle sektore van die samelewing gegun nie en dit is gevolglik ook van belang om geleenthede vir sosio-ekonomiese ontwikkeling deur die voorsiening van sodanige fasiliteite te bied.

Spesiale aandag behoort ook aan die jeug geskenk te word om sodoende die land se menslike hulpbronnepotensiaal te ontwikkel.

Deur die ontwikkeling van menslike hulpbronne word daar beoog om die samelewing te demokratiseer en mense sodoende toe te laat om op grond van kennis, vaardighede en kreatiwiteit aan demokratiesverwante aktiwiteite deel te neem (ANC, 1994:8/9).

Samevattend word die ontwikkeling van menslike hulpbronne gesien as die program wat toekomstige toepassers en ontwikkelaars van die HOP op hulle taak, in belang van Suid-Afrika, moet voorberei. Die voorsiening van geleenthede aan mense om te ontwikkel om sodoende hulle eie lewenstandaarde te verbeter word as 'n wesenlike komponent van die HOP beskou (ANC, 1994:59).

5.9.2.3 Die opbouing van die ekonomie

Die ekonomie beskik oor sterk en swak punte (vgl. afdeling 3.6.5). Mynbou,

produksie, landbou en handel, finansiële dienste en infrastruktuur is goed ontwikkel. 'n Groot surplus elektrisiteit is tot Suid-Afrika se beskikking. Hierdie sterk punte is in die verlede egter nie tot alle bevolkingsgroepe se voordeel benut nie. Deur die proses van heropbou word die doelwit om alle mense uit beskikbare bronne te bevoordeel voor oë gestel.

Swak punte moet egter ook aandag geniet. Onderdrukkende arbeidspraktyke, minderwaardige opleiding en dies meer was tipiese praktyke in die apartheids-era en die gevolge, soos lae produktiwiteit, laevlak-belegging in navorsing en ontwikkeling, lae en ontoepaslike vaardigheidsvlakke, hoë koste en 'n toename in werkloosheid, is maar enkeles wat deur middel van die HOP aangepak moet word.

Die ongelykhede tussen die werkgewer- en die werknemersmagte behoort ook aandag te geniet deur onderhandelingsgeleenthede waar ook die werknemer die geleentheid sal geniet om wesenlik tot die prosesse van heropbou- en ontwikkeling 'n bydrae te lewer.

Ekonomiese groei behoort verseker te word en metodes moet te dien effekte gevind word. Die Suid-Afrikaanse ekonomie kan nie in isolasie van buurlande ontwikkel word nie en daar behoort strategieë ter wille van samewerking met alle Suider-Afrikaanse lande ontwikkel te word (ANC, 1994:10/11).

Die fundamentele beginsel in bogenoemde ekonomiese doelstellings is demokrasie, deelname en ontwikkeling (ANC, 1994:78).

5.9.2.4 Demokrasisering van die staat en samelewing

Demokrasisering vorm 'n integrerende deel van die HOP (vgl. afdeling 3.6.6). Suid-Afrikaanse hulpbronne en dus ook die land se potensiaal sal nie ontgin kan word sonder 'n samehangende HOP nie. Die weg na 'n nuwe demokratiese orde sal gebaan word deurdat 'n demokratiese, ontwikkelings- en mensgedrewe benadering gevolg

word (ANC, 1994:11).

5.9.2.5 Implementering van die HOP

Die HOP bied as sodanig menige uitdagings sover dit implementering aangaan, aangesien dit prosesse en vorms van deelname vereis wat baie van die ou manier van doen verskil (vgl. afdeling 3.6.7). Effektiewe strukture met die oog op implementering sal op nasionale, provinsiale en plaaslike vlak ingestel moet word.

Vrae soos wat die HOP gaan kos en wie daarvoor gaan betaal ontstaan uiteraard en die volgende sleutelbeginsels word gevolglik voorgehou:

Die meeste uitgawes soos deur die HOP vereis, is nie nuut nie. Dit impliseer bloot reorganisasie en rasionalisasie van die bestaande finansiële program.

- Die kapasiteit van die finansiële sektor moet verbeter word sodat meer hulpbronne gemobiliseer kan word om die HOP te verwesenlik;
- Elektrifisering en telekommunikasie moet selffinansierend word;
- Bestaande fondse moet hertoegewys word en rasionalisasie moet op verskeie gebiede geïmplementeer word;
- Verbeterde en hervormde belastingstelsels moet geïmplementeer word; en
- Nuwe fondse moet op verskeie maniere op verskeie gebiede ingesamel word (ANC, 1994:11/12).

Volgens De Bruyn en Slot (1997:8) word daar van plaaslike owerhede verwag om optimaal van beperkte hulpbronne gebruik te maak, nuwes te mobiliseer, effektiewe dienslewering te verseker, ontwikkelingsdoelwitte te identifiseer en te prioritiseer en gemeenskapsbetrokkenheid by alle plaaslike ontwikkelingsprogramme te bewerkstellig. Dit is volgens voormelde navorsers die verantwoordelikheid van plaaslike owerhede om fondse te genereer en alternatiewe metodes te vind om HOP-doelstellings te verwesenlik. Vennootskappe met die privaat sektor word aanbeveel

sodat die plaaslike owerheid se rol van die verskaffer van dienste na die koördineerder van dienste verander. Dit impliseer uiteraard die samewerking van alle moontlike rolspelers in die gemeenskappe en ernstige oorweging behoort verleen te word daaraan om vrywillige werkers in biblioteke aan te wend. Gebruikersgelde word verder aanbeveel om gemeenskappe te leer om te betaal vir dienste wat gelewer word (De Bruyn, 1997:9/24).

5.10 HOP-DOELSTELLINGS MET BETREKKING TOT OPENBARE BIBLIOTEEKDOELSTELLINGS

Die wese van die HOP is om die Suid-Afrikaanse samelewing deur verskeie programme te ontwikkel en te herbou sodat alle mense binne 'n demokratiese omgewing 'n waardige bestaan kan voer. Hoewel Jansen van Rensburg (1997:96) van mening is dat die inligtingprofessie te midde van die paradigma van die HOP funksioneer, stel Lor (1994:134) dit duidelik dat feitlik geen voorsiening in die HOP gemaak is vir die rol wat biblioteke in die bereiking van HOP-doelstellings kan speel nie.

Openbare biblioteekdoelstellings (vgl. afdeling 5.2) het egter reeds 'n klemverskuiwing ondergaan. Hoewel die HOP-dokument nie wesenlike melding maak van die rol wat biblioteke kan speel nie, is een van die doelstellings van die openbare biblioteek juis om deur die verskaffing van 'n inligtingsdiens aan alle lede van die gemeenskap as agent vir ontwikkeling op te tree (Hansen, 1995:26).

Wat die ses basiese beginsels van die HOP betref (ANC, 1994:4/7), het dit reeds volgens Lor (1994:129) implikasies vir die biblioteek- en inligtingsberoep, naamlik inligting is 'n voorvereiste om:

- die HOP te koördineer, te integreer en te onderhou;
- demokratiese deelname te verseker; en

- die proses van heropbou en ontwikkeling aan mekaar te koppel deur die nodige infrastruktuur te bied.

Lor (1994:129) is van mening dat inligting juis 'n voorbeeld van tipiese infrastruktuur is.

Vervolgens word 'n vergelyking tussen die vyf sleutelprogramme van die HOP en openbare biblioteekdoelstellings getref.

5.10.1 Basiese behoeftes

In die HOP-dokument word daar in die hoofstuk wat oor die voorsiening in basiese behoeftes handel, geen melding van die mens se basiese reg op inligting gemaak nie. Verskeie implikasies, uitdagings en geleenthede vir die openbare biblioteek word egter deur Lor (1994:129) en Steenkamp (1995:15) geïdentifiseer, naamlik:

- Die geleentheid om deur die beskikbaarstelling van gemeenskapsgerigte inligtingstelsels op basiese behoeftes klem te lê; en
- Die uitdaging om as advies- en verwysingsagentskap op te tree vir diegene wat nie weet hoe om in sy eie behoefte te voorsien nie.

5.10.2 Ontwikkeling van menslike hulpbronne

Volgens Lor (1994:130) het baie van die aspekte wat in die afdeling onderwys en opleiding in die HOP-dokument aangeraak word, bepaalde implikasies vir die openbare biblioteek, naamlik:

- Onderwysgeleenthede moet met die oog op die vestiging van 'n kultuur van lewenslange selfonderrig vir jong kinders geskep word (ANC, 1994:62); en
- Volwasse basiese onderrigprogramme word as 'n wesenlike stap in die rigting van die heropbou en ontwikkeling van gemeenskappe gesien en bied uiteraard aan die openbare biblioteek bepaalde uitdagings (vgl. afdeling 5.4.1) (ANC, 1994:63).

Steenkamp onderskryf verder die openbare biblioteek se verantwoordelikheid om deur die beskikbaarstelling van aanvullende opvoedkundige materiaal aan volwassenes, studente en kinders 'n bydrae tot die ontwikkeling van menslike hulpbronne te lewer.

In die afdeling wat oor kuns en kultuur handel, word daar slegs oor die algemeen na biblioteke en wel in die konteks van kultuurinstellings verwys (Lor, 1994:131). Openbare biblioteke het egter ook onder andere 'n kulturele doelwit en Steenkamp (1995:15) is ter ondersteuning van mening dat die Suid-Afrikaanse kuns en kultuur deur middel van die bevordering van 'n lees- en leerkultuur onder die Suid-Afrikaanse bevolking met behulp van openbare biblioteke bevorder en ontwikkel kan word (vgl. afdeling 5.6).

5.10.3 Opbouing van die ekonomie

Weer eens word geen verwysing na biblioteke gemaak in die hoofstuk wat oor die opbou van die ekonomie handel nie. Steenkamp (1995:16) dui egter aan dat openbare biblioteke in die beskikbaarstelling van inligting aan die kleinsakesektor en plaaslike boerderygemeenskappe 'n rol kan speel om sodoende 'n bydrae tot ekonomiese verantwoordbaarheid te lewer.

5.10.4 Demokrasering van die staat en die samelewing

Volgens Lor (1994:133) behoort 'n biblioteeknetwerk wat boeke en ander leesmateriaal binne die bereik van alle mense plaas, 'n wesenlike komponent van die nasionale demokraseringsprogram te wees. Steenkamp (1995:15) is ter aanvulling van mening dat die demokrasering van die staat en die samelewing slegs kan slaag indien gemeenskappe deur die effektiewe verspreiding van betekenisvolle inligting bemagtig word. Gemeenskappe beskik volgens Steenkamp (1995:15) oor die nodige

infrastruktuur om sodanige diens te lewer.

5.10.5 Implementering van die HOP

Daar moet ter wille van die implementering van die HOP op nasionale, provinsiale en plaaslike regeringsvlakke vir verskeie strukture voorsiening gemaak word. Finansiering sal onder andere van die privaat sektor verkry moet word en openbare biblioteke sal noodwendig ook met ander instansies om fondse moet meeding (Lor, 1994:133).

5.11 SAMEVATTING

Uit bogenoemde bespreking van die openbare biblioteek- en die HOP-doelstellings kan afgelei word dat baie raakpunte bestaan. Die belangrikheid van 'n vrye vloei van inligting (ANC,1994:134) sowel as die mens se reg op inligting (ANC, 1994:41; 113/114; 125; 130/131) word verskeie kere in die HOP-dokument beklemtoon. Openbare biblioteke, soos ander biblioteke, het juis uitsluitlik met inligting te make en die uitdaging lê volgens Lor (1994:134) daarin om daardie ongepubliseerde en soms selfs informele inligtingsbronne te ontsluit wat die samelewing nodig het om aan die demokratiese prosesse deel te neem.

Die wese van die HOP blyk dus met die wese van die openbare biblioteek versoenbaar te wees en daar word vervolgens in hoofstuk 6 bepaal watter funksies die Randfonteinse Openbare Biblioteek ter bevordering van geïdentifiseerde doelstellings behoort te verrig.

HOOFSTUK 6

EVALUERING VAN DIE RANDFONTEINSE OPENBARE BIBLIOTEEK

6.1 INLEIDING

In die voorafgaande hoofstuk is ondersoek na die verskillende doelstellings van openbare biblioteke ingestel en is dit met die HOP-doelstellings in verband gebring. Dit blyk dat openbare biblioteke inderdaad 'n ontwikkelingsdoelstelling het wat met die HOP versoenbaar is.

Om te bepaal of die Randfonteinse Openbare Biblioteek die geïdentifiseerde doelwitte ter bevordering van die HOP kan bereik, is die doel vervolgens om vas te stel watter biblioteekfunksies verrig behoort te word, en aan die hand van die demografiese gegewens, soos in hoofstuk 4 bespreek, te bepaal in watter mate die Randfonteinse Openbare Biblioteek voldoen aan die verwagtings wat gestel word.

6.2 OPENBARE BIBLIOTEEKFUNKSIES MET VERWYSING NA RANDFONTEIN

Die funksies van die openbare biblioteek kan verdeel word in primêre en sekondêre funksies. Primêre funksies word vir die doel van hierdie navorsing beskou as daardie funksies wat verrig behoort te word om die doelwitte van die HOP te verwesenlik, terwyl sekondêre funksies daardie funksies is wat ter aanvulling van eersgenoemde verrig word.

6.2.1 Primêre funksies

Barnes (1994:1/195) het oor die potensiaal van uitbreidings/uitreikingsdienste by die ontwikkeling van agtergeblewe swart gemeenskappe navorsing gedoen en dit word as basis gebruik om verskeie uitreikingsdienste as 'n primêre funksie van die

openbare biblioteek te bespreek.

Barnes (1994:68/72) tref onderskeid tussen uitbreidings- en uitreikingsdienste. Uitbreidingsdienste skyn 'n uitbreiding van sekondêre dienste te wees met die uitsluitelike doel om die gemeenskap bewus te maak van die openbare biblioteek en dienste wat gelewer word, om sodoende soveel moontlik gebruikers na die diens te lok en in die proses bestaansreg binne 'n bepaalde gemeenskap te verseker.

Uitbreidingsprogramme word volgens Barnes (1994:64) reeds sedert die middel van die negentiende eeu in openbare biblioteke aangebied. Sodanige programme het aanvanklik die vorm van propaganda aangeneem en is deur middel van uitstallings, koerantberigte en leeslyste onderneem. Uitbreidingsprogramme het egter gedurende die afgelope jare drastiese verandering ondergaan.

Volgens Barnes (1994:64) is die een groot oorsaak vir die veranderende uitbreidingsprogramme die inligtingwerker self wat insig verkry het in die potensiele rol wat openbare biblioteke in die lewe van gebruikers kan speel. Die openbare biblioteek word nie langer as 'n passiewe verskaffer van leesmateriaal gesien nie en uitbreidingsdienste is as produk van sodanige veranderende denke gebore. Barnes (1994:65) is van mening dat die inligtingwerker, wat bewus is van die sosio-ekonomiese toestande in Suid-Afrika, daarna streef om die totale gemeenskap te bedien en nie slegs 'n klein minderheidsgroep nie. So 'n inligtingwerker beskou die openbare biblioteek as een van baie instansies binne die samelewing wat poog om sosiale omstandighede te verbeter en menslike hulpbronne te ontwikkel. Hedendaagse uitbreidingsdienste is oor die algemeen baie omvattender as wat aanvanklik die geval was. Die omvang van sodanige dienste kan sover strek as wat die verbeelding, fondse en fasiliteite toelaat.

Uitreikingsdienste daarenteen word volgens Barnes (1994:69) beskou as 'n diens wat

gelewer word om 'n positiewe bydrae tot die lewe van agtergeblewe gemeenskappe te lewer. Sodanige uitreikingsdienste behoort egter nie kultuurvreemde gebruike op die gemeenskap af te dwing nie; trouens, daar moet in geïdentifiseerde ontwikkelingsbehoefte voorsien word. Om in die proses 'n aanvaarde dryfkrag in die gemeenskap te word moet 'n deeglike en relevante diens aan alle sektore van die samelewing gelewer word.

Volgens Barnes (1994:4) kan uitreikingsprogramme suksesvol gebruik word om die openbare biblioteekmodel te deïnstusionaliseer. Die openbare biblioteek word steeds deur ontwikkelende gemeenskappe bejeën as instansies wat destydse burokratiese plaaslike owerhede verteenwoordig en wat slegs elitistiese dienste aan minderheidsgroepe lewer (Zaaiman & Roux, 1989:11; Swart, 1990:24; Fairer-Wessels & Machet, 1993:101; Barnes, 1994:4; Mostert & Vermeulen, 1998:11). Uitreikingdienste kan gelewer word om gemeenskappe te bereik en deur op die regte tyd die regte diens aan die regte mense te lewer kan agtergeblewe gemeenskappe se vooroordele uit die weg geruim word (Barnes, 1994:72).

Die aard en omvang van uitreikingsprogramme word deur die gemeenskapsprofiel bepaal. Die volgende tipiese uitreikingsdienste ter bevordering van die openbare biblioteek se opvoedings-, inligtingverskaffings- en ontwikkelingsdoelwit, met verwysing na Randfontein, word vervolgens beskryf:

6.2.1.1 Voorsiening in onderrigbehoefte

Volgens Barnes (1994:90) bestaan daar veral onder die swart gemeenskappe 'n onversadigde honger na onderwys en opleiding en, hoewel die onderwysowerhede pogings aanwend om onderwysfasiliteite op alle vlakke en vir alle leerlinge uit te brei, skyn die aanvraag groter as die aanbod te wees. Skoolleerlingtalle neem jaarliks astronomies toe (vgl. afdeling 4.3.2) en min of geen mediasentra is veral in

swart skole beskikbaar nie (vgl. afdeling 4.3.4). In die tradisionele swart woongebiede vorm skoolleerlinge die meerderheid van biblioteekgebruikers en hulle behoeftes wissel van die behoefte om met skoolprojekte gehelp te word tot die behoefte aan 'n stil plek om met selfonderrig besig te wees. Die diversiteit van studente wat wissel van primêre skoolleerlinge tot nagraadse afstandsonderrig-studente stel aan openbare biblioteke groot eise. Geen biblioteek kan egter in die behoeftes van alle studente voorsien nie en dit is dus volgens Barnes (1994:90) van belang dat prioriteite in dié verband gestel word. Hierdie funksie sluit aan by die inligtingverskaffingsfunksie (vergelyk afdeling 6.2.2).

Die Randfonteinse Openbare Biblioteek word gereeld deur skoolleerlinge sowel as volwassenes genader om met formele onderwysprojekte, asook gewone selfonderrigprobleme, hulp te verleen. Personeel verskaf nie antwoorde nie, maar help die leerling/student om homself uit beskikbare bronne te help. As gevolg van baie navrae om met die tik van verslae en projekte behulpsaam te wees, is 'n woordverwerker met die oog hierop aan studente beskikbaar gestel (Martin, 1997).

6.2.1.2 Verskaffing van studieruimtes

Studente het volgens Barnes (1994:92) 'n behoefte aan fasiliteite wat hulle in staat sal stel om in gerieflike omstandighede te kan studeer. Sodanige studieruimtes behoort verskaf te word hetsy studente biblioteekmateriaal gebruik of nie (Tötemeyer, 1983:6). In baie arm gemeenskappe kan die blote verskaffing van studieruimtes as 'n uitreikingsdiens beskou word.

Die Randfonteinse Openbare Biblioteek beskik by al sy takke oor studieruimte (vgl. afdeling 4.4.4). As gevolg van die feit dat die hooftak later oop is en oor 'n groter voorraad beskik, word hierdie dienspunt die drukste besoek. Die afdeling wat verhalende lektuur huisves, is gedurende 1994 met die helfte verklein om die

bestaande studielokaal in te rig. Die aanvraag is egter groter as die huidige aanbod.

6.2.1.3 Onderrig in studiemetodes

Die hoë druipeyfer onder swart studente op veral sekondêre en tersiêre vlak kan volgens Barnes (1994:93) gedeeltelik toegeskryf word aan die feit dat hierdie studente nooit effektiewe studiemetodes aangeleer het nie. Slegs 50% van alle matrikulante het aan die einde van 1997 geslaag, terwyl slegs 33% van alle leerlinge in graad een aan die einde van dieselfde jaar suksesvol was (Mansfield, 1998). Sodanige studente het 'n groot behoefte aan leiding om duidelik en logies te skryf, hulle tyd te organiseer, effektiewe studiemetodes aan te leer en hulle vir eksamenaflegging voor te berei.

Uitreikingsprogramme kan hierdie studente volgens Barnes (1994:93) baie bied. Kursusse en/of leiding kan deur buite-organisasies verskaf en die opleidingsgeriewe deur die openbare biblioteek beskikbaar gestel word. Organisasies soos die *Education Support Project* en die *Education Information Centre* bied sodanige onderrig aan of anders kan materiaal by dié organisasies aangekoop en plaaslike organisasies of individue gewerf word om hierdie kursusse aan te bied (Barnes, 1994:93).

Die Randfonteinse Openbare Biblioteek maak nie van die voorafgaande organisasies gebruik nie, hoewel die nodige geriewe beskikbaar is.

6.2.1.4 Studieverrykingsprogramme vir studente en skoolleerlinge

Ontwrigting van die normale verloop van skoolure het dikwels tot gevolg dat skoolsillabusse nie deurgewerk word nie. Onbevoegde onderwysers, groot klasse, swak fasiliteite en min en/of geen handboeke nie dra dikwels by tot die feit dat leerlinge nie skoolvakke begryp nie, wat deur die lae slaagsyfer (slegs 38% in 1993

en 50% in 1997) onder veral swart matrikulante weerspieël word (Barnes, 1994:94 & Mansfield, 1998). Indien senior sekondêre leerlinge dus bykomende ondersteuningsklasse kan bywoon, kan dit hulle kans verhoog om matriek te slaag. 'n Studiesentrum vir veral senior sekondêre leerlinge word volgens Barnes (1994:94) reeds suksesvol by die *NICRO Study Centre* in Soweto bedryf. Die Randfonteinse Openbare Biblioteek bied tans geen studieverrykingsprogramme aan nie.

6.2.1.5 Beroepsvoorligting

Leerlinge behoort hulle reeds tydens hulle skooljare vir hulle potensiële beroepslewe voor te berei. Hierdie proses behoort reeds te begin wanneer vakke op sekondêre onderwysvlak gekies word, en moet voortgesit word totdat die individu die beroepswêreld betree. Verantwoordelike besluite oor die toekoms verg inligting. Kennis oor moontlike beroepe, geleenthede in verskillende rigtings, beskikbare beurse en hoe om daarom aansoek te doen, hoe om toelating tot universiteite en ander tersiêre inrigtings te verkry en hoe om die beroepsmark te betree, is 'n voorvereiste vir 'n ingeligte besluit. Soos in afdeling 6.2.2 vermeld word, is hierdie tipe inligting nie altyd geredelik in skole beskikbaar nie en behoort individue hulle tot die openbare biblioteek te kan wend (Barnes, 1994:94).

Barnes (1994:95) beveel aan dat 'n afdeling oor beroepe in die openbare biblioteek geskep word. Van wesenlike belang is egter dat sodanige inligting bygehou moet word. Baie organisasies en groepe spesialiseer in die veld van beroepsvoorligting en daar kan op toepaslike organisasies 'n beroep gedoen word om inligtingsessies in die openbare biblioteek te hou. Die *Education Information Centre* is 'n organisasie wat hom ten doel stel om die jeug te ontwikkel en hy verskaf inligting en opleiding aan jongmense om hulle voor te berei vir die eise en uitdagings wat die beroepslewe stel. Hierdie organisasie glo volgens Barnes (1994:95) aan samewerking met ander

organisasies en deel graag hulpbronne en ervaring. Die hulp en bystand van so 'n organisasie kan geslaagd deur die openbare biblioteek en tot voordeel van die plaaslike jeug gebruik word. Die openbare biblioteek kan verder as deel van sy gemeenskapinligtingverskaffingsdiens ook studente na organisasies soos die *Education Information Centre* en die *Education Support Project* verwys.

Die Randfonteinse Openbare Biblioteek beskik reeds oor 'n uitgebreide beroepsvoorligtingafdeling. 'n Gemeenskapinligtingverskaffingsdiens word ook gelewer.

6.2.1.6 Inligtingherwinning en -verskaffing

Alle biblioteke in die samelewing streef daarna om aktiewe verskaffers van inligting aan hulle gebruikers te wees. Die ideaal is die skep, gebruik en uitruil van inligting. Sodanige kommunikasiepraktyke kan 'n demokratiese benadering tot die ontwikkeling van gemeenskappe verseker (Louw, 1991:5). Potensiële gebruikers kan individue insluit wat nie boek-, rekenaar- of filmgeletterd is nie, en voorsiening behoort ook vir hulle gemaak te word (Louw, 1991:4).

Daar word algemeen aanvaar dat inligtingsbehoefte van gemeenskap tot gemeenskap verskil. Sodanige behoeftes kan wissel van 'n basiese behoefte soos om meer van sanitasie te wil weet tot die onvermoë om 'n spesifieke inligtingsitem vir akademiese navorsingsdoeleindes op te spoor. Geen biblioteek- en inligtingsdiens kan relevante dienste en materiaal aan sy gebruikers lewer indien spesifieke behoeftes, eiesoortig aan die teikengroep, nie nagevors is nie. Sodanige behoeftebepaling moet onder aktiewe sowel as potensiële gebruikers gedoen word.

Navorsing deur Zaaiman, Roux en Rykheer (1988:19/20) het getoon dat, wat formele onderwys betref, twee groepe, nl laer- en hoërskoolleerlinge asook studente, oor die algemeen van openbare biblioteke gebruik maak.

* Laer- en hoërskoolleerlinge:

- Skoolmediasentra beskik meestal oor ontoereikende voorraad of daar bestaan geen voorraad nie, wat veroorsaak dat leerlinge openbare biblioteke besoek om skooltake af te handel;
- Leerlinge ontvang dikwels nie handboeke nie en word genoodsaak om die openbare biblioteek te raadpleeg;
- Skoolmediasentra is gewoonlik nie na skoolure toeganklik nie en gevolglik word die openbare biblioteek gebruik;
- In ontwikkelende gemeenskappe is huise dikwels oorbewoon en beligting swak, terwyl studielokale in openbare biblioteke privaatheid en gerief voorsien;
- Leerlinge assosieer graag met ander studerende leerlinge binne 'n omgewing wat leergeoriënteerd is;
- Talle skoolleerlinge studeer nie voltyds nie en selfopvoeding en -opleiding deur afstandonderrig is aan die orde van die dag (Mabomba, 1990:6);

* Studente:

Menige studente studeer volgens Barnes (1994:48) aan afstandsonderrig-instansies, soos UNISA, Vista Universiteit en die Technikon SA. Hierdie studente wend hulle om die volgende redes tot die openbare biblioteek:

- Onbekostigbaarheid van voorgeskrewe en aanbevole leesmateriaal;
- Biblioteke van sodanige tersiêre inrigtings se onbevoegdheid om voldoende kopieë van 'n bron beskikbaar te stel;
- Studente se swak beplanning wat daartoe lei dat daar nie genoeg tyd is om verlangde titels aan te vra van instansies wat in afstandsonderrig spesialiseer nie.

Volgens Zaaiman en Roux (1989:14) het groot hoeveelhede van die Suid-Afrikaanse gemeenskap 'n derdewêreldse agtergrond en as gevolg van min geleenthede 'n ontwikkelingsagterstand. Formele onderwys word beskou as die werktuig om sodanige agterstand uit te wis, hoewel informele en nie-formele onderrig eweneens belangrik is. Onder veral die ontwikkelende gemeenskappe bestaan 'n onversadigde honger na inligting en opleiding, wat eindelose uitdagings aan die openbare biblioteek stel en 'n groot verantwoordelikheid meebring.

Volgens Swart (in Barnes, 1990:24) kan die biblioteek- en inligtingsdiens as sodanig 'n bydrae lewer om die onderwysfunksies in Suid-Afrika te ondersteun, en sy som hierdie visie soos volg op:

“ Public libraries should be perceived as learning institutions, as an integral part of the country’s educational infrastructure. Lifetime continuous education and job-related training and retraining will be a feature of the future and the public library can be an important community ... learning centre ”.

Inligtingsherwinning is 'n noodsaaklike voorvereiste om inligting te kan verskaf en word met behulp van ontsluitingsmetodes moontlik gemaak. Inligtingsverskaffing sluit 'n wye spektrum behoeftevoorsiening in, naamlik die voorsiening in professionele behoeftes en lekebehoefte. Professionele behoeftes kan omskryf word as die behoefte aan wetenskaplike inligting wat die gebruiker in staat stel om aan die vereistes van sy beroep, profesie of studieterrin te voldoen. Lekebehoefte daarenteen verwys na daardie inligtingsbehoefte van individue wat buite die werks- en studielewe val. Die lekebehoefte raak dus die individu se persoonlike lewe en sy lewe as lid van 'n bepaalde samelewing. Lekebehoefte kan weer in die behoefte aan gemeenskapsinligting, die behoefte aan ontspanning en die behoefte aan opvoeding

verdeel word (Geyer, 1994:59).

Deurlopende behoeftebepalings word by die Randfonteinse Openbare Biblioteek gedoen deur boek te hou van alle navrae wat nie bevredigend hanteer kan word nie. Eenmalige navrae word deur interlenings hanteer, terwyl gereelde navrae behartig word deur materiaal oor die betrokke onderwerpe aan te koop. 'n Opname is ook onder alle skole in die Randfonteinse bedieningsgebied gedoen om die behoefte aan leesmateriaal te bepaal. Meer as die helfte van alle skole het aangedui dat hulle in die stigting van 'n biblioteekdepot belang stel, aangesien gebrekkige of geen skoolmediasentra bestaan nie (vgl. bylae 2: tabelle 7-9). Boekvoorrade is egter te beperk om in hierdie behoefte van die skole te voorsien en briewe is gevolglik aan alle skole gestuur om leerlinge uit te nooi om bronne by die onderskeie takke te raadpleeg. Onderwysers is verder uitgenooi om die openbare biblioteek in kennis te stel van spesifieke onderwerpe waarvoor kinders inligting verlang, sodat 'n proaktiewe diens aan sodanige leerlinge gelewer kan word. Veral kinders vanuit die tradisionele apartheidsgebiede maak baie vir studiedoeleindes van die openbare biblioteek gebruik, hoewel studiegeriewe nie voldoende is om in die aanvraag te voorsien nie. Die versameling oor beroepsgeleenthede, beurse en lenings is redelik groot en word in al die biblioteke aktief deur skoolleerlinge sowel as volwassenes gebruik (Martin, 1997).

Groot getalle afstandsonderrigstudente van veral die Technikon SA (vgl. afdelings 4.3.4 en 4.4.4) gebruik die openbare biblioteek. 'n Samewerkingssooreenkoms is met die Technikon SA aangegaan en alle voorgeskrewe boeke van geregistreerde studente woonagtig in die Randfonteinse gebied is deur hierdie instansie op bruikleen in die voorraad van Randfonteinse Openbare Biblioteek geplaas. Voorgeskrewe boeke word sover moontlik deur die voorraadbouprosedure tot die

versameling gevoeg.

6.2.1.7 Gemeenskapsinligtingverskaffing

As gevolg van die eise wat die moderne samelewing aan die individu stel, ervaar hy 'n behoefte aan inligting wat hom by die oplossing van daaglikse probleme van hulp kan wees. Die voorsiening van gemeenskapsinligting aan die individu maak dit vir hom moontlik om 'n in sy spesifieke gemeenskap 'n gehaltelewe te lei.

Openbare biblioteke poog om inligtingverskaffingsdienste te verbeter deur hulle versameling uit te bou en materiaal toegankliker te maak. Dit as sodanig word as algemene naslaan- en inligtingverskaffingsdienste beskou en sluit nie 'n gemeenskapinligtingsdiens in nie.

Om werklik 'n suksesvolle gemeenskapinligtingsdiens te lewer word daar van die openbare biblioteek verwag om 'n gespesialiseerde diens wat gemeenskapsverwante inligting ontsluit, te lewer (vgl. afdeling 5.5.1) (Geyer, 1994 :60).

Gemeenskapsinligtingsdienste kan volgens Fairer-Wessels (1990:289); Geyer (1994:62/68) en Mostert en Vermeulen (1998:14) op die volgende wyses hanteer word:

- * Direkte dienslewering aan individuele lede of groepe vanuit die gemeenskap

Met 'n direkte diens aan individue of groepe is daar 'n verskeidenheid inligtingsbehoefes waarin voorsien sou kon word, byvoorbeeld die behoefte aan parate inligting soos 'n adres en/of telefoonnommer, die behoefte aan die verduideliking van byvoorbeeld 'n brief of dokument; behoefte aan advies oor 'n bepaalde probleem, die behoefte aan praktiese hulp met byvoorbeeld die opstel van 'n brief of die tik van 'n skooltaak en die deelname aan plaaslike projekte en veldtogte deur die beskikbaarstelling van inligting en fasiliteite.

* **Professionele hulp aan gemeenskappe**

Professionele hulp aan gemeenskapsgroepe behels die verlening van professionele hulp aan kleiner organisasies ten opsigte van kantooradministrasie en ontsluiting van inligting.

* **Die lewering van 'n selfhelpdiens**

'n Selfhelpdiens impliseer 'n diens aan die gemeenskap om mense te help om hulself te help om hulle probleme op te los. Faktore soos ongeletterdheid en lae sosio-ekonomiese status verhoed baie individue om toegang tot relevante inligting te kry en die doel van die ideale gemeenskapinligtingsdiens is om juis hierdie individue in staat te stel om sonder die hulp van die inligtingwerker as tussenganger na hulle eie oplossings te soek.

* **Die verskaffing van gidse**

'n Sterk behoefte bestaan gewoonlik aan volledige, bruikbare en relevante plaaslike gidse. Wanneer so 'n gids opgestel word, is dit van kardinale belang dat die teikengroep se inligtingsbehoefes voorop gestel word en dat inligting bygewerk word. So 'n gids kan 'n gedrukte, kaart- of rekenaarmatige formaat aanneem.

* **Die beskikbaarstelling van inligtingsbulletins en bulletinborde**

Inligtingsbulletins en bulletinborde kan gebruik word om vinnige en maklike toegang tot inligting moontlik te maak. Die openbare biblioteek beskik oor uitgebreide en goed georganiseerde inligtingsbronne wat met ander adviessentra gedeel kan word. Deur die opstel van inligtingsbulletins kan waardevolle inligting onder die aandag van 'n wye verskeidenheid teikengroepe gebring word.

* Die hou van uitstallings

Die openbare biblioteek kan deur uitstallings en publiseitsveldtogte vir ander organisasies in die gemeenskap 'n waardevolle bydrae tot die algemene bewustheid van individuele en groepsregte lewer. Sodanige uitstallings en veldtogte kan selfs gehou word buite die openbare biblioteek, byvoorbeeld by ander diensleweringentra soos swembaddens, klinieke, sportgronde of by spesiale geleenthede wat in die plaaslike gemeenskap georganiseer word.

Uit die voorafgaande bespreking word afgelei dat die openbare biblioteek op verskeie maniere en vlakke van kompleksiteit in die inligtingsbehoefte van die gemeenskap kan voorsien. Die wyse waarop elke biblioteek- en inligtingsdiens 'n gemeenskapsinligtingsdiens lewer, word bepaal deur faktore soos beskikbare fondse en fasiliteite, en Fairer-Wessels (1990:292) is van mening dat die meeste inligtingwerkers die waarde van hierdie diens besef, maar selde die tyd vir die totstandbrenging daarvan kan vind. Ter oplossing van die probleem beveel sy aan dat daar van vrywillige werkers gebruik gemaak word om inligting in te samel.

In Randfontein word 'n direkte gemeenskapsinligtingverskaffingsdiens gelewer in dié sin dat parate inligting soos telefoonnommers en adresse op aanvraag verskaf word. Baie navrae na die verduideliking van dokumente soos briewe en dies meer word gerig en word beantwoord indien personeel en tyd beskikbaar is. Skoolleerlinge verwag ook dat 'n persoon beskikbaar moet wees om met skoolwerk te help (Martin, 1997).

'n Formele professionele diens aan organisasies word nie gelewer nie.

'n Selfhelpdiens word gelewer in die sin dat 'n basiese gemeenskapsinligting-databasis per rekenaar toeganklik is en gebruikers word geleer om hulself te help. Ongeletterdes kan egter nie hierdie diens benut nie. Baie navrae is ook eenmalig van

aard en word nie deur gereelde gebruikers gerig nie, wat impliseer dat die inligtingwerker gewoonlik as tussenganger moet optree (Martin, 1997).

Plaaslike gidse word wel vanuit die Randfonteinse Openbare Biblioteek versprei en 'n Internet-inligtingsblad oor Randfontein is onlangs opgestel. Internet-soektogte kan deur gebruikers self by die Randfonteinse Openbare Biblioteek gedoen word (Martin, 1997).

Al die takke beskik oor inligtingsborde wat aktief deur die gemeenskap gebruik word. 'n Inligtingsbulletin word kwartaalliks opgestel en vanuit die verskillende takke versprei. Potensiële gebruikers word egter nie effektief bereik nie.

Uitstallings en publisiteitsveldtogte word op 'n gereelde grondslag gehou. Hierdie projekte word egter gewoonlik in en om die verskillende takke gesentreer.

6.2.1.8 Geletterdheidsbevordering en volwasse basiese onderrig

Shillinglaw (1981:68) identifiseer twee denkskole betreffende die rol van biblioteke in geletterdheidsbevordering.

Die een skool is daarvan oortuig dat geletterdheid 'n vaardigheid is wat gespesialiseerde opleiding en baie moeite verg, en dat die openbare biblioteek op sy inligtingverskaffings- en kultuurverrykingsdoelwit behoort te konsentreer. Die openbare biblioteek beskik nie oor die hulpbronne en vaardighede om geletterdheidsklasse geslaagd aan te bied nie. Hierdie skool redeneer verder dat die verwerwing van basiese geletterdheidsvaardighede min tot geen impak op die gebruik van die openbare biblioteek het nie en dat geen versekering bestaan dat sodanige individue enigsins die openbare biblioteek sal gebruik nie.

Die tweede skool redeneer egter dat die openbare biblioteek 'n diensorganisasie is wat in die behoeftes van die gemeenskap moet voorsien. Dit is in ooreenstemming met die uitreikingsdiensbenadering, terwyl bogenoemde benadering meer

uitbreiding-georiënteerd is. Ongeletterdheid is 'n sosiale aangeleentheid en die openbare biblioteek word gesien as 'n instansie met waardevolle bronne, opgeleide en toegewyde personeel en die nodige fasiliteite om geletterdheidsklasse aan te bied, te fasiliteer en te ondersteun.

Mabomba (1990:14) is 'n sterk ondersteuner van die aktiewe rol wat alle tipes biblioteke in geletterdheidsbevordering kan speel, hoewel hy die rol van ondersteuner en fasiliteerder eerder as aanbieder aanbeveel.

Die volgende programme en aktiwiteite kan volgens Barnes (1994:97) ter ondersteuning van geletterdheidsbevordering aangebied word:

- * Die openbare biblioteek kan fisiese fasiliteite beskikbaar stel waar sodanige klasse aangebied word. Voordele hieraan verbonde is dat die openbare biblioteek gewoonlik sentraal geleë is en studente met redelik min moeite daarheen kan reis; dit kan bydra tot die afbreek van die gemeenskap se negatiewe persepsie van die openbare biblioteek as instelling; onmiddellike toegang tot leesmateriaal is moontlik en biblioteekgebruik kan van meet af aangemoedig word;
- * Indien die openbare biblioteek nie oor die nodige fasiliteite beskik om geletterdheidsklasse op die perseel moontlik te maak nie, kan 'n gewoon verwysingsdiens gelewer word. Dit vereis dat die inligtingwerker op hoogte is van alle geletterdheidsopleiding wat in die omgewing aangebied word.

Wanneer geletterdheidsklasse egter self aangebied word, moet deeglike marknavorsing gedoen word alvorens pakkette aangekoop word. Die inligtingwerker se geloofwaardigheid kan onmeetbare skade lei indien pakkette wat nie goeie resultate lewer nie, gebruik word.

Barnes (1994:98) waarsku verder dat potensiële geletterdheidsverwerwers baie hoë verwagtings van sodanige opleiding koester. Verwagtings wissel van die verwagting

om 'n beter salaris te verdien tot bevorderings in hulle werksplekke. Dit is van belang dat die student dus verstaan dat geletterdheid sekere geleenthede kan bied wat voorheen nie moontlik was nie, maar dat sy lewe nie oornag drasties sal verander nie.

Die Randfonteinse Openbare Biblioteek verwys reeds studente na instansies wat geletterdheidsopleiding aanbied. Fasiliteite waar sodanige opleiding kan geskied, is ook toeganklik. Vrywilligers uit die gemeenskap het reeds aangedui dat hulle in die aanbied van geletterdheidsopleiding belangstel. Opleidingspakkette word verder deur die provinsiale biblioteekdiens beskikbaar gestel en kan ook uit plaaslike fondse verkry word.

6.2.1.9 Dienslewering aan volwasse nuutgeletterdes

Nuutgeletterdes is volgens Barnes (1994:101) daardie individue wat onlangs die basiese vaardigheid om te kan lees aangeleer het, maar wat nog nie vaardig genoeg is om tot selfontwikkeling deur een of ander vorm van studie te vorder nie. Hierdie individue is letterlik besig om die brug tussen ongeletterdheid en die verwerwing van nuwe vaardighede te kruis.

Volgens Mabomba (1990:15) verloor 18% nuutgeletterdes hulle nuutverworwe kennis in 'n omgewing waar geen toepaslike leesmateriaal beskikbaar is nie. Barnes (1994:101) is van mening dat nuutgeletterdes op die volgende maniere gehelp kan word:

- * Verskaffing van relevante leesmateriaal om die nuutgeletterde in staat te stel om sy nuutverworwe kennis instand te hou. Die nuutgeletterde het dieselfde of soortgelyke behoeftes as ander volwassenes, hoewel sy inligtingsbehoefte op 'n eenvoudige en ondubbelsinnige wyse in 'n onbedreigde atmosfeer beskikbaar gestel moet word;

Die openbare biblioteek moet 'n algemene bewustheid en gebruik van oorbruggingsmateriaal aanmoedig. Bayley (in Barnes, 1994:102) meld die volgende:

“Every barrier to the use of the collections must be removed.

Every incentive to their use must be developed”;

- * Die openbare biblioteek moet organiseerders van geletterdheidsklasse aanmoedig om werksinkels aan te bied om skryf- en syfervaardighede te ontwikkel. Studente moet aangemoedig word om hulle eie ervarings op te teken en dit, op 'n informele wyse gebind, aan ander lesers beskikbaar te stel om sodoende die misterie uit die gedrukte woord te haal.

Die Randfonteinse Openbare Biblioteek verskaf leesmateriaal aan nuutgeletterdes in 'n verskeidenheid inheemse tale. Georganiseerde oriënteringstoere word aangebied vir geletterdheidsstudente wat by die plaaslike mynhuise opleiding ontvang. Sodanige studente is almal as lede geregistreer en individuele aandag word aan hulle gegee wanneer hulle die openbare biblioteek besoek. Hoewel hierdie leesstof op 'n spesiale rak uitgestal is, is dit nie so geplaas dat die nuutgeletterde in sy soektog voor ander lesers verneder word nie. Twee depots is ook onlangs by die mynhuise gestig sodat die leesstof ook aan nuwe lesers beskikbaar gestel word.

6.2.1.10 Bevordering van skool-, lees- en leergereedheid

Volgens die 1991-sensusopname is 35% van die totale swart bevolking in Suid-Afrika onder die ouderdom van 14. In die lig van die vinnige bevolkingsaanwas kan daar verwag word dat hierdie syfer reeds toegeneem het en steeds sal toeneem.

Kinders is die volgende generasie volwassenes en deur geletterdheid, boeke en biblioteke binne hulle bereik te stel, kan 'n groot impak op die persepsie van die toekoms gemaak word. Dit is van wesenlike belang dat kinders 'n liefde vir lees en

waardering vir boeke sal aanleer tewyl hulle jonk is. Min swart agtergeblewe kinders het toegang tot boeke en biblioteke en die openbare biblioteek het dus 'n belangrike en uitdagende rol in die verband te speel (Barnes, 1994:103).

Indien daar nie deur die openbare biblioteek in die behoeftes van kinders voorsien word nie, sal biblioteekdienste in Suid-Afrika nie in die toekoms floreer nie. Volgens Olën (1994:103) kom die grootste persentasie druipele onder swart leerlinge aan die einde van hulle eerste skooljaar voor. Hierdie tendens is kommerwekkend en hierdie kinders kan sonder die regte leiding die ongeletterde van die toekoms word. Hoewel dit nie binne die bestek van die openbare biblioteek se verantwoordelikheid of magte is om hierdie probleem hok te slaan nie, kan 'n rol gespeel word om die leesgewoonte te vestig en 'n bydrae ten opsigte van taalontwikkeling gelewer word. Swak taalontwikkeling is volgens Barnes (1994:103) as een van die oorsake van swak skoolprestasie en vroeë skoolverlating geïdentifiseer.

Om die laasgenoemde dus te verhoed is intensiewe aandag aan die groep noodsaaklik. Wanneer daar met volwasse ongeletterdes gewerk word, word daar volgens Töttemeyer (1983:5) slegs op die simptome van 'n probleem gekonsentreer, terwyl die oorsaak van die probleem eerder deur dienslewering aan kinders aangepak moet word. Een van die redes waarom volwasse geletterdheidsopleiding misluk, is juis omdat dit so moeilik is om die leesgewoonte te vestig onder volwasse mense wat nooit 'n boek- en leeskuilure gehad het nie. 'n Kind wat op die ouderdom van ses of sewe jaar aan boeke bekend gestel word, assosieer boeke met leer, feite, onderwysers, eksamens en die moeilikheidsgraad wat die leesvaardigheid behels. Indien die skool dus op 'n vroeë ouderdom verlaat word, is die kind ook geneig om boeke agterweë te laat (Töttemeyer, 1994:104).

Kinders met blootstelling aan pre-primêre onderwys is geneig om groter sukses op skool te behaal. Baie swart kinders kom egter uit 'n agtergeblewe omgewing waar blootstelling aan voorskoolse onderrig afwesig of baie swak is. Volgens Barnes (1994:104) is dit een van die groot oorsake van die krisis in die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel.

Openbare biblioteke is oor die algemeen bewus van die rol wat ten opsigte van voorskoolse kinders gespeel behoort te word, maar word gewoonlik deur 'n gebrek aan fondse en personeel verhoed om 'n wesentliche bydrae te lewer (Olën, 1994:104). Ten spyte hiervan behoort die openbare biblioteek egter die voorskoolse kind as 'n prioriteitsgroep te beskou en, in 'n poging om toekomstige ongeletterdheid te voorkom en 'n bydrae tot die algehele ontwikkeling van die kind te lewer, behoort elke moontlike poging aangewend te word om na die jong kinders in agtergeblewe gemeenskappe uit te reik. Volwassenes wat met hierdie kinders werk, behoort verder ook ingelig te word oor 'n aantal kinderversorgings- en opvoedingsaangeleenthede (Barnes, 1994:104).

Volgens Barnes (1994:105/108) hou uitreikingsprogramme vir die verbetering van opvoedkundige geleenthede vir jong kinders oneindige moontlikhede soos voorlesing, tradisionele storievertelling en ander aktiwiteite in.

Die belangrikheid van hardop lees vir jong kinders word dikwels in die literatuur beklemtoon. Kinders vir wie daar gereeld voorgelees word, leer om beter te lees en het minder probleme wanneer hulle die eerste keer skool toe gaan. Die leesgewoonte en liefde vir boeke word verder gedurende die vroegste lewensjare makliker aangeleer. Dit lei op sy beurt weer tot gereelde gebruik van biblioteke en die literatuur later in die lewe. In minderbevoorregte gemeenskappe is die ouers egter dikwels ongeletterd, min of geen boeke is in die huisverband beskikbaar nie,

mediasentra bestaan nie en, indien wel, is voorrade onvoldoende en ontoeganklik. Min waarde word gevolglik aan die leesaktiwiteit geheg en onkunde bestaan oor die voordele van lees. Met die oog op hierdie leemte, beveel Barnes (1994:106/108) die volgende aan:

- Daaglikse storie-ure vir verskillende ouderdomsgroepe (Poller, 1989: 30 & Barnes, 1994:107);
- Ter aanvulling van bogenoemde storie-ure behoort 'n uitreikingsaksie na ouers en dagsorgpersoneel ook van stapel gestuur te word om volwassenes by die storievertelling te betrek;
- Besoeke moet afgelê word by ander sosiale versamelingspunte soos klinieke, swembaddens, kerke en inkopiesentra waar die kind sowel as die volwassene deur die voorlesing bereik kan word;
- Dit is van belang dat boekelyste wat op die belangstellingsveld van spesifieke groepe van toepassing is, opgestel word;
- Storievertelling as alternatief vir voorlesing is veral in ontwikkelende gemeenskappe 'n alternatief wat in die openbare biblioteek oorweeg moet word. Tradisionele storievertellers vanuit verskillende kulture kan met dié doel uitgenooi word;
- Aanbied van stimulerende aktiwiteite, insluitende legkaartbou, opvoedkundige speelgoed en speletjies.

Volgens Trelease (1995:43) behoort kinders skool- en leesgereed te wees voordat hulle skool toe gaan. Hierdie verantwoordelikheid rus op die skouers van die volwassenes in die kind se lewe en hulle behoort bemagtig te word om die kind te stimuleer en van leergeleenthede te voorsien. Die organisasie *READ* publiseer 'n pamflet *Getting ready to read* wat met die oog hierop versprei kan word. Hierdie

inligting is ook op video beskikbaar en word *Ready to read* genoem. Laasgenoemde se waarde lê in die moontlikhede wat dit bied om veral ongeletterdes buite die openbare biblioteek te bereik en dit kan by betaalpunte, in banke, by klinieke en dies meer vertoon word.

Die Randfonteinse Openbare Biblioteek bied gereelde storie-ure aan wat met handaktiwiteite gekombineer word. Kleuterskole en dagsorgsentra word gereeld uitgenooi om sodanige voorlesings by te woon, met ander woorde onderwysers en dagmoeders word ook by die proses betrek. Die ouer word egter nie in dié verband oor die voordele van lees en boeke ingelig nie. Tradisionele storievertellers is by geleentheid na die openbare biblioteek genooi. Handaktiwiteite sluit 'n wye verskeidenheid kreatiewe aktiwiteite soos legkaartbou, plak en knip, verf, teken, maak van voorwerpe en dies meer in. Die Randfonteinse Openbare Biblioteek beskik oor een opvoedkundige rekenaarspeletjie.

6.2.2 Sekondêre funksies

Sekondêr tot die voorafgaande primêre openbare biblioteekfunksies en ter bevordering van die opvoedings-, inligtingsverskaffings-, ontwikkelings-, kulturele en ontspanningsdoelwit word die volgende funksies verrig:

6.2.2.1 Voorraadbou

Volgens Jansen van Rensburg (1997:97) hang die dienskwaliteit van die voorraadkwaliteit af. Suid-Afrikaanse biblioteke het ook onder die vorige politieke bedeling gebuk gegaan en is onder andere aan ondemokratiese stelsels gekenmerk (vergeelyk hoofstuk 3). Tipies van tradisionele apartheidsbiblioteke was daar voorheen nie geïntegreerde biblioteekstelsels wat in die hele gemeenskap se inligtingsbehoefte kon voorsien nie (Jansen van Rensburg, 1997:99).

Om die veranderende openbare biblioteekdoelstellings, soos in hoofstuk 5 uiteengesit, te bereik, word groot klemverskuiwings in biblioteekversamelings deur Jansen van Rensburg (1997:99) voorgestel. Nuwe maatstawwe moet dus ontwikkel word om bestaande en toekomstige versamelings te evalueer (Jansen van Rensburg, 1997:99).

Volgens Louw (1991:4) is dit egter ook van belang dat inligtingwerkers moet wegbeweeg van die wanopvatting dat dit slegs die swart Suid-Afrikaner is wat tydens die apartheidsera inligting ontbeer het. Daar is ook nie tydens die vorige politieke bedeling in alle blankes se inligtingsbehoefte voorsien nie. Geen Suid-Afrikaanse biblioteek het die skade wat deur die apartheidsera berokken is, vrygespring nie en voorrade dra juis die letsels van die ondemokratiese en konserwatiewe omgewing waarin dit ontwikkel is. Faktore soos sensuur, konserwatiewe aanskafriglyne, ontoereikende klassifikasiestelsels wat van oorsese rolmodelle oorgeneem is, en die gevolge van die kulturele boikot het die vrye vloei van inligting in Suid-Afrika belemmer. Die gevolg is onder andere volgens Louw (1991:4) 'n oningeligte samelewing wat nie op die toekoms voorbereid is nie en nie vir ons kollektiewe verlede begrip het nie. Suid-Afrikaanse biblioteke vorm deel van 'n verwronge kommunikasie- en inligtingsvloei wat alle sektore in die samelewing beïnvloed. Dit is van belang om post-apartheid-biblioteke en -voorrade te ontwikkel om sodoende die effektiewe vloei van inligting tussen alle sektore in die samelewing te bewerkstellig. Voorsiening behoort vir alle potensiële gebruikers gemaak te word, hetsy sodanige persone boek-, rekenaar- en filmongeleterd is (Louw, 1991:5).

Die Randfonteinse Oorgangsraad het vir die 1997/8 finansiële jaar 'n bedrag van R30 225,00 vir die bou van die voorraad voorsien (Prinsloo, 1997:15). Die Gautengse Provinsiale Biblioteek- en Inligtingsdiens het egter vir dieselfde

finansiële jaar 'n aanvullende bedrag van R268 532,00 vir voorraad voorsien (Cloete, 1997:2/3). Die meerderheid van die voorraad word dus deur die Gautengse Provinsiale Diens voorsien, hoewel voorraadkeuring deur die plaaslike Randfonteinse personeel self gedoen word. Ander funksies soos bestellings, aanwinst, ontsluiting en fisiese voorbereiding word egter deur die provinsiale diens verrig. Voorrade wat uit die plaaslike begroting aangeskaf word, word uiteraard volledig deur die plaaslike personeel geadministreer (Martin, 1997).

6.2.2.2 Voorraadbou volgens HOP-beginsels

Die ses basiese beginsels van die HOP kan volgens Jansen van Rensburg (1997:100/104) as moontlike kriteria vir voorraadbou en -verandering dien en word vervolgens bespreek.

- * **Beginsel een: geïntegreerdheid en deurlopendheid**

Voorraadbou behoort op deurlopende demokratiese ontwikkeling oor 'n lang tydperk gemik te word. Rekening moet gehou word met nuwe ontwikkeling in die gemeenskap en voorraadbepanning dienooreenkomstig gedoen word.

Multimedia en elektroniese inligting word ook toenemend belangrik en voorsiening sal in biblioteekversamelings gemaak moet word. Die Randfonteinse Openbare Biblioteek beskik reeds oor die rekenaarapparatuur en -programmatuur om hierdie tipe inligting beskikbaar te stel. CD ROM- en Internet-soektogte word teen relatiewe lae tariewe vir gebruikers gedoen (Martin, 1997).

Biblioteekversamelings behoort verder ook genoegsame inligting oor die HOP as sodanig te bevat sodat die gemeenskap die sinvolheid daarin kan sien en die program kan bly ondersteun. Die openbare biblioteek kan by die opleiding van

stemgeregtigdes ook 'n belangrike rolspeler wees. Vandag se tieners is die stemgeregtigdes van die toekoms en die biblioteek- en inligtingsdiens behoort in sy versameling voorsiening te maak vir die beantwoording van vrae soos: “Wat is demokrasie? Hoe stem ek? Wat is die beleid van verskillende politieke partye?” Sodoende word inligting aan mense voorsien, wat hulle in staat stel om ingeligte besluite te neem, en kan die biblioteek- en inligtingsdiens sy reg op openbare fondse bewys (Jansen van Rensburg, 1997:100).

* **Beginsel twee: Mense as die belangrikste dryfveer**

Die openbare biblioteek is 'n diensorganisasie. Die gemeenskap behoort dus die belangrikste faktor by die samestelling van versamelings te wees. Gedurende die vorige politieke bedeling is versamelings op die behoeftes van die bevoorregete blanke gegrond. Versamelings is gevolglik eurosentries uit die perspektief van enkele blankes saamgestel. Versamelings behoort egter so saamgestel te word dat daar in alle gebruikers en potensiële gebruikers se behoeftes voorsien word. Hierby word nie slegs afrosentriese literatuur ingesluit nie, maar ook literatuur oor verskeie godsdienste en literatuur wat die perspektiewe van groepe in die samelewing, soos transvestiete en homoseksuele, weerspieël.

Voortdurende voorraadevaluering is verder van belang om sodoende te verseker dat inhoude vir die behoeftes van die totale gemeenskap gepas is, asook om te verseker dat inhoude nie juis tot die vervreemding van gebruikers bydra nie. Gebruikersaanvraag sowel as 'n deeglike gemeenskapskennis is hier van wesenlike belang. Die verskaffing van ontspanningslektuur (vergelyk hoofstuk 5) is nie meer die belangrikste doelwit van die openbare biblioteek nie, en gemeenskapsprofiel behoort gereeld geëvalueer te word om in werklike behoeftes te voorsien. Voorsiening behoort byvoorbeeld vir afstandsonder-

rigstudente se akademiese behoeftes gemaak te word en skoolsillabusse met toepaslike literatuur aangevul te word. Die opheffing van onderwys en opleiding is, soos in hoofstuk 5 bespreek, 'n primêre funksie van die HOP (Jansen van Rensburg, 1997:101).

Statistiese gegewens toon dat behoefte aan sodanige materiaal wel in Randfontein bestaan (vgl. afdeling 4.3.4). Die Technikon SA lewer 'n voorraaduitruildiens aan die Randfonteinse Openbare Biblioteek en daar word wel bevredigend in studente verbonde aan sodanige instansie se inligtingsbehoefte voorsien. Daarbenewens word daar verder deur aankope uit plaaslike en provinsiale fondse in akademiese inligtingsbehoefte voorsien (Martin, 1997).

* Beginsel drie: Bevordering van vrede en stabiliteit

Gebrek aan inligting lei tot onkunde en gevolglike onsekerheid en vrees. Laasgenoemde lei weer tot spanning en konflik. Die Suid-Afrikaanse misdaadsyfers, rassekonflik en ekonomiese onstabiliteit is problematies en vrede en stabiliteit is nie kenmerkend van die algemene Suid-Afrikaanse samelewing nie. Gemeenskappe streef na vrede en rustigheid en die openbare biblioteek kan die nodige inligting voorsien om hierdie gemoedstoestand te bevorder (Jansen van Rensburg, 1997:101).

Tuynsma (1995:4) is van mening dat 'n groot deel van die gemeenskap van die Westerse voorkoms bewus is, maar nie van Westerse standaarde nie. Dieselfde beginsel geld vir mense wat van die Afrika-voorkoms bewus is, maar nie van Afrika-standaarde nie. Dit lei uiteraard volgens Jansen van Rensburg tot kommunikasiegapings en misverstande wat vrede en stabiliteit bedreig. Biblioteekversamelings kan voorrade so aanvul dat die enkulturasiedoelwit

bevorder word en mense met verskillende kulturele verwysingsraamwerke versoen word. Individue kan verder deur middel van die verskaffing van gemeenskapsinligting voorsien word van die nodige kennis en kontakte om misdaad hok te slaan en ekonomies onafhanklik te word (Jansen van Rensburg, 1997:101).

* **Beginsel vier: Aanmoediging van nasiebou**

Nasiebou is 'n bewustelike sowel as onbewustelike proses. Patriotisme word deur nasionale prestasies soos byvoorbeeld die ontvangs van die Nobelprys deur ons landsleiers, die wapperende Suid-Afrikaanse vlag by die Olimpiese spele en deelname aan internasionale sportsoorte bevorder. Sodanige gebeurtenisse dra by tot 'n kollektiewe bewussyn en gemeenskapsbiblioteke behoort daarna te streef om hierdie emosies te versterk deur versamelings so te keur dat gemeenskaplike belange daarin weerspieël word.

Dit is egter ook van belang dat Suid-Afrika sy multi-kulturele karakter behou. As die diversiteit van die Suid-Afrikaanse kultuur onderdruk word, sal dit lei tot 'n vals indruk van eenheid wat waarskynlik nie sal standhou nie. Raakpunte moet aangegryp word, maar daar moet terselfdertyd vir die voortgesette ontwikkeling van unieke kulture ruimte gelaat word.

Vorraadkeurders moet seker maak dat boeke wat kulture beskryf, 'n sensitiewe benadering volg en nie stereotipeer nie. Mondelinge tradisies moet ook op 'n wyse bewaar en beskikbaar gestel word (Jansen van Rensburg, 1997:102/103).

Die afleiding word gemaak dat die openbare biblioteek se kulturele en enkulturele doelwit die HOP-beginsel van nasiebou ondersteun.

* **Beginsel vyf: Infrastruktuur vir basiese behoeftes**

Die voorsiening van inligting met die oog op die voorsiening in basiese behoeftes is vir die openbare biblioteek 'n groot uitdaging. Sommige mense het 'n behoefte aan hoogs gespesialiseerde inligting, terwyl ander merendeels fisiologiese behoeftes het en nie geletterd is nie. Biblioteekversamelings behoort dus voorsiening te maak vir verskeie inligtingsbehoeftevlakke, insluitende grafiese en oudiovisuele materiaal vir ongeletterdes en gevorderde elektroniese inligtingsbronne vir die ernstiger leser wat nie noodwendig tot spesiale en akademiese biblioteke toegang het nie. Alle mense het 'n behoefte om hulle omgewing te ken en te verstaan en hulle lewenskwaliteit sodoende te verbeter. Die openbare biblioteek kan 'n infrastruktuur skep waarin mense noodsaaklike inligting oor hulle basiese behoeftes kan kry. 'n Voorvereiste vir sukses is egter die bemarking en bekendstelling van sodanige inligtingsmoontlikhede (Jansen van Rensburg, 1997:103).

* **Beginsel ses: Voortgesette demokratisering**

Die samestelling van die voorraad darf nie langer volgens geskiedkundige outokratiese prosedures te geskied nie en een of twee mense behoort nie vir die breë gemeenskap te besluit wat geles mag word nie. Metodes moet gevind word om gemeenskappe by die keuringsproses te betrek om sodoende te bepaal wat die gemeenskap graag wil lees. Keuringskomitees word met die oog hierop aanbeveel en sodanige komitees behoort verteenwoordigend van die hele gemeenskap te wees.

Die openbare biblioteek se prosedures, aktiwiteite en motiverings moet voortdurend deursigtig en toeganklik wees sodat gemeenskappe eienaarskap van die diens kan ervaar. Deur bogenoemde proses word die openbare biblioteek 'n

vennoot en instrument vir demokrasie (Jansen van Rensburg, 1997:103/104).

Die keuringsprosedure van die Randfonteinse Openbare Biblioteek is inderdaad aangepas om insette van die gemeenskap toe te laat. Provinsiale keuringsprosedures is gedurende 1996 aangepas om enige belanghebbende toe te laat om voorrade vir 'n spesifieke gemeenskapsbehoefte te keur. Keuringskomitees as sodanig bestaan egter nie in Randfontein nie. Voorraad word wel deur 'n paneel inligtingwerkers gekeur en nie slegs deur een persoon nie.

6.2.2.3 Analise van leemtes, keuring- en aanskaffingsfunksies

Die aanskaffingsfunksie as newefunksie van die voorraadboufunksie bestaan uit 'n proses van die identifisering van leemtes in die versameling, keuring van geskikte en relevante materiaal volgens geïdentifiseerde behoeftes, die bestellingsfunksie, intekening op tydskrifte en reekse, aanvaarding van skenkings en ander gratis publikasies asook ruiloorreënkomste (Henning en Van Vuren; 1993:43).

Die Randfonteinse Openbare Biblioteek verkry voorrade volgens al bogenoemde metodes. Analise van leemtes vereis 'n deeglike kennis van gemeenskapsbehoefte deur middel van opnames onder aktiewe en potensiële gebruikers. Hierdie funksie word as gevolg van beperkte menslike hulpbronne nie optimaal verrig nie. Voorraadkeuring word gedoen van provinsiale en selfvoorsiene voorrade. Aangesien die Gautengse Provinsiale Biblioteek- en Inligtingsdiens die grootste deel van die voorraad aan Randfontein voorsien, is die aanskaffingsfunksie 'n baie klein funksie wat bevredigend verrig word (Martin, 1997).

6.2.2.4 Prosesseringsfunksie

Die prosesseringsfunksie sluit die aanwins-, fisiese versorgings- en ontsluitingsfunksie by Randfontein in en dit word uiteraard as sekondêre funksie ook verrig, alhoewel die provinsiale biblioteekdiens as grootste verskaffer van voorrade die grootste prosesseringsrol vertolk.

6.2.2.5 Bewaringsfunksie

Die bewaringsfunksie bestaan uit berging, uitdunning en restourering as newefunksies.

Bewaring word volgens Henning en Van Vuren (1993:50) met die oog op die beskikbaarstelling van materiaal en die inligting daarin aan gebruikers gedoen.

Bewaring van materiaal geskied om die kulturele erfenis van die mens wat daarin vervat is, vir die hedendaagse en toekomstige geslagte beskikbaar te hou.

Dit is van belang dat die openbare biblioteek 'n doeltreffende versameling van relevante materiaal sal bewaar en instandhou. Indien dit nie so gedoen word nie, kan die openbare biblioteek nie aan die geïdentifiseerde behoeftes beantwoord nie en sal belangstelling in die diens kwyn (Henning & Van Vuren, 1993:50). By Randfontein word daarna gestreef om wel 'n doeltreffende versameling op te bou om in sy gemeenskap se behoeftes te voorsien en lesers se belangstelling aan te wakker.

6.2.2.6 Bergingsfunksie

Berging impliseer die geordende plasing van materiaal op rakke, in kabinette, op rekenaar, ens. Inligtingsherwinning kan nie suksesvol geskied as materiaal nie doeltreffend gerangskik word nie. Die versameling behoort so georden te wees dat materiaal maklik gevind en maksimaal benut kan word.

As 'n biblioteek oor verskeie takke beskik, lei dit maklik tot ondoeltreffende berging

en inligtingsverskaffing. Duplisering vind dikwels plaas en gebruikers het nie altyd toegang tot 'n bron wat in die groter versameling beskikbaar is nie (Henning & Van Vuren, 1993:51).

Die Randfonteinse Openbare Biblioteekversameling is gedentraliseer (vgl. afdeling 4.4.1). Duplisering vind uiteraard plaas, hoewel die beginsel van brondeling nagestreef word. Aangesien die voorraad gerekenariseer is, is dit maklik om 'n bron vinnig op te spoor en per koerier te stuur na die tak waar dit verlang word. Betreklik min voorraad in verhouding tot die grootte van die gemeenskap word egter geberg as gevolg van die klein en onfunksionele geboue waarin die meeste van die biblioteek- en inligtingsdienste gesetel is (Martin, 1997).

6.2.2.7 Uitdunning

Voordat die voorraad uitgedun kan word, moet voorraadevaluering aan die hand van sekere kriteria gedoen word. Sodanige evaluering maak dit nie net moontlik om leemtes te identifiseer nie, maar ook om oortollige, stukkende en irrelevante voorraad uit te dun (Henning en van Vuren, 1993:57).

Vorraadevaluering en -uitdunning vind op gereelde grondslag by die Randfonteinse Openbare Biblioteek plaas (Martin, 1997).

6.2.2.8 Restourering

Hierdie subfunksie van bewaring is noodsaaklik om die versameling in 'n goeie toestand te hou en dit behels die herstel van beskadigde materiaal vir blywende gebruik deur huidige en toekomstige gebruikers (Henning & Van Vuren, 1993:53). Herstel, restourasie en herbind van boeke is 'n duur proses en biblioteke het oor die algemeen beperkte fondse hiervoor (Henning & Van Vuren, 1993 : 90).

6.2.2.9 Besikbaarstelling

Die beskikbaarstellingsfunksie bestaan uit die uitleen of sirkulasiefunksie, inligtingsherwinning en -verskaffing en leserleiding (sien ook afdeling 6.2.1) (Henning & Van Vuren, 1993:94).

* Uitleenfunksie

Die uitleenafdeling stel biblioteekmateriaal vir uitleen aan gebruikers beskikbaar. Die uitleenstelsel is omvangryk, want daar moet van alle uitleentranskasies en agterstallige materiaal rekord gehou word. Inligting oor geregistreerde biblioteekgebruikers moet ook bygewerk word en voorsiening moet gemaak word om uitgeleende materiaal vir ander gebruikers te reserveer. Items wat gerestoureer word of om ander redes nie op die rak is nie, moet geïdentifiseer word, materiaal moet op rakke terugbesorg word en statistieke van biblioteekgebruik moet gehou word.

Die ideale uitleenstelsel bied 'n volledige, maar relatief goedkoop, kontrole oor biblioteekmateriaal, is nie gekompliseerd nie en moet vinnig en doeltreffend wees. Hierdie funksie kan met 'n hand- of rekenaarstelsel verrig word (Henning & Van Vuren, 1993:5).

Die Randfonteinse Openbare Biblioteek en vier takke verrig die uitleenfunksie volgens bogenoemde kriteria met behulp van 'n handstelsel, aangesien alle funksies nog nie gerekenariseer is nie. Vyf biblioteke word deur slegs 13 personeellede beman. Dit impliseer 'n gemiddeld van slegs 2,6 persone per biblioteek, hoewel diensure en personeel by kleiner takke verminder is (vgl. afdeling 4.4.3). Die uitleenfunksie is die mees sigbare funksie in 'n biblioteek en kan uiteraard nie afgeskeep word nie. Aangesien ander funksies, soos reeds

bespreek, ook verrig moet word, word daar op geen gegewe tydstip meer as twee persone afgestaan om die totale uitleenfunksie te behartig nie. Dit lei tot stadige dienslewering, gefrustreerde gebruikers, boeke wat nie weer op rakke teruggeplaas word nie en voorraad wat om voormelde rede nie herwinbaar is nie (Martin, 1997).

* **Verskaffing van ontspanningsleesstof**

Die eietydse samelewing plaas binne beroepsverband groot druk op die individu en daarom ervaar hy 'n sterk behoefte aan spanningsontlading. Ontspanningslees bly steeds binne die Westerse samelewing een van die maniere waarop die individu tydelik aan die spanningsvolle werklikheid kan ontvlug (Geyer, 1994:68).

Die ontspanningsfunksie het sedert vroeg in die twintigste eeu veral besondere aandag geniet en die funksie het mettertyd so prominent geword dat die openbare biblioteek tans in die ontwikkelde samelewing verkeerdelik as ontspannings- eerder as opvoedkundige instelling beskou word. Ontspanningslektuur maak gevolglik in die meeste openbare biblioteke wat in tradisionele blanke gebiede geleë is, 'n groot deel van versamelings uit. Die uitreiking van ontspanningsleesstof maak verder by die meeste openbare biblioteke die grootste deel van jaarlikse uitreikings uit, wat onder andere daarop dui dat 'n werklike behoefte aan die tipe leesstof bestaan.

Volgens Geyer (1994:70) moet daar in ag geneem word dat 'n groot deel van informele onderwys en ontwikkeling in die moderne samelewing juis deur lees van verbeeldingslektuur plaasvind en sy is van mening dat die ontspanningsfunksie in werklikheid die opvoedingsfunksie ondersteun.

Wanneer daar na die sirkulasiesyfers van die Randfonteinse Openbare Biblioteek

gekyk word (vergelyk bylae 2: tabel 18), is dit duidelik dat daar ook in hierdie gemeenskap 'n behoefte aan ontspanningsleesstof bestaan. Geen nuwe voorraad word egter uit plaaslike owerheidsfondse aangekoop nie, maar wel deur skenkings en die provinsiale diens aangevul.

* **Leserleiding**

Volgens Lohann (in Gautengse Provinsiale Administrasie, 1991:93) is leesleiding primêr 'n opvoedkundige proses en tegniek wat deur 'n individu verrig word op grond van sy kennis en bevoegdheid om 'n gebruiker te help om die leesstof te kies wat vir sy bepaalde behoeftes die geskikste is. Spesiale aandag moet aan kinders geskenk word, want die meeste kinders moet in die hedendaagse mededingende wêreld gelei of selfs verlei word na die wêreld wat deur die boek vir hulle oopgemaak kan word. Die goeie leesleier behoort volgens Lohann (1991:95) oor die volgende eienskappe te beskik:

- Uitgebreide mensekennis en -insig en 'n vermoë om goeie menseverhoudings te bevorder;
- Uitgebreide leeservaring. As 'n leesleier nie die produk wat hy aanbeveel, ken nie, sal min vertrouwe in sy aanbevelings gevestig kan word;
- Begrip van leesstof en vermoë om inhoud te evalueer. Die boodskap wat deur die skrywer gekommunikeer wil word, moet deur die leesleier verstaan en na die regte persoon oorgedra word. Dit impliseer kennis van die bron sowel as die leser;
- Vermoë om deur middel van gesprek-/onderhoudsvoering spesifieke en dikwels vae behoeftes te identifiseer. Dit sluit ook fyn waarneming van nie-verbale kommunikasie in.

Leserleiding by die Randfonteinse Openbare Biblioteek word gedoen in soverre

dit die verduideliking van prosedures, rangskikkingsmetodes en uitleg van geboue aan alle nuwe lede behels. Naslaanonderhoude word gevoer en bykomende hulpmiddels in die vorm van uitstallings en spesiale rakke met voorgeskrewe en aanbevole boeke word beskikbaar gestel. Boeklyste vir studente word saamgestel.

Die beskikbare personeel (vgl. afdeling 4.4.3) beskik nie oor die nodige kennis van kulturele diversiteit, inheemse tale en boekinhoud nie. Onderhoude met al die personeel het verder getoon dat slegs een uit 13 personeellede aktiewe lesers is.

6.3 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is die funksies ondersoek wat in die Randfonteinse Openbare Biblioteek verrig word. Hierdie funksies, wat in primêre en sekondêre funksies verdeel is, word almal met die oog op die bereiking van geïdentifiseerde doelwitte verrig (vgl. hoofstuk 5). Barnes (1994:1/195) het reeds in haar navorsing bewys dat uitreikingsdienste, as primêre openbare biblioteekfunksie, 'n wesenlike rol in die ontwikkeling van agtergeblewe gemeenskappe kan speel. Die Randfonteinse Openbare Biblioteek verrig nie slegs die primêre funksies ter bevordering van die ontwikkelingsdoelstelling nie, maar verrig ook die sekondêre funksie ter bevordering van ander gestelde doelwitte. Bevindings en toepassings word vervolgens in hoofstuk 7 gemaak.

HOOFSTUK 7

BEVINDINGS EN AANBEVELINGS

In die lig van die literatuurondersoek en onderhoudsvoering wat onderneem is, word die volgende afleidings gemaak:

- Openbare biblioteke, die Randfonteinse Openbare Biblioteek ingesluit, is nie deur die Suid-Afrikaanse beleid van afsonderlike ontwikkeling onaangeraak gelaat nie. In hoofstuk 2 is bevind dat min moeite in die verlede gedoen is om biblioteekdienste in tradisionele swart en kleurlingwoongebiede te vestig en 'n hoofsaaklik elitistiese diens is aan blankes gelever. Die geskiedenis van die Randfonteinse Openbare Biblioteek is getrou aan die Suid-Afrikaanse apartheidsgeskiedenis. Die Randfonteinse Openbare Biblioteek was ook, soos Ferguson (Ferguson in Walker, 1993:62) bevind het, "*a symbol of the white man's superiority*", aangesien die swarte in Randfontein nie eers toegelaat is om blankes se boeke te kom omruil nie (vgl. afdeling 2.3.3). Sover dit 'n biblioteekdiens vir swartes in Randfontein aangaan, het die destydse stadsraad dit gedurende 1956-1959 nie eers oorweeg om 'n biblioteekdiens vir swartes in te stel nie. Die sportorganiseerder, Kepadisa, wat hom vir die instel van biblioteekgeriewe vir die swart gemeenskap in Randfontein beywer het, is nie slegs verhoed nie; trouens, hy is oor sy ongevraagde inisiatief berispe. Eers in 1962 het die destydse Stadsraad van Randfontein besluit om goedkeuring te verleen dat 'n biblioteek in Mohlakeng gestig kan word. Die destydse Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens het egter in daardie stadium nog nie 'n ondersteuningsdiens aan swart biblioteke gelever nie en die voorraad is deur skenkings gebou nadat dit deur 'n nie-biblioteekkundige blanke as geskikte leesstof vir die swarte gekeur is (vgl. afdeling 2.4.4). 'n Biblioteekdiens vir kleurlinge is, na navrae vanuit die kleurlinggemeenskap, eers gedurende 1978 in die Toekomsrus-kleurlingwoongebied

geopen (vgl. afdeling 2.4.3).

- Uit die Suid-Afrikaanse geskiedenis en geskiedenis van openbare biblioteekdienslewering blyk dit dat die beleid van afsonderlike ontwikkeling 'n duidelike invloed op provinsiale sowel as openbare biblioteekdienslewering gehad het. Die strewe van swartes sowel as kleurlinge na opvoeding en beter geleentede is opvallend en daar is juis met hierdie navorsing gepoog om te bepaal of die huidige biblioteekdiens, ongeag sy apartheidsgeskiedenis, 'n bydrae tot die HOP kan lewer.
- Baie veranderings het op politieke sowel as op die gebied van openbare biblioteekdienslewering plaasgevind en baie uitdagings ten opsigte van diensaanpassings ter wille van ontwikkeling is nodig. In hoofstuk 2 is bevind dat, sedert die eerste demokratiese Suid-Afrikaanse verkiesing in April 1994, verskeie veranderings plaasgevind het wat 'n invloed op die doelwitte van die regering sowel as openbare biblioteke uitgeoefen het. 'n Chronologiese beskrywing van geskiedkundige gebeure in hoofstuk 3 beklemtoon die vinnige pas waarteen verandering plaasgevind het, asook die veranderde benadering ten opsigte van dienslewering, teikengroepe en eenheid in die professie. Zaaiman (1989:10) se navorsing wat onderneem is om die biblioteke se rol in die bevordering van sosiale, ekonomiese en politieke ontwikkeling in Suid-Afrika te ondersoek, het bewys dat inligtingwerkers aktief by agtergeblewe gemeenskappe en hulle behoeftes betrokke moet wees ten einde 'n relevante inligtingdiens te kan lewer. Verteenwoordigers vanuit agtergeblewe gemeenskappe was ten tye van Zaaiman (1989:10) se navorsing van mening dat openbare biblioteke nie as verskaffers van inligting bejeën word nie, dat die inhoud van openbare biblioteke bo die gemiddelde vlak van sodanige gemeenskappe se belangstelling lê en dat inligtingwerkers nie opgelei is om tipiese ontwikkelingsinligting te verwerk en te versprei nie. Zaaiman (1989:11) het verder gevind dat openbare biblioteke eers deur ander ontwikkelingsagente aanvaar sal word

wanneer eersgenoemde instansie homself as waardevol en onmisbaar in dié verband bewys het. Politieke neutraliteit word deurgaans deur Zaaiman (1989:15) aanbeveel en nege vereistes is gestel vir die ideale openbare biblioteek wat tot gemeenskapsontwikkeling wil toetree (vgl. afdeling 3.2). Zaaiman het dus reeds gedurende 1988 moontlike oplossings vir hedendaagse probleme geïdentifiseer, maar dit blyk uit Walker (1993:59) se navorsing dat "... *some of those ideals have become realities while others have not*", aangesien die meeste openbare biblioteke bloot na die afskaffing van die Wet op Aparte Geriewe, 1953 (Wet 44 van 1953), in 1990 hulle deure vir alle bevolkingsgroepe oopgestel het, maar nie werklik Zaaiman se ontwikkelingsriglyne geïmplementeer het nie. Zaaiman se navorsing het egter 'n nuwe bewustheid van die openbare biblioteek se verantwoordelikheid ten opsigte van ontwikkeling geïnisieer en verskeie bewegings is terselfertyd aan die gang gesit. Tydens die NEPI in 1992 is verskeie beleidsalternatiewe vir onderwys ondersoek en is bevind dat dat Suid-Afrikaanse biblioteekmodel baie met die Anglo-Amerikaanse biblioteekmodel ooreenstem en is daar as deel van die NEPI-verslag aanbeveel dat die openbare biblioteek se ontspanningsrol afgeskaal behoort te word, dat hulpbronne voortdurend herverdeel en prioriteite geherorganiseer moet word. Om geletterdheidsvlakke te verbeter en instand te hou, is verder aanbeveel dat ongelyke verdeling van biblioteekgeriewe in veral nie-stedelike gebiede dringend aandag moet geniet (NECC, 1992:29). Die TRANSLIS-beweging in 1993 het daarin geslaag om alle inligtingwerkers, insluitende diegene wat nie aan formele organisasies behoort het nie, by beleidsformulering te betrek (vgl. afdeling 3.4). Die behoeftes van die openbare biblioteek is egter grotendeels in die TRANSLIS-beleidsdokument ontken en in 1994 is die COLIS-forum deur die destydse Transvaalse Provinsiale Biblioteek- en Museumdiens gestig om 'n beleidsdokument vir openbare biblioteke op te stel (vgl. bylae 1). Implementeringsriglyne het egter in hierdie

beleidsdokument ontbreek en dit is nie in die praktyk in openbare biblioteke toegepas nie (Weyers, 1998). Nadat die nuwe regering op 29 April 1994 aan bewind gekom het en sy HOP-dokument as nasionale beleid aanvaar is, is die LISDESA-konferensie gedurende 1995 gehou in 'n poging om die biblioteek- en inligtingsberoep te mobiliseer om ter bevordering van die HOP-doelstellings saam te werk. Inligtingwerkers het na vore gekom met innoverende idees en 'n duidelike beeld van watter rol biblioteek- en inligtingsdienste in ontwikkeling kan vervul (Walker, 1998:3), hoewel dit ten tye van hierdie navorsing blyk dat konferensiereferate nooit gepubliseer en/of geïmplementeer is nie (Weyers, 1998). 'n Voortvloei uit die LISDESA-konferensie was egter die ontbinding van SAIBI en die stigting van die nuwe biblioteekvereniging, LIASA, ten einde een demokraties verkose liggaam te hê waarin alle inligtingwerkers verteenwoordig word (vgl. afdelings 3.8 en 3.9).

- In hoofstuk 3 is kortliks na die ontwikkeling van bronnesentrums en gemeenskapsbiblioteke verwys, terwyl die aard van gemeenskapsbiblioteke in hoofstuk 5 bespreek is. Openbare biblioteke het volgens Stilwell (1991:115) nie daarin geslaag om parallel met die res van die samelewing te ontwikkel en te groei nie en die gevolg was dat 'n alternatiewe inligtingsdiens onder veral die swartes in Suid-Afrika ontstaan het.

Tans is daar die neiging om openbare biblioteke na gemeenskapsbiblioteke te herdoop sonder besinning oor die inherente verandering wat so 'n naamsverandering vereis. Die Randfonteinse Openbare Biblioteek kan dus nie slegs 'n blote naamsverandering (vgl. afdeling 3.11) ondergaan nie, maar doelwitte en aksieplanne, gegrond op die bestaande gemeenskapsbiblioteekmodel, sal aangepas en verander moet word sodat die biblioteek 'n ware gemeenskapsbiblioteek is wat deur die mense vir die mense ontwikkel is (Stilwell, 1991:103).

- In hoofstuk 4 is ondersoek ingestel na die Randfonteinse demografiese gegewens en is

gevind dat die meerderheid inwoners (72%) van die Randfonteinse Landdrosdistrik anderskleurig (swartes, kleurlinge en Asiërs) is en dus ook na aanleiding van die Suid-Afrikaanse apartheidsgeskiedenis as 'n tipiese agtergeblewe gemeenskap beskryf kan word. Uit die bevolkingsverspreiding volgens ouderdomme, soos vervat in bylae 2: tabelle 2-5, is gevind dat die bevolking in veral die twee tradisionele apartheidswoongebiede, Toekomsrus en Mohlakeng, relatief jonk is (jonger as 44 jaar) en 'n toekomstige hoë bevolkingsgroei tempo verwag word (Plan Africa, 1997:17). Grondwerk vir die toekomstige aanbieding van biblioteekdienste vir kinders behoort dus reeds nou gedoen te word.

- In afdeling 4.3.4 (vgl. bylae 2: tabel 6) is opvoedkundige instansies geëvalueer en is gevind dat, in die geval van Randfonteinse sekondêre skole, 25 643 boeke aan 7 892 leerlinge (3,25 boeke per leerling) in mediasentra beskikbaar is. Aan 13 966 Randfonteinse primêre skoolleerlinge is 50 258 boeke (3,6 boeke per leerling) in mediasentra beskikbaar. Pre-primêre skole het geen mediasentra nie en maak hoofsaaklik van die Randfonteinse Openbare Biblioteekdiens gebruik. Hoewel dit uit die voorafgaande verhouding van onderskeidelik 3,25 boeke per sekondêre leerling en 3,6 boeke per primêre leerling blyk dat leerlinge geredelike toegang tot boeke in mediasentra het, is dit nie 'n realistiese afleiding nie. Leerlinge in tradisionele blanke skole wat in die dorpsgebied Randfontein geleë is, het in sommige gevalle tot 13 boeke per kind in voorraad, terwyl skole geleë in Mohlakeng, Toekomsrus en die landelike gebiede in menige gevalle geen boeke en/of mediasentra het nie. Herverdeling van voorraad deur die Departement van Onderwys word aanbeveel, terwyl die openbare biblioteek die verantwoordelikheid vir die stigting van depots of bloklenings aan behoeftige skole behoort te aanvaar.
- 'n Totaal van ten minste 14 depots sal gestig moet word en 'n totaal van ten minste 10 428

tot 15 642 boeke (twee tot drie boeke per kind) sal bykomend tot die bestaande Randfonteinse Openbare Biblioteekvoorraad aangeskaf moet word ten einde die kinders vanuit die agtergeblewe gebiede die nodige toegang tot biblioteekmateriaal te bied. Die afleiding word gemaak dat dit 'n koste- sowel as arbeidsintensiewe proses sal wees en samewerking met die Departement van Onderwys word aanbeveel ten einde gesamentlik 'n bydrae tot die opheffing van onderwys in Randfontein te lewer.

- Die taalverspreidingstatistieke in afdeling 4.3.5 (vgl. bylae 2: tabel 10) toon dat die grootste persentasie inwoners in die Randfonteinse Landdrostdistrik Afrikaanssprekend (35,8%) is, terwyl Tswanasprekendes (29,8%) die tweede meeste is. Blankes, wat hoofsaaklik deur die drie biblioteke in Randfontein, Randgate en Kocksoord bedien word, en kleurlinge wat hoofsaaklik deur die Toekomsrus-takbiblioteek bedien word, is oorwegend Afrikaanssprekend. Huistaal alleen bepaal nie gebruikspatrone nie, hoewel sirkulasiesyfers (vgl. bylae 2: tabel 18) toon dat Afrikaanse verhalende lektuur die grootste maandelikse omset toon (9 768 items per maand). Die gemeenskap toon dus 'n gevestigde behoefte aan ontspanningslektuur in veral Afrikaans. Ten einde 'n diens vir die mense deur die mense te lewer behoort hierdie funksie dus nie in hierdie stadium afgeskaal te word nie.
- In afdeling 4.4.1 (vgl. bylae 2: tabelle 11&12) is gevind dat die takbiblioteek wat in Mohlakeng, die tradisionele swart woonbuurt van Randfontein geleë is, onderbenut word (slegs 4,0% van die totale bevolking in die bedieningsgebied). Die afleiding word gemaak dat ook die Randfonteinse swart gemeenskap soos wat Barnes (1994:134) bevind het, nie oor 'n leeskuil besik nie en dat dit onder andere aan swak fasiliteite, gebrekkige toegang tot of 'n totale afwesigheid van boeke/inligtingsbronne toegeskryf kan word. Die Westerse biblioteekmodel behoort, soos bewys is deur verskeie navorsers, gedeïnstusionaliseer te word voordat agtergeblewe gemeenskappe die nodige vertrouwe in

sodanige biblioteke as inligtingverskaffers sal weerspieël (Zaaiman, 1989:1989; Swart, 1990:24; Fairer-Wessels & Machet, 1993:101; Barnes, 1994:4; Mostert & Vermeulen, 1998:11).

- In afdeling 4.4.2 (vgl. bylae 2: tabel 13) is ondersoek na openbare biblioteekstandaarde in vergelyking met die plaaslike omstandighede in Randfontein ingestel. Die afleiding word gemaak dat die Vriendskapstuiste-depot en die takbiblioteke in Kocksoord, Randgate en Mohlakeng volgens provinsiale standaardriglyne vir die hoeveelheid mense in die betrokke bedieningsgebiede te klein is. Die dienspunte in Randfontein sowel as Toekomsrus val volgens vloeroppervlakte binne die provinsiale riglyne, hoewel die Randfonteinse biblioteek as hoofbiblioteek aangewend word en in die praktyk meer mense as slegs diegene in die onmiddellike bedieningsgebied bedien en die meeste administratiewe funksies ook hier verrig word. Die Toekomsrus-takbiblioteek is volgens gemelde standaarde die enigste biblioteek in Randfontein wat ontwerp en gebou is om aan die eise van die Toekomsrus-bedieningsgebied te voldoen. Wat betref die getal items wat per geregistreerde lid beskikbaar is, blyk dit egter dat alle dienspunte, uitsluitende die Vriendskapstuiste-depot, boekevoorrade het wat goed met die voorgeskrewe riglyne vergelyk (vgl. ook afdeling 4.4.6). In die praktyk het dit tot gevolg dat al die nie-standaard dienspunte (Randfontein, Kocksoord, Randgate en Mohlakeng) oorvol is en min tot geen ruimte vir aktiwiteite soos uitbreidingsprogramme, studies, naslaan en administrasie beskikbaar het. Fondse vir die bou van funksionele geboue is nie tans beskikbaar nie en daar behoort alternatiewe ruimte vir die doeleindes van studies geïdentifiseer te word eerder as wat noodsaaklike inligtingsbronne ter wille van ruimte verminder word (Martin, 1997). Uitreikingsdienste (vgl. afdeling 6.2.1) kan volgens Martin (in Barnes, 1994:4) suksesvol gebruik word om die tradisionele Westerse openbare biblioteekmodel te deïnstusionaliseer en sodanige dienste hoef nie

noodwendig in biblioteekgeboue self aangebied te word nie.

- In afdeling 4.4.3 is gevind dat inligtingwerkers in Randfontein grotendeels nie oor professionele kwalifikasies beskik nie. Martin (in Stilwell, 1991:104) beveel egter aan dat, ten einde 'n suksesvolle gemeenskapsbiblioteekdiens te lewer, afhanklikheid van professionele kwalifikasies afgeskaal moet word (vgl. afdeling 5.3), en die aanname word gemaak dat die bestaande inligtingwerkers met die regte oriëntasie ten opsigte van die gemeenskapsdienslewering wel voldoende is.
- 'n Dringende behoefte aan uitgebreide studiefasiliteite is in afdeling 4.4.4 geïdentifiseer en dit word weer eens aanbeveel dat alternatiewe lokale soos skoolsale, die stadsaal en gemeenskapsale vir studiedoeleindes ingerig word en vrywilligers soos studente en onderwysers aangewend word om toesig te hou (vgl. afdeling 5.9.2) (De Bruyn, 1997:24). 'n Gemiddelde hoeveelheid van 573 gemeenskapsinligtingnavrae word deur die onderskeie dienspunte in Randfontein hanteer. Stilwell (1991:106) het die aard van gemeenskapsbiblioteke ondersoek (vgl. afdeling 5.3) en gevind dat die tipiese gemeenskapsbiblioteek meer as bloot 'n adviesdiens aan gemeenskappe lewer. Baie klem word op die verduideliking van inligting gelê en gebruikers word nie slegs verwys nie; trouens, afsprake word vir die inligtingbehoefte gemaak en opgevolg om te bepaal of daar in behoeftes voorsien is al dan nie. Die afleiding word gemaak dat hierdie tipe gemeenskapsbiblioteekbenadering ten opsigte van gemeenskapsinligtingverskaffing in Randfontein gevolg behoort te word ten einde 'n opheffingsrol te speel en in die ware behoeftes van die gemeenskap te voorsien.
- Openbare biblioteke het 'n ontwikkelingsdoelwit wat met die HOP versoenbaar is en die Randfonteinse Openbare Biblioteek behoort hierdie doelwit na te streef. 'n Ontleding van openbare biblioteekdoelwitte is in hoofstuk 5 gedoen en dit is uitgewys dat openbare biblioteke 'n wesenlike rol in die ontwikkeling van gemeenskappe kan en behoort te

speel. Die belangrikheid van vrye vloei van inligting (ANC, 1994:134) sowel as die mens se reg op inligting (ANC, 1994:41; 113/114; 125; 130/131) word verskeie kere in die HOP-dokument beklemtoon. Openbare biblioteke, soos gemeenskapsbiblioteke, se primêre doel is die beskikbaarstelling van inligting en die uitdaging lê volgens Lor (1994:134) daarin om ongepubliseerde en soms informele inligtingsbronne te ontsluit wat die samelewing nodig het om aan demokratiese prosesse in Suid-Afrika deel te neem. Inligting wat versamel en beskikbaar gestel word, verskil in die tipiese gemeenskapsbiblioteek van die inligting wat in openbare biblioteke gehuisves word (vgl. afdeling 5.3). Daar word aanbeveel dat die Randfonteinse Openbare Biblioteek van die beskikbaarstelling van hoofsaaklik boekmateriaal moet wegbeweeg en dat meer op die tipiese gemeenskapsbiblioteekmateriaal, soos koerantknipsels, pamlette en brosjures, en die gemeenskapinligtingverskaffingsdiens gekonsentreer word (Coleman in Stilwell, 1991:100). Groter gemeenskapsbetrokkenheid word aanbeveel ten einde die inligtingsverskaffingsdoelwit in die lig van die HOP te bereik.

- Die openbare biblioteek het ongeag die klemverskuiwing in doelwitte (vgl. afdeling 5.2) steeds ontspannings- en kultuurverrykingsdoelwitte. Die kultuurverrykingsdoelwit impliseer dat die openbare biblioteek 'n sentrum vir kultuuraktiwiteite is en as verskaffer van kultuurverrykende materiaal funksioneer, maar ook enkulturasie bevorder. Die enkulturatiewe doelwit word nagestreef met die spesifieke doel voor oë om die Randfonteinse gemeenskap oor die kulturele diversiteit van die Suid-Afrikaanse samelewing in te lig en sodoende begrip en verdraagsaamheid tussen verskillende kultuurgroepe te bewerkstellig. Daar word aanbeveel dat voorraad dienooreenkomstig gekeur en aangeskaf word en dat geselsforums deur vrywilligers uit die plaaslike Randfonteinse gemeenskap gefasiliteer word.
- Verskeie funksies word verrig ten einde die doelwitte soos geïdentifiseer in hoofstuk 5 te

bereik. In hoofstuk 6 is gevind dat primêre funksies ter bevordering van die HOP-doelwitte verrig word en deur sekondêre funksies aangevul word. In die lig van die doelwitte, soos gestel in die HOP, word die afleiding gemaak dat uitreikingsprogramme eerder as gewone uitbreidingsdienste deur die Randfonteinse Openbare Biblioteek gelewer moet word (vgl. afdeling 6.2.1). Die Randfonteinse Openbare Biblioteek kan deur relevante, goed beplande uitreikingsprogramme help om die ontwikkelingsdoelwit te bereik. Barnes (1994:138) het aangetoon dat bestaande biblioteek- en inligtingsdienste meer relevant vir veral agtergeblewe gemeenskappe gemaak moet word. Relevante uitreikingsdienste kan 'n wesenlike rol in die uitwissing van agterstande speel en 'n rol in ontwikkeling van agtergeblewe gemeenskappe vervul. Die doel van uitreikingsprogramme is om in basiese inligtingsbehoefte van gemeenskappe te voorsien. Sodanige behoeftes wissel van onderrigbehoefte tot 'n basiese behoefte aan onder andere gesondheidsorg en die Randfonteinse Openbare Biblioteek kan daarin voorsien deur op die regte tyd volgens die regte metode relevante inligting te verskaf om sodoende die individu te help om sy eie probleme op te los (Barnes, 1994:72). Daar word aanbeveel dat die 'regte metode' in die geval van die Randfonteinse Openbare Biblioteek op die gemeenskapsbiblioteekbenadering ten opsigte van inligtingverskaffing gegrond word (vgl. afdeling 5.3) (Stilwell, 1991:102).

- Die Randfonteinse Openbare Biblioteek kan, ongeag sy beperkings soos in hoofstuk 4 gevind is, deur middel van die ondersteuning van vrywilligers en ander organisasies wel 'n wesenlike bydrae tot die HOP lewer. Die Randfonteinse Openbare Biblioteek verrig inderdaad reeds 'n verskeidenheid funksies wat die HOP ondersteun. Barnes (1994:139) het bevind dat, hoewel uitreikingsprogramme baie uitdagings en ontwikkelingsmoontlikhede bied, min openbare biblioteke oor die hulpbronne beskik om sodanige programme optimaal en tot bevrediging van gemeenskapbehoefte aan te bied. Barnes (1994:139)

beveel egter aan dat samewerking bevorder moet word met organisasies wat ook by agtergeblewe gemeenskappe betrokke is. Dit is 'n aspek wat deur die Randfonteinse Openbare Biblioteek geïmplementeer kan word.

- Die bevrediging van die onderrigbehoefte is volgens Barnes (1994:90) 'n uitreikingsdiens en sy het gevind dat veral swart kinders 'n onversadigde honger na onderwys en opleiding het. Baie swart kinders en volwassenes word reeds by die Randfonteinse Openbare Biblioteek met formele onderwysprojekte gehelp en sodanige hulp wissel van die lewering van kommentaar op geskrewe projekte tot die beskikbaarstelling van 'n woordverwerker vir die tik van verslae en skooltake (vgl. afdeling 6.2.1). In die lig van die gebrekkige personeelinfrastruktuur (vgl. afdeling 4.4.3) word aanbeveel dat vrywilligers genader word om 'n ondersteuningsdiens aan leerlinge te lewer en dat 'n samewerkingsooreenkoms met die Departement van Onderwys gesluit word ten einde depots by skole te open en ook onderwysers by die aktiwiteite van die Randfonteinse Openbare Biblioteek te betrek om sodoende gesamentlik die onderrig van kinders as verantwoordelikheid te aanvaar.
- Onderrig in studiemetodes behoort ook by die Randfonteinse Openbare Biblioteek gedoen te word ten einde hoë driuipsyfers onder leerlinge te verlaag. Daar word aanbeveel dat die organisasies, *Education Support Project* en die *Education Information Centre* (Barnes, 1994:93), genader word om onderrig in studiemetodes plaaslik aan te bied of dat onderrigmateriaal by genoemde organisasies aangekoop word. Daar word aanbeveel dat koste deur studente self gedra word of dat organisasies met 'n winsoogmerk as alternatief genader word om sodanige onderrigprojekte te finansier.
- Ontwrigting van die normale verloop van skoolure het dikwels tot gevolg dat skoolsillabusse nie deurgewerk word nie (vgl. afdeling 6.2.1). Onbevoegde onderwysers, groot klasse, swak fasiliteite en min/geen handboeke nie, dra dikwels by tot die feit dat

leerlinge nie skoolvakke begryp nie (Barnes, 1994:94). Ter bereiking van die opvoedings- en ontwikkelingsdoelwitte van die HOP sowel as die openbare biblioteek word aanbeveel dat die Randfonteinse Openbare Biblioteek studieverrykingsklasse, soortgelyk aan die *NICRO Study Centre* in Soweto, deur middel van die samewerking van eksterne organisasies en afgetrede onderwysers fasiliteer.

- Skoolleerlinge word nie gedurende skooljare op die beroepslewe voorberei nie. Om verantwoordelike besluite oor die toekoms te kan neem word kennis verlang van moontlike beroepe, geleenthede in verskillende rigtings, beskikbare beurse en hoe om daarom aansoek te doen, hoe om toelating tot universiteite en ander tersiêre inrigtings te verkry en hoe om tot die arbeidsmark toe te tree. Hierdie tipe inligting word volgens Barnes (1994:94) nie geredelik in skole bekend gemaak nie en daar is ook gevind dat leerlinge vanuit agtergeblewe gemeenskappe in Randfontein inderdaad nie tot mediasentra toegang het nie. Baie organisasies, soos die *Education Information Centre* en die *Education Support Project*, spesialiseer in die veld van beroepsvoorligting en daar word aanbeveel dat sodanige organisasies genader word om by die Randfonteinse Openbare Biblioteek inligtingsessies te hou. As deel van gemeenskapinligtingverskaffingsdiens kan leerlinge ook na sodanige organisasies verwys word. Wanneer voorraad vir die Randfonteinse Openbare Biblioteek aangeskaf word, behoort sorg gedra te word dat die versameling oor beroepsvoorligting omvattend is en bygewerk gehou word.
- Die geletterdheidsvlak in Randfontein is laag. Dit blyk uit die statistiese gegewens oor onderwyspeile van die verskillende bevolkingsgroepe in Randfontein (vgl. afdeling 4.3.3 & bylae 2: tabel 6) dat slegs die helfte (50,9%) van die totale gemeenskap enigszins sekondêre onderwys geniet het. Blywende geletterdheid word volgens die Gautengse Provinsiale Biblioteekdiens (1994:12) eers aan die einde van die sekondêre onderwysfase verwerf. Die grootste getal onopgeleide en funksioneel ongeletterde mense blyk weer

eens uit die agtergeblewe gemeenskappe te kom. Barnes (1994:97) beveel aan dat fisiese fasiliteite vir die aanbod van geletterdheidsklasse beskikbaar gestel word of, as alternatief, dat potensiële studente verwys word na ander organisasies wat sodanige opleiding aanbied. Indien vrywilligers by die aanbieding van geletterdheidsklasse betrek kan word, kan geletterdheidsklasse wel by die Randfonteinse Openbare Biblioteek aangebied word en sal daar 'n groter betrokkenheid in die lig van die HOP se tweede sleutelprogram, naamlik die ontwikkeling van menslike hulpbronne, wees (vgl. afdelings 3.6.4 & 5.10.2).

- Nuutgeletterdes het blootstelling aan toepaslike leesmateriaal nodig om hulle nuutverworwe leesvaardigheid te behou en te ontwikkel (Mabomba, 1990:15). Die Randfonteinse Openbare Biblioteek lewer wel 'n uitgebreide diens aan nuutgeletterdes, hoewel daar aanbeveel word dat die organiseerders van geletterdheidsklasse in Randfontein aangemoedig word om hulle studente se skryf- en syfervaardighede te ontwikkel soos deur Barnes (1994:97) aanbeveel word (vgl. afdeling 6.2.1).
- Die Randfonteinse Openbare Biblioteek voorsien op verskeie maniere en vlakke in die inligtingsbehoefte van gemeenskappe. Agtergeblewe gemeenskappe se inligtingsbehoefte stel volgens Fairer-Wessels (1990:289); Geyer (1994:68) en Mostert en Vermeulen (1998:14) nuwe eise aan die openbare biblioteek. Die wyse waarop elke biblioteek 'n gemeenskapsinligtingdiens lewer, word deur faktore soos beskikbare fondse, tyd en fasiliteite bepaal. Fairer-Wessels (1990:292) beveel aan dat vrywillige werkers soos belangstellende onderwysers gewerf word om met funksies soos hulpverlening met skooltake, redigeerwerk, hou van uitstallings, die opstel van inligtingsbulletins en die verskaffing van professionele bystand behulpsaam te wees. Die afleiding word gemaak dat vrywilligers ook suksesvol vir hierdie doel in Randfontein gewerf kan word.
- Indien 'n leeskuiluur onder die Suid-Afrikaanse jeug gevestig word, sal slaagsyfers

verhoog en die ongeletterdheidsprobleem geleidelik uitgewis kan word. Volgens Olën (Barnes, 1994:103) kom die grootste persentasie druipelelinge onder swart leerlinge aan die einde van hulle eerste jaar op skool voor. Hierdie kinders kan sonder die nodige leiding en onderrig die ongeletterdes van die toekoms word.

- Trelease (1995:44) het gevind dat kinders skool- en leesgereed moet wees voordat hulle skool toe gaan. Hierdie verantwoordelikheid is dié van volwassenes in die lewe van die kind en daar word aanbeveel dat 'n uitreikaksie na volwassenes in Randfontein van stapel gestuur word. Die ouers van kleuters is dikwels self ongeletterd en hulle besef gevolglik nie die waarde van boeke en lees nie. Daar word aanbeveel dat ouers en ook personeel van dagsorgsentra en kleuterskole aktief by voorlesings, tradisionele storievertelling en opvoedkundige aktiwiteite betrek word. Die organisasie *READ* publiseer 'n pamflet en video *Getting ready to read* wat by Randfonteinse versamelpunte, soos betaalpunte, banke, klinieke en kerke, versprei en vertoon kan word.
- Agtergeblewe gemeenskappe se inligtingsbehoefte verskil van die inligtingsbehoefte van die tradisionele blanke en voorraad behoort dienooreenkomstig gekeur en aangeskaf te word. Daar word aanbeveel dat deurlopende en verteenwoordigende behoefte-analises in Randfontein gedoen word ten einde alle mense se basiese reg tot inligting te respekteer en sodoende 'n diens vir die mense deur die mense te lewer (Jansen van Rensburg, 1997:101). Daar word ter bevordering van die demokratisering van die staat en die samelewing aanbeveel dat 'n verteenwoordigende keuringskomitee verkies word wat verseker dat die Randfonteinse Openbare Biblioteekvoorraad gemeenskapsbehoefte weerspieël.
- Die Randfonteinse Openbare Biblioteekvoorraad is in vergelyking met die grootte van die gemeenskap onvoldoende en die uitbreiding van dienspunte, hetsy deur meer dienspunte in die vorm van takbiblioteke, mobiele biblioteke en/of groter funksionele geboue in die

plek van huidige klein en onfunksionele geboue, word aanbeveel (vgl. afdelings 4.4.2). In die afwesigheid van finansiële en menslike hulpbronne word voortdurende rotasie van voorraad tussen takke en die provinsiale biblioteekdiens as alternatief aanbeveel ten einde 'n relevante versameling tot die beskikking van die gemeenskap te stel.

- Die uitleenfunksie as een van die sekondêre funksies wat ondersteunend tot die primêre funksies verrig word, is omvangryk en ook die eerste plek waar die gebruiker met die gemeenskap kontak maak. As gevolg van die personeelinfrastruktuur (vgl. afdeling 4.4.3) is daar nie altyd genoeg inligtingwerkers aan diens om kwaliteit individuele aandag aan gebruikers te skenk nie. Daar word aanbeveel dat vrywillige werkers vanuit die Randfonteinse gemeenskap gewerf word sodat 'n aktiewe gemeenskapsbetrokkenheid, soos wat Stilwell (1991:102) aanbeveel, verkry kan word.
- Gevestigde gebruikspatrone het bewys dat veral die Randfonteinse gemeenskap 'n behoefte aan ontspanningslektuur het (vgl. afdeling 4.4.6). Volgens Geyer (1994:70) word die opvoedingsfunksie deur die ontspanningsfunksie ondersteun, aangesien informele onderwys en ontwikkeling juis deur lees van verbeeldingslektuur geskied. Fondse om optimaal in die behoefte aan ontspanningsleesstof in Randfontein te voorsien, is baie beperk. Aangesien gemeenskappe vir die meeste vorms van ontspanning betaal, word daar aanbeveel dat 'n basiese heffing op alle verhalende lektuur ingestel word ten einde 'n beter versameling ontspanningsleesstof beskikbaar te stel.
- Gebrekkige leserleiding word by die Randfonteinse Openbare Biblioteek verskaf. Die huidige inligtingwerkers is self nie aktiewe lesers nie en die afleiding word gemaak dat gebruikers min tot geen leiding by die keuse van leesstof ontvang nie. Die meeste inligtingwerkers in Randfontein is blankes en geeneen is enige swart inheemse taal magtig nie. Die aanname word gemaak dat die leser van anderstalige boeke meestal daarop aangewese is om homself te help. Daar word aanbeveel dat die Randfonteinse

inligtingwerkers kursusse oor kulturele diversiteit en basiese taalvaardighede deurloop en dat hulle aangemoedig word om self te lees. Verder word aanbeveel dat daar in die toekoms kandidate vanuit verskillende kulture en taalagtergronde vir aanstelling oorweeg word (vgl. afdeling 6.2.2).

Na afhandeling van die navorsing word die stelling gemaak dat die Randfonteinse Openbare Biblioteek 'n bydrae tot die verwesenliking van die HOP kan lewer indien bostaande aanbevelings ter aanvulling van huidige dienste geïmplementeer word. Die voortbestaan van die Randfonteinse Openbare Biblioteek; trouens, dié van alle openbare biblioteke in Suid-Afrika, is daarvan afhanklik dat hulle hulle dienste en programme aanpas om in die behoeftes van hulle gemeenskappe en dié van die land in sy geheel te voorsien.

BYLAE 1

COLIS POLICY DOCUMENT

1. Preamble

Community Library Information Services (COLIS) is an integral and valuable part of society, providing a source of information and knowledge for all. The purpose of COLIS is to provide society with access to educational, informational, cultural and recreational documents and resources, either in general, or for specific users. Collectively, the full range of COLIS in a country must provide equally for all people, regardless of gender, race, creed, age, language, education, ability or financial status.

2. Mission

COLIS intends to act as an agent for development by providing a library and information service to all people in their need for life-long learning, cultural expression and recreation.

3. Principles

The principles listed below are in no order of priority :

3.1 Access

Basic library services should be provided free of charge to all. Services should be open to all individuals and groups within the norms of public order. The location and design of service points should be planned according to demographic and transport considerations, as well as the needs of special groups such as physically disabled persons and those living in rural and remote areas.

3.2 Relevance

Encouraging life-long learning by the provision of library material covering all branches of knowledge in accordance with the needs of the entire community.

3.3 Community participation

Members of the community served by each COLIS should participate constructively through negotiated agreement between local COLIS institutions and the community.

3.4 Equity

Every effort should be made to bring about a physical distribution of facilities and services and upgrading of facilities and services, where needed, in such a way that the needs of all communities are served in an enquirable manner. It should be accepted that, in redressing historic imbalances, specific funds should be earmarked for the construction of COLIS.

3.5 Networking

By their very nature, community libraries cannot be self-sufficient or operate in isolation from the LIS sector. Appropriate mechanisms to facilitate and promote the sharing of resources and expertise between all libraries should be supported. Care should be taken to share valuable research so that there will not be unnecessary and costly duplication.

COLIS should promote the free flow of information through a LIS inter-library loans system.

3.6 Co-operation

LIS are a link in a chain of community services that complement each other and should be enabled to liaise and co-operate fully with other community services. Efficient linkages need to be established.

In the interest of rationalisation and cost-effectiveness, co-operative ventures with strong community involvement in formal, non-formal and informal learning centres should be established, where feasible.

3.7 Service orientation

COLIS are service organisations. All informational, educational, cultural and recreational needs of society and of particular communities must be addressed on a continuous basis.

4. POLICY

4.1 Legislation

Appropriate enabling legislation must be promulgated at all levels.

4.2 Governance

LIS should be represented at all levels of government, viz. local, provincial and national. COLIS, being community-based, should in each and every case be consulted at local level before policy decisions are made.

Local level:

COLIS must be established and function in accordance with the laid-down principles of COLIS.

Libraries not making use of the provincial COLIS department can continue to operate autonomously within the local authority structures.

User committees representing civil society should be established to advise and assist community librarians with the rendering of services.

Provincial level:

A forum of democratically elected representatives of community libraries should be established to guide and assist each provincial COLIS department.

A COLIS department must be established in each province. Such a department could render all or some of its services to COLIS at local level, including metropolitan, urban and rural areas, by contractual agreement.

National level :

The Education Ministry should be responsible for the national LIS system, including COLIS.

A LIS council, including proportional representatives from COLIS, should be established for COLIS to advise on COLIS matters.

4.3 Training

COLIS will be responsible for training, setting of standards, resource development, community-based research and the promotion and support for the eradication of illiteracy. The sharing of resources should be achieved by a network of co-operation within COLIS specifically but also within LIS generally.

4.4 Funding

All tiers of government need to allocate resources to fund COLIS and so ensure reconstruction.

At least 3,5 per cent of the Education and/or Culture budgets of all tiers of government should be allocated for COLIS.

BYLAE 2

TABEL 1

BEVOLKINGSAMESTELLING

M=MANLIK	V=VROULIK	BLANKES	KLEURLINGE	ASIËRS	SWARTES	TOTAAL
Bootha-hoewes:	Totaal	263	3	-	189	455
	Manlik	133	2	-	105	240
	Vroulik	130	1	-	84	215
Culemborgpark:	Totaal	1 769	10	-	165	1 944
	M	891	2	-	30	923
	V	878	8	-	135	1 021
Elandsvlei-hoewes:	Totaal	202	13	-	141	356
	M	106	4	-	82	192
	V	96	9	-	59	164
Finsbury:	Totaal	1 902	17	-	167	2 086
	M	980	3	-	37	1 020
	V	922	14	-	130	1 066
Greenhills:	Totaal	6 322	26	2	899	7 249
	M	3 178	7	-	272	3 457
	V	3 144	19	2	627	3 792
Hectorton:	Totaal	86	-	-	18	104
	M	53	-	-	7	60
	V	33	-	-	11	44
Helikon Park:	Totaal	2 793	8	-	383	3 184
	M	1 375	1	-	93	1 469
	V	1 418	7	-	290	1 715
Hillside:	Totaal	1 049	84	-	698	1 831
	M	535	41	-	391	967
	V	514	43	-	307	864
Homelake:	Totaal	2 293	8	1	348	2 650
	M	1 131	3	-	112	1 246
	V	1 162	5	1	236	1 404
Kocksoord:	Totaal	460	2	-	28	490
	M	230	-	-	13	243
	V	230	2	-	15	247
Loumarina:	Totaal	308	18	2	192	520
	M	160	8	1	108	277
	V	148	10	1	84	243
Middelvlei:	Totaal	584	61	-	328	973
	M	305	30	-	188	523
	V	279	31	-	140	450
Mohlakeng:	Totaal	16	48	10	34 477	34 551
	M	8	20	6	17 620	17 654
	V	8	28	4	16 857	16 897

		BLANKES	KLEURLINGE	ASIËRS	SWARTES	TOTAAL
Ooster-hoewes:	Totaal	122	5	-	69	196
	M	62	2	-	38	102
	V	60	3	-	31	94
Pelzvale-hoewes:	Totaal	306	17	-	258	581
	M	160	9	-	152	321
	V	146	8	-	106	260
Randfontein:	Totaal	1 598	7	1	169	1 775
	M	765	1	-	53	819
	V	833	6	1	116	956
Hostelle:	Totaal	1 168	61	8	9 951	11 188
	M	544	29	6	7 012	7 591
	V	624	32	2	2 939	3 597
Suid-hoewes:	Totaal	210	12	-	129	351
	M	105	7	-	67	179
	V	105	5	-	62	172
Randgate:	Totaal	2 831	24	-	372	3 227
	M	1 400	8	-	139	1 547
	V	1 431	16	-	233	1 680
Randpoort:	Totaal	296	1	-	12	309
	M	143	-	-	4	147
	V	153	1	-	8	162
Tenacres:	Totaal	509	22	-	205	736
	M	256	10	-	116	382
	V	253	12	-	89	354
Toekomsrus:	Totaal	26	10 075	51	510	10 662
	M	14	4 888	16	250	5 168
	V	12	5 187	35	260	5 494
Townlands:	Totaal	45	-	-	62	107
	M	23	-	-	36	59
	V	22	-	-	26	48
West-Porges:	Totaal	371	5	-	52	428
	M	201	4	-	17	222
	V	170	1	-	35	206
Westergloor:	Totaal	588	4	-	33	625
	M	284	-	-	6	290
	V	304	4	-	27	335
Wheatlands:	Totaal	550	19	-	432	1 001
	M	286	11	-	257	554
	V	264	8	-	175	447
Wilbotsdal:	Totaal	278	10	2	244	534
	M	160	5	1	144	310
	V	118	5	1	100	224
TOTAAL:	Totaal	26 945	10 560	77	50 531	88 113
	M	13 488	5 095	30	27 349	45 962
	V	13 457	5 465	47	23 182	42 151

BYLAE 2**TABEL 2****BEVOLKINGSVERSPREIDING VOLGENS OUDERDOM****BLANKES**

	--1-9	10-14	15-19	20-34	35-54	55+	TOTAAL
Bootha-hoewes	43	23	22	49	71	55	263
Culemborgpark	348	157	128	537	474	125	1 769
Elandsvlei-hoewes	25	23	29	28	73	24	202
Finsbury	456	157	148	611	420	110	1 902
Greenhills	1 041	509	537	1 616	1 855	764	6 322
Hectorton	13	6	11	24	22	10	86
Helikonpark	587	280	230	680	820	196	2 793
Hillside	190	80	109	219	313	138	1 049
Homelake	311	185	241	494	568	494	2 293
Kocksoord	103	39	38	137	103	40	460
Loumarina	51	31	21	67	96	42	308
Middelvlei	96	44	53	139	161	91	584
Mohlakeng	2	-	2	3	7	2	16
Ooster-hoewes	24	10	13	24	32	19	122
Pelzvale	45	45	34	54	95	33	306
Randfontein	205	93	131	377	382	410	1 598
Hostelle	90	52	77	232	240	477	1 168
Suid-hoewes	43	20	10	53	60	24	210
Randgate	429	241	257	720	691	493	2 831
Randpoort	45	23	10	109	49	60	296
Staatsdorp	22	8	15	39	50	69	203
Ten Acres	77	40	43	108	148	93	509
Toekomsrus	3	2	2	6	10	3	23
Townlands	3	6	6	11	14	5	45
West-Porges	21	45	82	46	89	88	371
Westergloor	104	58	69	145	143	69	588
Wheatlands	73	63	46	92	181	95	550
Wilbotsdal	38	16	19	86	80	39	278
TOTAAL	4 488	2 256	2 383	6 706	7 247	4 068	27 148

BYLAE 2**TABEL 3****BEVOLKINGSVERSPREIDING VOLGENS OUDERDOM****KLEURLINGE**

	--1-9	10-14	15-19	20-34	35-54	55+	TOTAAL
Bootha-hoewes	-	-	-	3	-	-	3
Culemborgpark	1	1	-	5	2	1	10
Elandsvlei-hoewes	2	3	3	-	4	1	13
Finsbury	1	1	-	6	8	1	17
Greenhills	3	-	2	12	8	1	26
Hectorton	-	-	-	-	-	-	-
Helikonpark	-	-	1	2	5	-	8
Hillside	23	4	4	31	16	6	84
Homelake	-	-	1	2	5	-	8
Kocksoord	-	-	-	1	1	-	2
Loumarina	1	-	3	5	6	3	18
Middelvlei	15	6	1	23	15	1	61
Mohlakeng	6	-	3	21	12	6	48
Ooster-hoewes	-	1	1	2	-	1	5
Pelzvale	2	1	2	4	6	2	17
Randfontein	-	-	-	4	2	1	7
Hostelle	6	4	8	17	22	4	61
Suid-hoewes	2	-	-	10	-	-	12
Randgate	2	-	3	8	9	2	24
Randpoort	-	-	-	1	-	-	1
Staatsdorp	-	-	-	-	-	-	-
Ten Acres	2	2	-	8	8	2	22
Toekomsrus	2 431	1 147	1 207	2 843	1 818	629	10 075
Townlands	-	-	-	-	-	-	-
West-Porges	-	-	-	3	2	-	5
Westergloor	-	-	-	-	3	1	4
Wheatlands	5	2	-	5	6	1	19
Wilbotsdal	3	-	-	3	3	1	10
TOTAAL	2 505	1 172	1 239	3 019	1 961	664	10 560

BYLAE 2

TABEL 4

BEVOLKINGSVERSPREIDING VOLGENS OUDERDOM

ASIËRS

	--1-9	10-14	15-19	20-34	35-54	55+	TOTAAL
Boothahoews	-	-	-	-	-	-	-
Culemborgpark	-	-	-	-	-	-	-
Elandsvlei-hoewes	-	-	-	-	-	-	-
Finsbury	-	-	-	-	-	-	-
Greenhills	-	-	-	2	-	-	2
Hectorton	-	-	-	-	-	-	-
Helikonpark	-	-	-	-	-	-	-
Hillside	-	-	-	-	-	-	-
Homelake	-	-	1	-	-	-	1
Kocksoord	-	-	-	-	-	-	-
Loumarina	-	-	-	-	2	-	2
Middelvlei	-	-	-	-	-	-	-
Mohlakeng	1	-	1	5	3	-	10
Ooster-hoewes	-	-	-	-	-	-	-
Pelzvale	-	-	-	-	-	-	-
Randfontein	-	-	-	-	1	-	1
Hostelle	2	-	-	2	2	2	8
Suid-hoewes	-	-	-	-	-	-	-
Randgate	-	-	-	-	-	-	-
Randpoort	-	-	-	-	-	-	-
Staatsdorp	-	-	-	-	-	-	-
Ten Acres	-	-	-	-	-	-	-
Toekomsrus	13	6	8	13	9	2	51
Townlands	-	-	-	-	-	-	-
West-Porges	-	-	-	-	-	-	-
Westergloor	-	-	-	-	-	-	-
Wheatlands	-	-	-	-	-	-	-
Wilbotsdal	-	-	-	1	-	1	2
TOTAAL	16	6	10	23	17	5	77

BYLAE 2

TABEL 5

BEVOLKINGSVERSPREIDING VOLGENS OUDERDOM

SWARTES

	--1-9	10-14	15-19	20-34	35-54	55+	TOTAAL
Bootha-hoewes	43	-	15	54	51	26	189
Culemborgpark	13	-	4	103	41	4	165
Elandsvlei-hoewes	28	8	1	51	45	8	141
Finsbury	10	-	8	99	46	4	167
Greenhills	49	9	22	449	322	48	899
Hectorton	-	-	1	9	8	-	18
Helikonpark	32	4	8	193	130	16	383
Hillside	135	40	43	245	183	52	698
Homelake	27	7	6	182	112	14	348
Kocksoord	1	-	2	19	4	2	28
Loumarina	22	9	20	74	55	12	192
Middelvlei	41	14	16	126	103	28	328
Mohlakeng	6 434	3 419	3 329	10 280	8 862	2 153	34 477
Ooster-hoewes	4	1	4	22	26	12	69
Pelzvale	49	7	18	103	65	16	258
Randfontein	12	2	5	75	70	5	169
Hostelle	753	367	366	2 821	3 191	2 452	9 950
Suid-hoewes	18	9	7	56	34	5	129
Randgate	40	2	19	206	96	9	372
Randpoort	-	-	2	6	4	-	12
Staatsdorp	-	-	-	2	4	-	6
Ten Acres	25	10	12	83	55	20	205
Toekomsrus	90	32	24	201	121	42	510
Townlands	9	5	2	24	20	2	62
West-Porges	2	-	2	20	18	10	52
Westergloor	2	-	2	21	8	-	33
Wheatlands	71	26	28	146	125	36	432
Wilbotsdal	33	8	11	88	87	17	244
TOTAAL	7 943	3 979	3 977	15 758	13 886	4 993	50 536

BYLAE 2**TABEL 6****ONDERWYSPEIL**

GEEN OPLEIDING	BLANKES	KLEURLINGE	ASIËRS	SWARTES	TOTAAL
	3 946	2 394	15	14 552	20 907
Gr 1 tot 5	2 360	1 827	12	9 092	13 291
Gr 6	451	502	4	2 899	3 856
Gr 7	572	841	5	3 849	5 267
Gr 8	1 889	1 388	9	5 686	8 972
Gr 9	1 316	1 151	5	3 113	5 585
Gr 10	5 951	1 249	16	4 607	11 823
Gr 11	1 642	499	2	2 226	4 369
Gr 12	6 469	539	8	3 823	10 839
Diploma met Gr 11 of laer	232	40	-	76	348
Diploma met Gr 12	1 623	101	-	489	2 213
Graad	697	29	1	124	851
TOTAAL	27 148	10 560	77	50 536	88 321

BYLAE 2

UNIVERSITY
OF
JOHANNESBURG

TABEL 7**SEKONDÊRE ONDERWYS**

INSTANSIE	GETAL LEERLINGE	MEDIASENTRUM	GETAL BOEKE	BOEKE PER KIND
Hoërskool Riebeeckrand	1 178	Ja	7 000	5,94
Hoërskool Jan Viljoen	1 100	Ja	8 563	7,78
Malerato Public School	850	Ja	450	1,88
Randfontein High School	720	Ja	6 000	8,33
Phandulwazi Intermediate School	640	Nee	-	-
A B Phokompe Senior Secondary School	1 004	Ja	400	2,51
Randfontein Sekondêre Skool	995	Ja	2 630	2,64
Phahama Secondary School	1 405	Ja	600	2,34
Thuto Lehakoe High School	988	Ja	-	-

BYLAE 2**TABEL 8****PRIMÊRE ONDERWYS**

INSTANSIE	GETAL LEERLINGE	MEDIASENTRUM	GETAL BOEKE	BOEKE PER KIND
Bulelani Public School	1 058	Nee	-	-
Matlapaneng Primary School	840	Ja	5 900	7,02
Merici Primary School	540	Nee	-	-
Mohlakano Primary School	834	Nee	-	-
Mohlakeng Public School	830	Nee	-	-
Sedimosang Public School	1 148	Ja	200	5,74
Tswelelo Public School	718	Ja	300	2,40
Brandvlei Primary School	300	Nee	-	-
Groenplaas Primary School	100	Nee	-	-
Hy Bar Primary School	200	Nee	-	-
Iphemeleng Primary School	40	Nee	-	-
Lorensia Primary School	160	Ja	377	2,36
Laerskool Kocksoord	650	Ja	8 000	13,33
Mablomang Primary School	270	Nee	-	-
Laerskool Rodora	173	Ja	2 000	11,56
Readira Primary School	74	Nee	-	-
Sephulela Primary School	170	Nee	-	-
Thembaelisha Primary School	65	Nee	-	-
Laerskool Wheatlands	300	Ja	3 000	10
Witfontein Primary School	93	Nee	-	-
Malerato Primary School	850	Ja	450	1,88
Randfontein Primary School	940	Ja	10 000	10,64
Laerskool Randfontein	1 054	Ja	5 000	4,74
Laerskool Rapportryer	1 065	Ja	6 000	5,63
F J L Wells Mining School	479	Ja	± 800	1,67

BYLAE 2

TABEL 9

PRE-PRIMÊRE ONDERWYS

INSTANSIE	GETAL LEERLINGE	BLOKLENINGS	BOEKE PER KIND
Greenhills Pre-primêre skool*	182	Ja	0,10
Stepping Stones	12	-	-
Klein Duimpie	50	-	-
Bimbo Kleuterskool	50	-	-
Klein Pikkewyn	15	-	-
Randfontein Kleuterskool	55	Ja	0,36
Methodist Day Care Centre	25	-	-
Saint Johns	31	Ja	0,65
Rosemary Kahn	65	-	-
Tinktinkieland	185	-	-
Kinderland	50	Ja	0,4
Wheatlands	60	-	-
Randpoort Kleuterskool	150	-	-
Ouma en Oupa Plaas	35	-	-

UNIVERSITY
OF
JOHANNESBURG

BYLAE 2**TABEL 10****TAALVERSPREIDING**

TAAL	BLANKES	KLEURLINGE	ASIËRS	SWARTES	TOTAAL
Afrikaans	21 555	10 030	49	-	31 634
Engels	4 702	182	16	-	4 900
Afr. & Engels	336	62	1	-	399
Nederlands	28	-	-	-	28
Duits	63	-	-	-	63
Grieks	35	-	-	-	35
Italiaans	55	-	-	-	55
Portugees	244	-	-	-	244
Frans	4	-	-	-	4
Xhosa	-	-	-	6 689	6 689
Zulu	-	-	-	5 384	5 384
Swazi	-	-	-	353	353
Suid-Ndebele	-	-	-	92	92
Noord-Ndebele	-	-	-	43	43
Ndebele	-	-	-	135	135
Noord-Sotho	-	-	-	3 072	3 072
Suid-Sotho	-	-	-	3 372	3 372
Sotho	-	-	-	623	623
Tswana	-	-	-	26 290	26 290
Shangaan/Tsonga	-	-	-	1 799	1 799
Venda	-	-	-	485	485
Ander	126	286	11	2 199	2 622
TOTAAL:	27 148	10 560	77	50 536	88 321

BYLAE 2**TABEL 11****DIENSPUNTE**

NAAM	BEVOLKING	OPPERVLAKTE	GETAL LEDE	HOEVEELHEID ITEMS	BOEKE PER LID
Randfontein	16 761	544m ²	11 442	43 301	3,78
Toekomsrus	11 287	714m ²	2 648	16 553	6,25
Mohlakeng	34 551	120m ²	1 690	8 544	5,06
Kocksoord	6116	100m ²	963	4 598	4,77
Randgate	18 951	184m ²	299	9 335	31,22
Vriendskapstuiste	447	30m ²	93	300	3,2
TOTAAL:	88 113		17 135	82 631	4,82

BYLAE 2

TABEL 12

BEDIENINGSGEBIEDE

	BEDIENINGSGEBIEDE	% BIBLIOTEEKGEBRUIK
Randfontein:	Homelake, Randfontein, Hectorton, Pelzvale, Suid-hoewes, West-Porges, Residensiële mynhostelle, Townlands	68,3%
Toekomsrus:	Toekomsrus, Westergloor	23,5%
Mohlakeng:	Mohlakeng	4,9%
Kocksoord:	Finsbury, Kocksoord, Tenacres, Hillside, Middelvlei	15,6%
Randgate:	Bootha-hoewes, Culemborgpark, Elandsvlei-hoewes, Greenhills, Helikon Park, Loumarina-hoewes, Ooster-hoewes, Randgate, Randpoort, Wheatlands, Wilbotsdal	1,6%
Vriendskapstuiste:	Inwoners	20,8%

BYLAE 2

TABEL 13

UNIVERSITY
OF
JOHANNESBURG

OPENBARE BIBLIOTEEKSTANDAARDE: VLOEROPPERVLAKTES EN VOORRADE

BEVOLKING		OPPERVLAKTE		BOEKE PER LID		ITEMS	
Riglyn	Werklikheid	Riglyn	Werklikheid	Riglyn	Werklikheid	Riglyn	Werklikheid
300-700	Vriendskapstuiste: 447	58m ²	30m ²	2,5	3,2	500-900	300
5 000- 6 000	Kocksoord: 5 143	150- 420m ²	120m ²	2,5	4,77	1 875- 15 000	4 598
10 000- 15 000	Toekomsrus: 11 287	262m ² - 918m ²	714m ²	1,5	6,25	3 000- 22 000	16 553
15 000- 20 000	Randfontein: 14 536	382m ² - 1 190m ²	544m ²	1,5	3,78	3 375- 26 000	43 301
	Randgate: 18 951	382m ² - 1 190m ²	184m ²	1,5	31,22	3 375- 26 000	9 335
30 000- 40 000	Mohlakeng: 34 551	697m ² - 2 170m ²	120m ²	1,1	5,06	4 950- 44 000	8 544
80 000- 90 000	TOTALE BEVOLKING: 88 321	1 560m ² - 4095m ²	ALLE DIENSPUNTE: 1 712m ²	1,1	4,8	13 200- 99 000	8 2631

BYLAE 2

TABEL 14

OPENBARE BIBLIOTEEKSTANDAARDE: PERSONEEL EN URE

BEVOLKING		PERSONEEL		URE OOP PER WEEK		PERSONEELGRADERING		KWALIFIKASIES	
Riglyn	Werklik	Riglyn	Werklik	Riglyn	Werklik	Riglyn	Werklik	Riglyn	Werklik
251-1 000	Vriendskaps-Tuiste: 447	1 deelyds	1 deelyds (nie in diens van Oorgangsraad nie)	12	2	Biblioteek-assistent	Biblioteek-assistent	St 10	St 10
5 001-6 000	Kocksoord: 5143	1 voltyds en 1 deelyds	1 deelyds	38	17½	Assistent-biblioteekaris Biblioteek-assistent	Biblioteek-assistent	Naskoolse biblioteek-kwalifikasie St 10 (1)	St 10
9 500-11 500	Toekomsrus: 11 287	4 voltyds	2 voltyds 1 skoonmaker	48	45	Biblioteekaris Assistent-biblioteekaris (2) Biblioteek-assistent	(2) Biblioteek-assistent (1) Skoonmaker	Naskoolse biblioteek-kwalifikasie + 3 jaar ervaring (1) Naskoolse biblioteek-kwalifikasie (1) St 10 (2)	St 10 (1) St 8 (1) St 6 (1)
12 001-15 000	Randfontein: 14 536	4 voltyds	7 voltyds 2 deelyds 1 skoonmaker 1 projekwerker	48	54	Biblioteekaris Ass-biblioteekaris (2) Biblioteek-assistent	(3) Senior assistent (6) Biblioteek-assistent (1) Skoonmaker (1) Projekwerker	Naskoolse biblioteek kwalifikasie + 2 jaar ervaring (1) Naskoolse kwalifikasie (1) St 10 (2)	Naskoolse biblioteek-kwalifikasies (2) St 10 (7x) St 6 (2x)
18 001-21 000	Randgate: 18 951	6 voltyds	1 deelyds	53	20	Biblioteekaris Assistent-biblioteekaris Biblioteek-assistent (4)	Biblioteek-assistent	Naskoolse biblioteek-kwalifikasie + 2 jaar (1) Naskoolse kwalifikasie (1)	St 10
30 001-35 000	Mohlakeng: 34 551	10 voltyds + 1 tikster	2 voltyds 2 skoonmakers	59	49	Biblioteekaris Biblioteekaris Assistent-biblioteekaris Biblioteek-assistent	Naskoolse biblioteek-kwalifikasie + 5 jaar (1) Naskoolse biblioteek-kwalifikasie (2)	Naskoolse biblioteek-kwalifikasie + 5 jaar 1 snr assistent 1 biblioteek-assistent 2 skoonmakers	St 10 (2)

BYLAE 2**TABEL 15****BIBLIOTEEKGEBRUIK: GEREGISTREERDE LEDE**

	VOLWASSENES	KINDERS	TOTAAL
Randfontein	7 815	3 627	11 442
Toekomsrus	954	1 694	2648
Mohlakeng	557	1 133	1 690
Kocksoord	462	501	963
Randgate	160	139	299
Vriendskapstuiste	93	-	93
TOTAAL:	10 041	7094	17 135

BYLAE 2**TABEL 16****BIBLIOTEEKGEBRUIK: GELEENTHEIDSGEBRUIKERS**

	FAKSE	FOTOSTATE
Randfontein	611	11 404
Toekomsrus	114	3 996
Mohlakeng	56	1 524
Kocksoord	-	114
Randgate	15	200
Vriendskapstuiste	-	-
TOTAAL:	796	17 238

BYLAE 2**TABEL 17****BIBLIOTEEKVOORRAAD**

	BOEKE	KOMPAK-SKYWE	KASSETTE	VIDEO'S	TYDSKRIFTE EN TITELS	KOERANTE EN TITELS	TOTAAL	ITEMS PER LID
Randfontein	43 301	238	75	54	28	7	43 705	3,9
Toekomsrus	16 553	-	-	-	12	7	16 572	6,3
Mohlakeng	8 544	-	-	-	18	5	8 567	5,1
Kocksoord	4 598	-	-	-	8	2	4 608	4,8
Randgate	9 335	-	-	-	9	6	9 350	31,3
Vriendskaps- tuiste	300	-	-	-	-	-	300	3,3
TOTAAL:	82 631	238	75	54	28	7	83 033	4,8

BYLAE 2

TABEL 18

VOORRAADGEBRUIK: SIRKULASIESYFERS – MAANDELIKSE GEMIDDELDES

BOEKE	FIKSIE AFR.	FIKSIE ENG.	NIE-FIKSIE	INHEEM-SE TALE	JEUG-FIKSIE AFR.	JEUG-FIKSIE ENG.	NIE-FIKSIE JEUG	INHEEM-SE TALE JEUG	TOTAAL
RANDFONTEIN	4 943	2 336	1 749	35	608	641	408	28	10 748
TOEKOMSRUS	605	95	63	4	259	226	33	7	1 292
MOHLAKENG	22	494	186	160	315	749	96	137	2 159
KOCKSOORD	748	39	65	-	214	130	73	-	1 269
RANDGATE	1 458	370	129	-	405	156	29	-	2 547
VRIENDSKAPSTUISTE	191	48	-	-	-	-	-	-	239
TOTAAL:	7 967	3 382	2 191	199	1 801	1 902	639	172	18 254

BYLAE 2

TABEL 19

BIBLIOTEEKGEBRUIK: SIRKULASIESYFERS (AUDIOVISUELE BRONNE) – MAANDELIKSE GEMIDDELDES

AUDIOVISUELE BRONNE:

	KOMPAKSKYWE	KASSETTE	UDIOBOEKE	TOTAAL
RANDFONTEIN	172	69	43	284
TOEKOMSRUS	-	-	-	-
MOHLAKENG	-	-	-	-
KOCKSOORD	-	-	-	-
RANDGATE	-	-	-	-
VRIENDSKAPSTUISTE	-	-	-	-
TOTAAL:	172	69	43	284

BIBLIOGRAFIE

- AFRICAN NATIONAL CONGRESS. 1994: *The reconstruction and development programme*. Johannesburg: Umanyano.
- ALEMNI, A.A & ANTWI, I.K. 1992: Towards a re-interpretation of public library purpose in Africa. *Public library quarterly*, 12(3): 49-58.
- ANON. 1940: Biblioteek.Randfontein: Stadsraad van Randfontein: Finansies en Algemenedoeleindeskomiteenotule, Feb: 2.
- ANON. 1956: Ongetitelde brief. Johannesburg: Afrikaanse Pers-boekhandel.
- ANON. 1956: Ongetitelde brief. Randfontein: Stadsraad van Randfontein.
- ANON. 1959: Location library, clinic and crèche. Randfontein: Stadsraad van Randfontein: Raadsvergaderingnotule, Feb: 8.
- ANON. 1962: Kocksoord Library. *West Rand Times*, 9 Feb: 3.
- ANON. 1962: Takbiblioteek kwyn. *Wesrander*, 9 Feb: 3.
- ANON. 1962: Bantoe woonbuurt: Biblioteek: Mohlakeng. Randfontein: Stadsraad van Randfontein: Raadsvergaderingnotule, Mei: 1-12.
- ANON. 1978: Biblioteekure. Randfontein: Kantoor van die Stadsklerk.
- ANON. 1979: Biblioteek: uitbreiding van biblioteekgebou. Randfontein: Kantoor van die Stadsklerk.
- ANON. 1979: Nuwe biblioteek. *Die Randfontein Herald*, Sept: 3.
- ANON. 1990: Openbare biblioteekstandaarde. Pretoria: Transvaalse Provinsiale Biblioteekdiens.

- BARNES, E.A. 1994: Library outreach services for disadvantaged communities in South-Africa. Johannesburg: Rand Afrikaans University. (M. Bibl.-verhandeling.)
- BAYLEY, L. 1994: Opening doors for adult new readers. In: Barnes, E. Library outreach services for disadvantaged communities in South Africa. Johannesburg: Rand Afrikaans University. (M. Bibl.-verhandeling).
- BENGU, S. 1997: ULIS-2 constituent conference, Pretoria 8-10 July 1997: Speech at the launch of the new Library and Information Association of South Africa (LIASA). *Meta-info bulletin*, 6(3): 5-9.
- BEZUIDENHOUT, D. 1998: Gelykheid in die werksplek. *Beeld*, Jun: 2.
- BOON, C.R. 1959: Location library, clinic and crèche. Randfontein: Stadsraad van Randfontein.
- BOON, C.R. 1960: Location library. Randfontein: Stadsraad van Randfontein.
- BREITENBACH, S. 1998: Onderhoud oor die Elite-opleidingsentrum op 16 April 1998 met S. Breitenbach in Randfontein gevoer.
- CLOETE, R. 1997: Onderhoud oor die provinsiale begroting op 8 April 1997 met R. Cloete in Randfontein gevoer.
- CLOETE, R. 1998: Onderhoud oor die konsepwetgewing oor kuns en kultuur op 13 Maart 1998 met R. Cloete in Randfontein gevoer.
- COLEMAN, P.M. 1994: Whose problem? In: Barnes, E. Library outreach services for disadvantaged communities in South Africa. Johannesburg: Rand Afrikaans University. (M. Bibl.-verhandeling).
- COMMISSION ON SOCIAL JUSTICE 1994: *Social justice. Strategies for national renewal*. London: Vintage.

- DE BRUYN, N. 1986: Mjnkommissaris-gebou: restourasie. Randfontein: Kantoor van die Stadsklerk.
- DE BRUYN, B. & SLOT, P. 1997: *Exploring new ways to deliver services: a guide for local authorities*. Johannesburg: First National Bank.
- DEPARTMENT FOR NATIONAL HERITAGE. 1997: *Reading the future. A review of public libraries in England*. London: HMSO.
- DU PLESSIS J. 1966: Kocksoord-biblioteek. Randfontein: Stadsraad van Randfontein.
- DU PLESSIS, S. 1997: Personeelstruktuur. Randfontein: Randfonteinse Oorgangsraad.
- DURRANCE, J. & VAN FLEET, C. 1992: Public libraries: adapting to change. *Wilson library bulletin*, 67(2): 31-35.
- FAIRER-WESSELS, F.A. 1990: Community information in the school media centre. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 58(3): 287-294.
- FAIRER-WESSELS, F.A. & MACHET, M.P. 1993: The development of alternative library and information services for the black community in South Africa. *Mousaion*, 11(1): 100-111.
- FARELO, M. & SYPHUS, M. 1994: TRANSLIS. Where to now? *Kaapse Bibliotekaris*, 38(7): 20-22.
- FERGUSON, M.J. 1994: Memorandum: libraries in the Union of South Africa, Rhodesia and Kenya colony In: Kalley, J. A. The effect of apartheid on the provision of public, provincial and community library services in South Africa with reference to the Transvaal. Pietermaritzburg: University of Natal. (Ph.D.-proefskrif.)

- FISKE, E.B. 1995: Can money spent on schools save money that would be spent on prisons? In: Trelease, J. Reading aloud for reading readiness. *Journal of youth services in libraries*, 9(1): 43-52.
- FOURIE, C.J. 1989: The role of the public library in a changing society: the role of the public library: planning for the future in Southern Africa. In: The public library and the challenge of societal change in the information era. Paper read at the annual meeting. Pretoria: Public Libraries Division, South African Institute of Librarianship and Information Science: 1-2.
- FRENCH, E. 1989: The role of the public library in a changing society: reading worlds and black communities. In: The public library and the challenge of societal change in the information era. Paper read at the annual meeting. Pretoria: Public Libraries Division, South African Institute for Librarianship and Information Science: 1-3.
- FRIIS, T. 1962: *The public library in South Africa: an evaluative study*. Cape Town: Afrikaanse Pers-boekhandel.
- GEYER, L. 1994: *Biblioteek- en inligtingpraktyk 3*. Florida: Technikon SA.
- HANSEN, B. 1979: *Bouprogram*. Pretoria: Transvaalse Provinsiale Administrasie.
- HANSEN, B. 1995(a): Background information for the proposed establishment of a consultative forum for community orientated libraries and resource centres in Gauteng. *Temporary circular B/AP of 1995*: 1-2.
- HANSEN, B. 1995(b): A catalyst of change. *Boekparade*, 21(1): 20-22.
- HANSEN, B. 1995(c): COLIS an integral part of society. *Boekparade*, 21(1): 25-28.
- HARKER, J. 1994: *The legacy of apartheid*. Londen: Guardian newspapers.

- HENNING, J.C. & VAN VUREN, A.J. 1993: *Biblioteek- en inligtingspraktyk 2*. Florida: Technikon SA.
- HILL, J.P. 1989: The role of the public library: a library for all. In: *The public library and the challenge of societal change in the information era*. Paper read at the annual meeting. Pretoria: Public Libraries Division, South African Institute of Librarianship and Information Science: 1-6.
- HOPKINS, A. 1976: *Biblioteekgebruik*. Toekomsrus: Hoërskool Toekomsrus.
- HORN, W. 1976: *Biblioteekgebruik*. Pretoria: Transvaalse Provinsiale Administrasie.
- IFLA mission to South Africa report: 1993 In: Syphus. M. *Towards a LIS association for all*. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 63(1): 1-7.
- JACOBS, M. 1978(a): *Kwartaalverslag*. Randfontein: Stadsraad van Randfontein.
- JACOBS, M. 1978(b): *Kwartaalverslag*. Randfontein: Stadsraad van Randfontein.
- JACOBS, M.A. 1998: *Onderhoud oor die vestiging van plakkers op die Randfonteinse stortingsterrein op 12 Januarie 1998 met M.A. Jacobs in Randfontein gevoer*.
- JANSEN VAN RENSBURG, M. 1997: *Implikasies van die HOP vir versamelingbou in Suid-Afrikaanse biblioteke*. *Mousaion*, 15(1): 95-105.
- KALLEY, J.A. 1994: *The effect of apartheid on the provision of public, provincial and community library services in South Africa with particular reference to the Transvaal*. Pietermaritzburg: University of Natal. (Ph.D.-proefskrif.)
- KEPADISA, M. 1960: *Ongetitelde brief*. Mohlakeng: Kantoor van die sosiale werker/sportorganiseerder.
- KERSLAKE, E. & KINNELL, M. 1998: *Reviewing the literature on public libraries and social inclusion*. *Libri*, 48: 1-12.

- KESTING, J.G. 1988: Libraries in the Republic of South Africa. *In: Encyclopedia of library and information science*. 1988. New York: Marcel Dekker, Vol 28: 191.
- KIBRIGE, S.N. 1994: Cultivating the reading habit in a child. *Kaapse bibliotekaris*, 38(1): 42-44.
- KIRSCH, J.F. 1998: Onderhoud oor die voorsiening van studiemateriaal aan studente in Randfontein op 16 Februarie 1998 met J.F. Kirsch in Randfontein gevoer.
- LANDSBERG, J. 1959: Kocksoord-biblioteek. Pretoria: Transvaalse Provinsiale Administrasie.
- LANGE, B. 1995: Opening speech. *In: Libraries and information services for the reconstruction and development of South Africa*. Paper read at the LISDESA conference. Durban: 23-26 January: 1. (Ongepubliseerd.)
- LESSING, C.J.H. 1992: Stigting van die Suid-Afrikaanse biblioteekvereniging in 1930. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 60(1): 24-32.
- LEUTSOA, V.G.L. 1985: The role of the public library in a changing society: the public library and information needs of a developing black community. *In: The public library and the challenge of societal change in the information era*. Paper read at the annual meeting. Pretoria: Public Libraries Division, South African Institute of Librarianship and Information Science: 7-11.
- LOHANN, C. 1991: Leserleiding. Pretoria: Transvaalse Provinsiale Administrasie.
- LOR, P.J. 1994: RDP and LIS: an analysis of the reconstruction and development programme from the perspective of library and information services. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 62(4): 128-135.

- LOUW, P.E. 1991: Rethinking the library for a post-apartheid cultural literacy. *Innovation*, (2): 3-7.
- LOUW, P.E. 1997: SAIBI '97-konferensie aanvaar mosie om SAIBI te ontbind eenparig. *SAIBI-muusbrief*, 17(10): 1.
- MABANDLA, M.P. 1997: Opening speech given at the ULIS-2 constituent conference, Pretoria 8-10 July 1997. *Meta-info bulletin*, 6(3): 2-4.
- MABOMBA, R.S. 1990: The Africa perspective. The role of libraries in combating illiteracy. Illiteracy, the illiterate person and his environment. *Kaapse bibliotekaris*, Okt: 11-18.
- MAISELA, P. 1995: Community libraries: background information. Paper read at the inaugural meeting of the community libraries forum, Edenvale: November. (Ongepubliseerd.)
- MANAKA, S.P. 1982: Library services in a multi-racial society. *Witwatersrand journal of library and information science*, (1): 34-37.
- MANDELA, N.R. 1994: Preface. In: African National Congress. The reconstruction and development programme. Johannesburg: Umanyano.
- MANGANYI, E.M. 1989: The role of the public library in a changing society. In: The public library and the challenge of societal change in the information era. Paper read at the annual meeting. Pretoria: Public Libraries Division, South African Institute of Librarianship and Information Science: 1-5.
- MANSFIELD, J. 1998: Nuus. Johannesburg: Radio Hoëveld.
- MARTIN, S. 1997: Onderhoud oor die Randfonteinse Openbare Biblioteek op 12 Junie 1997 met S. Martin in Randfontein gevoer.

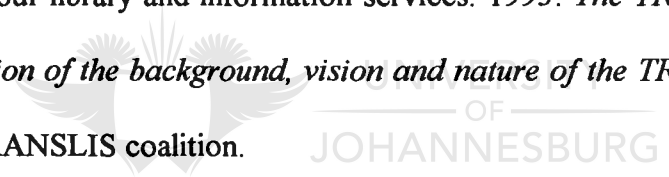

- MATHIBE, M.M. 1989: The role of the public library in a changing society: an alternative approach to librarianship: the barefoot librarian. In: The public library and the challenge of societal change in the information era. Paper read at the annual meeting. Pretoria: Public Libraries Division, South African Institute of Librarianship and Information Science: 7.
- MELTZER, F.A. 1957: Library for bantu employees. Randfontein: Kantoor van die Stadsklerk.
- MEYER, K. 1995: Transvaal Provincial library service. *Boekparade*, 21(1): 15-19.
- MODISE, V. 1998: Onderhoud oor die plakkers in die Zenzele-oorgangskamp op 14 Februarie 1998 met V. Modise in Randfontein gevoer.
- MOSHOESHOE, J.R.L. 1989: The role of the public library in a changing society: the Ciskei: a challenging role for public libraries. In: The public library and the challenge of societal change in the information era. Paper read at the annual meeting. Pretoria: Public Libraries Division, South African Institute of Librarianship and Information Science: 4.
- MOSTERT, B.J. & VERMEULEN, W. M. 1998: Community libraries: the concept and its application by the Pinetown public library. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 66(1): 10-22.
- MTHEMBU, O. 1995: LIS community involved in drafting policy. *SAIBI-muusbrief*, 15(4): 3.
- NASSIMBENI, M. 1986: Libraries and poverty. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 54(2): 56-60.

- NASSIMBENI, M. 1990: Poverty and development in South Africa and the role of libraries. *Journal of librarianship*, 22(3): 161-169.
- ODENDAAL, S. 1981: Biblioteekaanbouings. Randfontein: Stadsraad van Randfontein.
- ODENDAL, F.F.; SCHOONEES, P.C.; SWANEPOEL, C.J.; DU TOIT, S.J. & BOOYSEN, C.M. 1994: *Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal*. Midrand: Perskor.
- OLÉN, S.I. 1990: Promoting reading aloud to the parents and other childminders of pre-school children. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 58(4): 382-387.
- OMOND, R. 1994: South Africa before apartheid. In: Harker, J. The legacy of apartheid. Londen: Guardian Newspapers.
- ONTWIKKELINGSBANK VAN SUID-AFRIKA. 1997: In: Plan Africa, Randfontein LDO. Johannesburg: APS.
- PETERS, C. 1994: In: Kalley, J.A. The effect of apartheid on the provision of public, provincial and community library services in South Africa with particular reference to Transvaal. Pietermaritzburg: University of Natal. (Ph.D.-proefskrif.)
- PLAN AFRICA 1997: *Randfontein LDO*. Johannesburg: APS.
- POLLER, A.C. 1988: Videogames as public library material; a theoretical evaluation. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 56(1): 38-43.
- POLLER, A.C. 1989: Openbare biblioteke: die potensiele rol van speelgoed in ontwikkeling. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 57(1): 28-33.

- PRINSLOO, S. 1997: Begrotingsverslag vir die finansiële jaar geeëindig 30 Junie 1998. Randfontein: Randfontein Oorgangsraad.
- PUNSHON, Z. 1981: An evaluation of the changing pattern of the public library with special reference to its services. Johannesburg: Rand Afrikaans University. (M.Bibl.-verhandeling.)
- RASEROKA, K. 1995: Library and information services for the reconstruction and development in South Africa. Paper read at the LISDESA conference. Durban: 23-26 January: 2. (Ongepubliseerd.)
- REED, W.D. 1997: Onderhoud oor die samesmelting van die twee plaaslike owerhede, Randfontein en Mhlakeng, op 6 November 1997 met W.D. Reed in Randfontein gevoer.
- SHILLINGLAW, N. 1985: *The information society*. Cape Town: Afrikaanse Persboekhandel.
- SHILLINGLAW, N. 1986: The role of the public library in the development of South Africa. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 54(1): 39-44.
- SHOHAM, S. 1985: The role of the public library in a changing society. In: The public library and the challenge of societal change in the information era. Paper read at the annual meeting. Pretoria: Public Libraries Division, South African Institute of Librarianship and Information Science: 1-6.
- SINHA, A.K. 1978: National adult education programme and public library. *Herald of library science*, 17(4): 293-295.
- STEENKAMP, A. 1995: Reconstruction, development and libraries. *Kaapse bibliotekaris*, 39(1): 14-16.

- STEYN, L. 1998: Various property developments in Randfontein. Transitional Local Council of Randfontein: Executive Committee agenda, July: 14-15.
- STILWELL, C. 1991(a): The community library as an alternative to the public library in South Africa. Pietermaritzburg: University of Natal. (M.I.S.-verhandeling.)
- STILWELL, C. 1991(b): Community libraries: a viable alternative to the public library in South Africa. *Progressive librarian*, 4: 17-27.
- STURGESS, P. & NEILL, R. 1990: The quiet struggle: libraries and information for Africa. In: Mostert, B.J. & Vermeulen, W.M. 1998: Community libraries. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 66(1): 10-22.
- SUID-AFRIKA. 1984: Biblioteekopname: Randfontein. Pretoria: Transvaalse Provinsiale Administrasie.
- SUID-AFRIKA. *Offisiële koerant*. Administrateurskennisgewing 254. 1993: Standaard biblioteekverordeninge. Pretoria: Staatsdrukker.
- SUID-AFRIKA. *Offisiële koerant*. Plaaslike bestuurskennisgewing 4293. 1993: Aanname van standaard biblioteekverordeninge. Pretoria: Staatsdrukker.
- SUID-AFRIKA. Sentrale Statistiekdiens 1991: *Bevolkingsensus 1991: uitgesoekte statistiese streek Wes-Rand. No. 03-0118(1991)*. Pretoria: Sentrale Statistiekdiens.
- SUID-AFRIKA. White paper on Arts, Culture and Heritage 1996: White paper. Pretoria: Departement of Arts, Culture, Science and Technology.
- SWART, I. 1990: Public libraries: the road ahead. *Kaapse bibliotekaris*, 34(9): 23-27.
- SWIEGELAAR, J. 1994: Geletterdheid. *Kaapse bibliotekaris*, 38(2): 25.

- SYPHUS, M. 1995: Towards a LIS association for all: a critical assessment of the position of SAILIS with regard to a unified profession. *Suid Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 63(1): 1-7.
- TAYLOR, E. 1994: In: Kalley, J.A. The effect of apartheid on the provision of public, provincial and community library services in South Africa with particular reference to Transvaal. Pietermaritzburg: University of Natal. (Ph.D.-proefskrif.)
- THUYNSMA, P.N. 1995: Public libraries: unlocking human potential. *Vrystaatse biblioteke*, Jan-Mar: 4-6.
- TöTEMEYER, A.J. 1983: The African child and the book. *Kaapse bibliotekaris*, Okt: 5-7.
- TRANSFORMING our library and information services. 1993: *The TRANSLIS coalition: a short description of the background, vision and nature of the TRANSLIS coalition*. Durban: The TRANSLIS coalition.
- TRELEASE, J. 1995: Reading aloud for reading readiness. *Journal of youth services in libraries*, 9(1): 43-52.
- TYRELL-GLYNN, W.H.P.A. 1991: An account of some early libraries and book collections at the Cape of Good Hope, with special reference to the establishment of the South African public library. In: Zaaiman, R.B. Die stigting van die Suid-Afrikaanse openbare biblioteek en die tydsgees van 1818, 1937 en 1990. *Mousaion*, 9(1): 3-23.
- UNESCO public library manifesto. 1994: Verenigde Nasies: UNESCO in co-operation with IFLA.
- VAN DER MEULEN, A. 1960: Discarded books. Randfontein: Munisipale Biblioteek.

- VAN DER WESTHUIZEN, E. 1987: Kocksoord-biblioteek. Randfontein: Randfontein Openbare Biblioteek.
- VAN LOGGERENBERG, L. 1965: Kocksoord-biblioteekdiens. Randfontein: Stadsraad van Randfontein: raadsvergaderingnotule, Aug: 1.
- VAVREK, B. 1996: Reinventing the public library or what are we going to do when we get big? *Public library quarterly*, 15(3): 9-18.
- VENTER, T. 1994: Gemeenskapsgesondheidsinligting. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 63(3): 75-81.
- VICK, C. 1995: Libraries and information services for the reconstruction and development in South Africa. Paper read at the LISDESA conference. Durban: 23-26 January: 1. (Ongepubliseerd.)
- VILJOEN, H. 1995(a): ACTAG en die HOP. *SAIBI-nuusbrief*, 15(6): 3.
- VILJOEN, H. 1995(b): IFLA: Istanbul, 20-25 AUGUST 1995: *SAIBI-nuusbrief*, 15(9): 1-12.
- VILJOEN, H. 1996(a): Transformasie. *SAIBI-nuusbrief*, 16(4): 3.
- VILJOEN, H. 1996(b): Two conferences. *SAIBI-nuusbrief*, 16(6): 3.
- VON BECK, M.K.E.L.B. 1997: The role of the South African public library in support of adult black literates in urban areas. Pretoria: University of South Africa. (D.Litt. et Phil.-proefskrif.)
- WALKER, C.M. 1993: From Carnegie to NEPI: ideals and realities. *Mousaion*, 11(2): 58-83.
- WALKER, C.M. 1997: LIASA: a new library and information association. *SAIBI-nuusbrief*, 17(7): 3.

- WALKER, C.M. 1998: The need to participate actively in LIASA. *SAIBI-muusbrief*, 18(2): 3.
- WEINGAND, D.E. 1989: The role of the public library in a changing society: planning and role setting in public libraries in the United States of America. In: The public library and the challenge of societal change in the information era. Paper read at the annual meeting. Pretoria: Public Libraries Division, South African Institute of Librarianship and Information Science: 1-6.
- WEYERS, R. 1998: Onderhoud op 14 Januarie 1998 met R. Weyers in Randfontein gevoer in verband met die COLIS-beleidsdokument.
- WILLIAMS, J. 1994: 'n Geletterdheidsprogram in die praktyk. *Kaapse bibliotekaris*, 38(2): 24.
- WITBOOI, S. 1994: Librarianship in a transitional South Africa. *Kaapse bibliotekaris*, 38(2): 13-15.
- ZAAIMAN, R.B. 1991: Die stigting van die Suid-Afrikaanse openbare biblioteek en die tydsgees van 1818, 1937 en 1990. *Mousaion*, 9(1): 3-23.
- ZAAIMAN, R.B. & ROUX, P.J.A. 1989: The use of libraries for the development of South Africa: findings and recommendations. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 57(1): 8-17.
- ZAAIMAN, R.B.; ROUX, P.J.A. & RYKHEER, J.H. 1988: *The use of libraries for the development of South Africa: final report on an investigation for the South African Institute for Librarianship and Information science*. Pretoria: Department of Library and Information Science, University of South Africa.